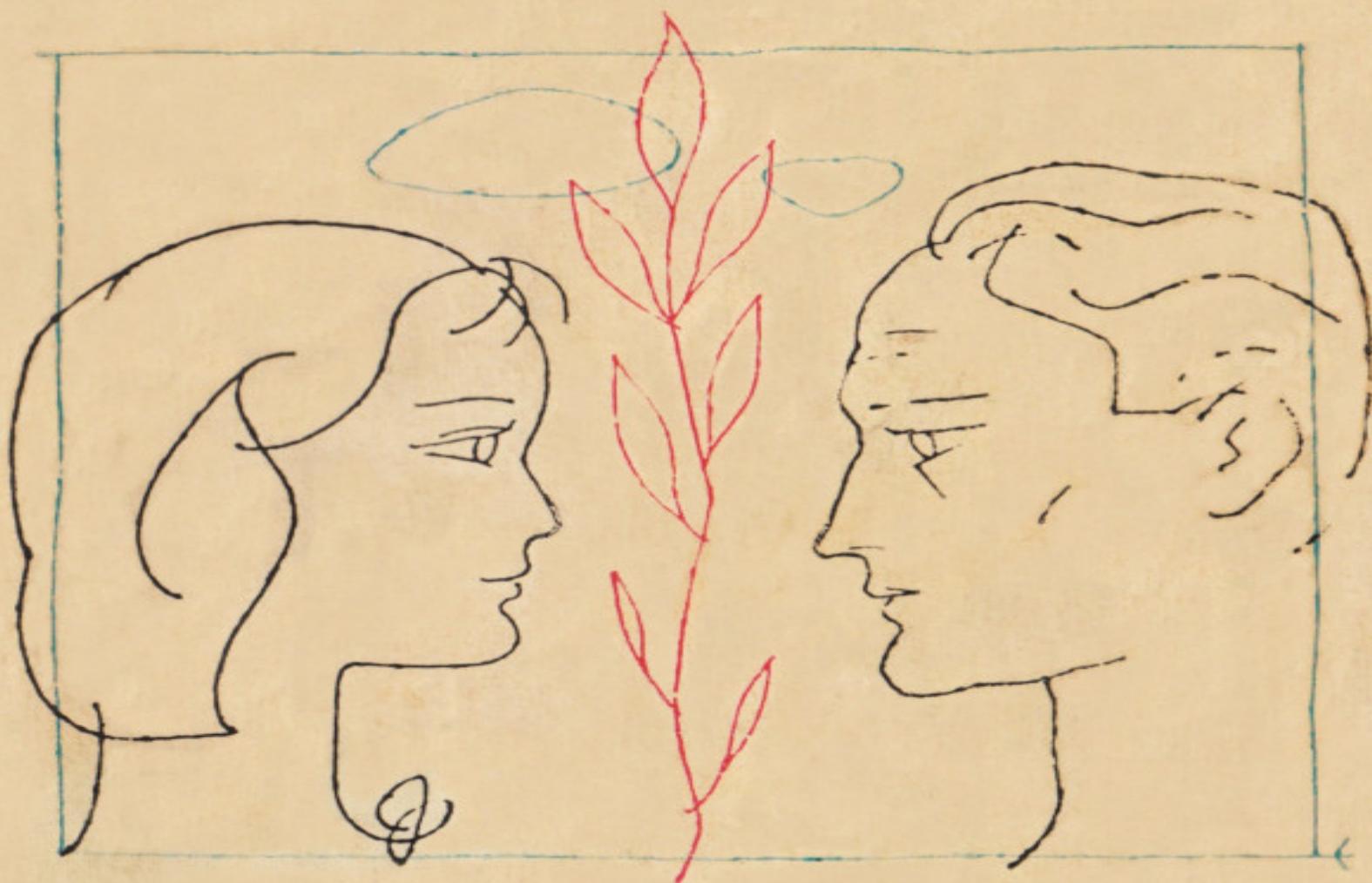


Вадим Собко

# ДЕСЕТ ДНИ ШАСТИЕ

ПРОФИЗДАТ



**ВАДИМ СОБКО**  
**ДЕСЕТ ДНИ ЩАСТИЕ**

Превод: Петко Атанасов

[chitanka.info](http://chitanka.info)

Войната и мирът, атомната смърт и борбата за разоръжаване, истината на живота и човешките съмнения — ето основните въпроси, върху които е изградена интересната повест на Вадим Собко „Десет дни щастие“.

Някъде в Западна Германия, скрити от човешкото око, се намират тайнствените лаборатории на проф. Елза Таубе, където се извършват варварски „опити“ върху отвлечени съветски хора, пленници от последната световна война: целта е да се превърнат те в слепи изпълнители на престъпни заповеди, като се лишат от памет. Сред тези отвлечени съветски хора е и украинецът Максим Шайтан, някогашен известен строител. И ето — за да проверят резултатите от своите „опити“, човеконенавистниците изпращат Максим Шайтан в Украйна, сред най-скъпите му приятели и другари, при жена му, при дъщеря му. Вадим Собко рисува майсторски сложната и напрегната драма на своя герой и на близките му, като разкрива самопожертвувателността на съветските хора в името на човешкото щастие.

## ПРОЛОГ

Големите прозорци на кабинета, които заемаха цялата стена, гледаха към юг. Леките завеси бяха отдръпнати встрани. Високо издигналото се юлско слънце хвърляше сноп ярки лъчи в просторната стая.

Полковник Корен влезе в кабинета и се спря учуден. Той отдавна не беше виждал такава пъстра, едва ли не материализирана светлина. Като че ли в стаята бяха пръснати безброй големи диаманти — светлината се преливаше в кристалната прозрачност на големите колби, блестеше в розовите тръбички, пламваше по повърхността на синкаво-зеленикавата течност, затворена в почти невидимото стъкло.

През двойните прозорци се виждаше млада овошна градина. Безшумно потрепваха листата на нискостеблените сливи и ябълки — навън дукаше топъл вятър. От близката алея излязоха двама души. Облечени в еднакви сиви костюми, те наподобяваха хора, излети от един калъп. Обръснати и съсредоточени, те не изглеждаха млади. Разговаряха сериозно за нещо: личеше, че са заети с нещо важно, но какво именно — не можеше да се разбере. Ето че единият от тях извади от джоба си малък пистолет, наведе се и вдигна от една купчинка празна консервна кутия. Той стоеше с леко вдигнати ръце и приличаше много на светия или цар, който държи в едната си ръка скриптьр, а в другата — корона. Сетне подхвърли нагоре кутията и пистолета, хвана оръжието и стреля. Изстрелът проехтя като удар по дъска. Другият мъж вдигна кутията от земята, погледна я и поклати одобрително глава. Не ще съмнение — отличен изстрел. След това каза нещо, без да се усмихва, извади също пистолет и се наведе над кутията. Това не беше развлечение.

Полковникът се обърна. Нещо странно става в този старателно пазен дом. Вероятно в обоснованите и подробни реферати на професор Елза Таубе не са отразени всички нейни изследвания. Защо тази светла стая изглежда толкова неприветлива?

Мъжете в градината дадоха още по два изстрела, оставиха грижливо кутиите и изчезнаха зад нежните, огрели от слънцето овошки.

„Кои са те? Какво правят в тази голяма лаборатория? — помисли полковникът. — И откога Елза Таубе е станала професор? Кога се е появило това звание в официалните документи? Вероятно отначало никой не е обръщал внимание на промяната, а след това са свикнали? Стават и тия работи.“

Корен очакваше тази среща с някакво неприятно предчувствие. Той не беше видял още Елза Таубе, а усещаше нещо гадно, сякаш бе затънал в смрадливо блато и иска да си измие веднага ръцете. Ръцете му бяха сухи и чисти, а чувството на погнуса не изчезваше.

Полковникът се навъси. Един невидим мускул трепна в лявото ъгълче на устните му. Той притисна с пръсти бузата си и мускулът веднага се успокой.

Това беше обяснимо. Той знае доста неща за Елза Таубе. Много неща може да си спомни, нищо хубаво обаче няма в тези спомени. Едно време, още през четиридесет и шеста година, той, младият учен, беше определен за съдебен експерт. Именно тогава Корен я видя за първи път в съда и я запомни за цял живот. Невисоко, русо, нежно създание с големи сини и наивни като на дете очи. Жена, създадена за домашен уют, за любов и весели шеги, за възпитание на деца и семайно щастие.

През време на войната тя беше лекарка в един голям концентрационен лагер, където всеки ден биваха унищожавани стотици концлагеристи. Смъртните случаи в лагера бяха престанали да бъдат събитие — на тях никой не обръщаше внимание. Имаше ли значение къде ще умре следващият „непълноценен човек“ — чех, еврей или украинец — в газовата камера или под ножа на Елза Таубе? Началникът на лагера с готовност позволяващ да изпращат в операционната й по двама, трима, а при нужда и повече концлагеристи. Искаше се само едно — да се вземат разписки за тях и да се следи внимателно да не се измъкне някой от изкусните и дълги пръсти на Елза.

Как е отваряла човешките черепи? Какво е търсела в тях, кои клетки е анализирала? Понякога оперираните от нея лежаха със седмици в болничната барака, а умираха по-късно, но винаги в главата

на всеки един от тях, в най-сложните и дълбоки гънки на мозъка, там, където се ражда мисълта, се бяха ровили тънките пръсти на Елза. Какво е намирала, какво е откривала там?

В съда тя беше изправена между двама яки конвойни войници и се усмихваше с детската си, едва ли не ангелска усмивка. Какво искат от нея? Та нали тя е обикновен лагерен лекар, който изпълнява заповедите на началството.

— С каква цел сте отделяли части от мозъка? — бе я запитал Корен.

— Исках да видя как ще се държи в такъв случай оперираният.

— Но извършването на такива опити е престъпление! Нима вие, лекарката, не знаехте това?

— Не знаех — отговаряше с наивна усмивка Елза Таубе, сякаш се чудеше на своята неосведоменост.

От тези нежни пръсти загинаха хиляди хора! „Не знаех!“ Лъжа, лъжа и пак лъжа! През четиридесет и пета биха я обесили за това без да се подвоумят и минута, но през четиридесет и шеста...

Как да се докаже на съда, че Елза Таубе трябва да се унищожи, да се стъпче като гъсеница? Къде да се намерят такива думи и доказателства? Нима нищо не разбират тези непогрешими съдии с военни униформи? А може би някой вече е разбрал повече от тях и сянката от това е паднала върху Елза Таубе, вземайки я под закрила. Нищо не знае военният експерт Едуард Корен, ала на душата му е така тежко, така гадно, че му се иска да извика, да ругае или да извади пистолета и да стреля два пъти — най-напред в тези наивни сини очи, а след това в сърцето си.

Сега е противно и страшно ля си спомня за това. Как е свършило делото, той не можа да разбере, защото беше отзован веднага след като експертизата направи изводите си.

Колко отдавна беше това! Петнадесет? Не, много повече години са се изминали оттогава. И ето слънчева лаборатория, сложни уреди, странни хора с пистолети в новата градина и заповедта на най-висшето командване да отиде при професор Таубе, да я изслуша и по възможност да удовлетвори молбата й. Интересно, каква ще бъде молбата й?...

Но в тази мисия имаше нещо унизително. На него, учения със световно име, възлагат такава задача! Наистина той е военен. В наше

време войната и науката са свързани така тясно, че най-големите открития на учените стават веднага собственост на армията. Но той няма причини да се черви — по ръцете на полковника няма нито капка човешка кръв. Но защо изпратиха именно него?

Много му се искаше да отиде в къщи, а не в лабораторията. Там е жена му, децата му — защо тъкмо сега му се иска да ги види? Къде е най-после тази проклета надзорителка?

А как трябва да разговаря с нея? Високомерно с пренебрежение?

Какво става с него? Нима се вълнува? Нима трябва да мисли какъв тон да спазва? Не е ли това много голяма чест? Нека тази восьчна кукла с белег от примка на шията се вълнува и мисли как да води разговора. Въпреки всичко той изпитваше някакво гадно чувство, а вълнението не изчезваше. Нима няма да стане истински офицер, нима няма да се освободи от интелигентската си колебливост? Къде е най-после тази проклетница?

По алеята преминаха бързо двама мъже. Сега те бяха облечени в сини спортни костюми и, види се, тренираха. В движенията им имаше нещо автоматично, неестествено, сякаш бяха не хора, а роботи, и веднага изчезнаха.

— Здравейте, господин полковник, приятно ми е да ви видя в моя дом — чу се тих женски глас и Корен се обърна рязко.

Той веднага позна Елза Таубе, макар че се бе изменила доста за тези години. Пред него стоеше понапълняла, близо петдесет и две годишна жена. Лицето ѝ се бе закръглило от годините, ала все още напомняше восьчна кукла. Тя бе напълняла в тялото, но краката ѝ оставаха стройни. Обувките с високи като игли токове подчертаваха изяществото им. Беше семпло облечена. „Не може да се каже, че домакинята се е готовила много за посрещането на високия гост“ — помисли Корен и тази мисъл го обърка и ядоса. Погледът му неволно падна на ръцете на Елза — те почти не се бяха изменили. Не му се искаше да гледа тези дълги пръсти — те предизвикваха извънредно много асоцииции и спомени.

След това погледна очите ѝ и дори застини за миг от учудване. От светлосини те бяха станали сиви, дори тъмни. Всъщност полковникът се учуди не от цвета, а от израза на очите ѝ. В тях липсваше дори сянка от престорената детска наивност, а се бе появила сурова, горда увереност. За такива очи нямаше и не можеше да има

тайни на този свят, те всичко са видели и опознали. „Дали наистина е така или това е само добре изиграна роля?“ — помисли полковникът.

— Много ми е приятно да ви видя — устните на домакинята се свиха в учтива, угодническа усмивка, а очите ѝ оставаха все така спокойни и тъмни. — Сигурно не сте очаквали да ме видите такава? Защо се чудите?

— Не, не се чудя. Здравейте.

— Здравейте. Много ли съм остаряла? Заповядайте, седнете.

Тя посочи вежливо дълбокото кресло до полираната маса, на която освен небрежно хвърлената голяма бяла роза и обикновен телефон нямаше нищо друго.

„Защо е тук тази роза?“ — помисли полковникът, като сядаше в креслото.

— Много ли съм остаряла? — запита за втори път домакинята.

— Никой от нас не се е подмладил през последните петнайсет години.

— Да, това е истина, това е истина. — Тя посегна с дългите си пръсти, взе розата и я допря до лицето си. — Белите рози са моята слабост.

В душата на полковника закипя гняв. Той чувствуваще, че Елза никак не се страхува от него, че срещата с такова голямо началство не я тревожи. Сега тя не мисли вече нито за престъплениета в лагера Дахау, нито за отговорността за тези престъпления, нито за някакви други подробности из своя живот. „На нея ѝ се струва, че е направила гениално откритие“ — помисли с ирония полковникът, като усещаше как все повече го завладява невъзмутимото спокойствие на домакинята. Той сам вече жадуваше да узнае, да запита, да проникне в тайната. Внезапно се ядоса на себе си и каза натъртено:

— Извинете, разполагам с много малко време.

— Да, разбирам ви — Устните на Елза все още се свиваха за усмивка и Корен не можеше да разбере дали се подиграва или наистина се радва. — Вашето идване е голяма чест за мене.

— Не може ли по-накратко? — в гласа на полковника се долавяще груба нотка, той сам усети това и добави по-учтиво: — Бих ви помолил да преминем към въпроса.

Елза Таубе помълча миг-два, сетне каза съвсем спокойно:

— Очаквах по-друго отношение от страна на нашето команданше.

— Виж ти! — рече Корен. — А знаете ли, че такова отношение трябва да се заслужи?

— Да, аз добре зная това.

— И ви се струва, че сте го заслужили?

— Да.

— Завидна скромност.

Корен едва сдържаше гнева си. Той не можеше да осъзнае чувствата си и от това се ядосваше още повече. Нима той не знаеше при кого го изпращат? Нима е станало нещо неочаквано? Защо тогава се горещи, защо не говори с авторитетен, спокоен тон, както подобава на началник?

В дълбочината на душата си той чувствуваше откъде идва това. Всичко се дължеше на спокойното и самоуверено държане на Елза. Нейният поглед сякаш му казваше: „Издигнала съм се на такава висота, за която ти не можеш дори да мечтаеш“. И тъкмо това ядоса полковника.

— Завидна скромност — повтори той, — макар че може да се очаква нещо друго...

И секна, като прегълтна думата. Не, той никога няма да се унизи и не ще започне препирня. Именно в този момент в главата му се породиха цял куп ругатни, но полковникът се овладя и млъкна.

Обаче Елза много добре разбра мислите му Това не наруши душевното й равновесие, напротив — тя стана още по-въздържана и приветлива.

— Защо спряхте, господин полковник? Изкажете се докрай. Какво може да се очаква от човек, който е бил надзирател в концентрационен лагер и когото разумни и далновидни съдии са осъждали два пъти на смърт чрез обесване, от човек, който е извършил близо две хиляди трапанации на черепа, който... Това ли искахте да mi напомните?

— Нещо подобно — отговори Корен.

Елза Таубе поклати глава и помълча.

— Да, разбирам ви. Имала съм вече случай да говоря с хора, които отначало мислеха като вас. Но времето тече, господин полковник, и всичко се променя. Престъпленията стават заслуги, а заслугите — престъпления.

Нейният разсъдлив, философски тон ядосваше страшно полковника. Единственото му желание сега беше да свърши колкото се може по-скоро с това посещение.

— Да, хората се променят — продължаваше домакинята, — изменят се времената и представите. Ето например аз скоро ще получа орден...

Дали слухът му измени или наистина каза нещо подобно?

— Да, да, не се учудвайте, аз съм сигурна, че съм заслужила вече орден, и не е много далеч денят, когато вие или някой друг, по-голям началник ще ми го донесе.

Внезапно напрегнатото състояние на полковника изчезна. Защо трябва да се ядосва, да негодува и се вълнува? Всичко било много по-просто. Пред него стоеше една обикновена еснафка, заслепена от жаждата за слава, а той си представяше, че ще види голям учен, за който са достъпни най-големите тайни на науката.

— Значи ще ви го донесем? — въпросът прозвуча подигравателно.

— Да, ще ми го донесете, ако това не пожелае да стори лично господин канцлерът — насмешливият тон никак не подействува на Елза Таубе.

— Стига — полковникът едва не удари с юмрук по масата.

— Вие сте напълно прав, стига — съгласи се домакинята. — Нашият разговор придоби прекалено емоционален характер. Това винаги пречи на работата. Не се тревожете, аз много добре зная, че не сте дошли тук по собствено желание...

— Виж, това е истина.

— Благодаря. Наредили са ви да дойдете при мене, да ме изслушате и да ми помогнете. Недейте съжалява и не се разкрайвате. Времето не е изгубено напразно. Аз съм пред прага на такива открития, че...

— Рекламата не ме интересува. По-близо до въпроса.

— Моля. Молбата ми се състои в следното: необходимо е един от моите възпитаници да замине за проверка в Съветския съюз.

— От кои възпитаници?

— Един от групата с отнета памет.

— Не може ли по-точно?

— Мога. Не току-тъй съм извършила хиляди операции на мозъка. Не напразно съм проникнала в най-тайните му гънки, с това съм придобила опит, за който дълго ще си спомня човечеството. Не ме интересува какви епитети ще бъдат поставени до името ми в историята на човечеството, но то ще стои там, можете да бъдете сигурен. Това е между другото. С една дума, научих се да влияя до известна степен върху човешкия мозък, в който съм проникнала не с нож, а с много тънка игла, толкова тънка, че човек дори не забелязва това, толкова тънка, че дори мозъчната клетка в сравнение с нея изглежда голяма. Подробностите сега са излишни. Ще ги узнаете по-късно. Бях си поставила за цел да намеря начин за управление на човешкия мозък и струва ми се, че съм постигнала известни успехи. — Тя помълча, мълчеше и полковникът. — На науката отдавна е известно, че различни участъци на мозъка ръководят различните функции на човешкия организъм. Елементарен пример: нараняването на мозъка на гръбначния стълб води към парализа на краката. Аз се насочих към по-сложни процеси. Най-напред ме заинтересува паметта. Можах да открия части от мозъка, които я управляват. Нещо повече, сполучих да ги определя. Открих методи, с помощта на които може да се влияе върху тях. Сега съм в състояние да залича паметта на човека, както се заличава с парцал тебеширът от черната дъска. При мене има група хора, върху които съм провела сполучливо този опит. Това са бивши военнопленници. Дадоха ми ги отдавна, никой не ги търси, никой не се интересува за тях, защото се смятат за загинали.

Полковникът неволно изтръпна — толкова спокойно говореше Елза.

— Чувал съм за тази група — каза тихо той. — Значи, не войната, а вие сте ги лишили от памет.

— Аз — с ваше разрешение.

— Не знаех за това...

— Това потвърждава, че държавната тайна в нашия щаб се пази строго.

— Но защо ни е необходимо всичко това?

— Нима не разбирате, господин полковник?

— Не съм осведомен за новите задачи и промени във вашата работа.

— Не са могли да ви информират, защото дори нашето началство знае далеч не всичко. Сега вие ще бъдете най-добре информираният човек и ще се гордеете с това. — Елза Таубе го стрелна насмешливо с очи. — Но и вие няма да знаете всичко. Някои подробности ще зная само аз. Сега вие чувате неща, от които зависи бъдещето на света.

— Много съм поласкан — каза полковникът. Искаше му се тези думи да прозвучат подигравателно и иронично, ала от това нищо не излезе — нали домакиня беше Елза.

— Да, бъдещето на света — повтори тя. Представете си, че имате на разположение цяла армия от хора, които нямат минало, нямат семейство, нямат приятели, близки, които са лишени от всички чувства, освен от чувството на покорност и готовност да изпълняват заповедите на командира. Всяка армия, дори от най-големи професионалисти, мисли, решава, страда, обича, мрази, може да се разбунтува под влияние на личните си чувства. Представете си, че имате на разположение няколко хиляди души, които не мислят за съдбата на страната, градовете и децата, върху чиито глави ще бъдат хвърлени водородни бомби. Те ще седят безразлични в самолетите или пред таблата за управление на ракетите! Представяте ли си?

Полковникът наведе бавно глава. Вероятно става дума за много по-важни неща, отколкото е предполагал. Фантазия ли е това или думите ѝ имат реална основа? Но по-добре да не я разпитва, нека се доизкаже сама.

— Между другото — продължи Елза — моите опити засягат не само военни въпроси. Представете си армия от работници, лишени от памет, от желания, стремежи, работници, които знаят само едно — да работят, да ядат и спят, които нямат представа за стачки, революции и демонстрации. Силни, целенасочени, с развити мускули, те няма да знаят нищо друго, освен волята на своя командир, Разбирате ли сега какви хоризонти се разкриват пред нас, разбирате ли за какво съм ви поканила тук? Какво ще кажете сега за заслугите ми? Съдбата ми е предопределила да спася цивилизацията.

И тутакси на полковника му се стори, че пред него е една налудничава изобретателка, една от тези, които обикалят фирмии, министерства и редакции с проекти за вечен двигател и стопяване на антарктическите ледове. Скептична усмивка заигра по устните му и той запита:

— Шизофренични приказки ли са това или притежавате реални резултати?

— Именно за това съм ви поканила тук. Сега ще видите някои неща, но аз трябва да проверя доколко са ефикасни откритията ми. Да ги проверя основно. За тази цел трябва да се изпрати един екземпляр в Съветския съюз.

— Не ви разбирам.

— Сега ще разберете. Когато изключвам паметта, известно време те приличат на големи бебета. Този екземпляр проговори доста бързо. С подозрителна лекота изучи родния си език и говори без акцент. Усъмних се, че не съм изключила всичко. Може би не всичко съм изучила? Може би в гълбините на сивото вещества е останало нещо извън моето влияние? Понякога се чувствам същински бог, но от време на време ми се струпа, че природата е по-хитра и ме лъже. Но аз не ще позволя да бъда излъгана! Не ще позволя!

Тя произнесе тези думи с висок, почти истеричен глас и полковникът помисли, че някогашната надзирателка не е напълно сигурна в своето откритие, както може да изглежда на пръв поглед. Но въображаемата картина го учуди и Корен разбра, че именно сега трябва да определи линията на своето поведение. Той трябва да се произнесе „за“ или „против“. Трето решение няма! Какво да избере? Интересите на държавата... Да, ето я спасителната нишка! Няма защо да мисли кое е по-добро: да работи заедно с Елза Таубе или да разкрие престъпленията ѝ. Интересите на държавата... Сега той трябва да забрави окончателно и завинаги недоверието и подигравките. Става дума за важни държавни работи. В случая той трябва да се абстрагира от личните си чувства. Край на колебанието. Всичко е ясно.

И като се мъчеше да подтисне благородния си гняв, той запита:

— Знаете ли как трябва да се провери това?

— Да, зная. Именно затова поисках помощ. Той трябва да бъде изпратен в Съветския съюз, там, където е живял и работил преди... Необходим е шок, много силен шок, за да проверим дали няма да се възвърне паметта при среща с познати хора, места и предмети. Ние трябва да правим всичко със сигурност, с абсолютна сигурност. Хора без памет, без чувства — това е чудесна армия, но хора, които си спомнят внезапно всичко, могат да се окажат стократно по-страшни.

— Да, това е истина, това е истина — каза замислен полковникът. — Правили ли сте му операция на черепа?

— Не. Само няколко инжекции в точно определени участъци на двете полукулба.

— Какви инжекции?

— Това знае само аз. Това е тайна. За по-сигурно.

— Разбирам.

Той помълча още малко, като съпоставяше мислено първите си представи за Елза Таубе, впечатлението си от днешната си среща и новото си отношение към нея. Колко бързо се променят отношенията. Това го учудваше и кой знае защо го плашеше...

— Да пристъпим към конкретна работа — предложи полковникът. — С какво мога да ви бъда полезен?

— Той трябва да замина за Съветския съюз съвсем легално и на всяка цена да се върне.

— Надявам се, че ще можем да уредим това в Съветското посолство. Ще кажем, че не сме знаели нищо за него, защото е изгубил паметта си през време на войната, а сега сме получили допълнителни сведения и можем да му дадем месечна почивка. Смятам, че това е напълно възможно и положително няма да предизвика възражение. Дори ще ни благодарят... Но трябва да бъдем сигурни, че ще се завърне...

— Това е осигурено — каза увереноЕлза.

— Как?

— Всеки месец им правя инжекции. Аз съм доста далновидна и съм възпитала в тях убеждението, че без тези инжекции не може да се живее. Веднъж дори им показах нагледно до какви опасни последици води отказът от тях...

— Какво им правите?

— Има ли значение? Важното е да бъдат привързани към мене с невидимо въже, а какво им давам аз — физиологичен разтвор или някаква секретна ваксина — това няма значение. Представяте ли си какво значи за мене такъв един екземпляр?

— Да, това е много предвидливо от ваша страна — каза полковникът, доволен, че наближава краят на разговора. Но Елза не бързаше да се сбогува.

— Радвам се, че се срещнахме — каза тя. — И се надявам, че нашето сътрудничество ще бъде плодоносно. Ах, господин полковник, понякога бивам сантиментална...

Полковникът я изгледа смяян.

— Да, да, не се чудете, именно сантиментална. Това се случва тогава, когато мечтая за бъдещето. Струва ми се, че и вие трябва да мечтаете. Славата е приятно нещо, но тя не е за такива хора като нас. Ние сме военни. И само в мечтите мога да почувствувам бъдещето.

— Любопитен съм да зная как си представяте бъдещето? — полковникът искаше да й се подиграе, но гласът му неволно прозвучава сериозно.

Сега Елза Таубе гледаше право пред себе си, сякаш не забелязваше присъствието на гостенина. Сивите ѝ очи станаха още по-тъмни и заприличаха на студени прозрачни ахати, лицето ѝ застина, като че бе изваяно от глина.

— Погледнете ме внимателно, господин полковник — гласът ѝ беше синкав, сдържан, тържествен, — пред вас стои голям учен, който е пред прага на исторически открития в науката. Скоро ще мога да изключвам не само паметта, но и други чувства. Ще унищожавам едни, ще разивам и отглеждам други, както се отглеждат цветя в лехи. Ще вкарвам в мозъка отрова — и участъците на доброто, милосърдието, съчувстието, хуманността и любовта завинаги ще останат мъртви. Такъв човек няма да ви протегне ръка за помощ, няма да си мръдне и пръста, дори когато умира от глад собствената му майка. Същевременно така ще подсиля онези участъци на мозъка, които ръководят чувството за омраза, жестокост, покорство и уважение към господаря, че ще ожъна реколта, в сравнение с която престъпленията на всички най-големи варвари ще изглеждат като детска играчка. Като бог ще създавам непобедими армии. За войници ще вземам деца, каквито има достатъчно в големите ни градове, от приютите и бедните семейства. Те ще бъдат верни до смърт на командирите си, защото освен сантименталните чувства ще изключвам от мозъка им мисълта за измяна. Тях няма да ги е страх нито от наказание, нито от смърт, те ще знаят само едно — заповедта на своя командир. Харесват ли ви такива войници?

Тръпки побиха полковника.

— Да не сте се уплашили, господин полковник?

— Да съм се уплашил ли? Не. Но аз наистина съм смаян.

— Радвам се, че ме разбрахте. Та нали ние с вас ще се грижим за тези несравними войници, пък може не само за тях... Почти във всички страни на земното кълбо е въведено смъртно наказание. Смешно е да се унищожава здрав човек, който може да работи, да се сражава, да създава за нас пари и стоки. Смешни! Една инжекция — и най-страшният престъпник завинаги ще забрави да краде. Втора инжекция на друго място — и същият ще забрави, че на света може да има революции или комунизъм. Капка храна в трета точка — и пред очите ви израства най-гениалният физик, четвъртата инжекция дава математик, пред когото Айнщайн е нищо. Разбирате ли, господин полковник, вие пръв сте посветен в работата ми, и то в пълния и обем. Мога да създавам човека, неговата душа и съзнание, както пожелая. Зная това, което не е знаел досега никой. Аз съм бог.

„Тя е побъркана — помисли ужасен Корен — Само лудите могат да имат такава желязна и точна логика. Това е ужасно, но привлекателно. Но как да се уверя?“

И той я запита ужасен:

— Ще ми покажете ли нещо от вашите постижения?

— Естествено — отговори домакинята и тутакси посегна за слушалката, вдигна я и заповяда: — Тринайсти да дойде при мене.

— Как се казва?

— Някога се казвал Максим Шайтан. Той е от Украйна. Сигурно ви е известно, това е южната част на Съветския съюз. Сега ще видите. — Елза потърка уморено челото си.

На вратата се почука.

— Влез — каза домакинята.

Полковникът втренчи поглед във вратата, в очите му се четеше нескриван ужас. Той очакваше да види някакво чудовище, жив труп, скелет. Но вместо това в стаята влезе висок строен мъж, облечен с лек сив костюм, вече познат на полковника.

Изглеждаше четиридесет и седем — осем годишен човек със загрубяла кожа на шията и дълбоки бръчки около големите, твърди, ясно очертани устни. Сухите, малко хълтнали бузи придаваха на това лице малко аскетичен вид. То вероятно би изглеждало много сухо и затворено, ако не бяха очите. Светлосини, сякаш в дълбочината им се бе отразила небесната синева на Юга, те учудваха със своето

безразличие и спокойствие — несломимо и ненарушимо. Буйната коса над високото чисто чело вече бе започнала да побелява и от това изглеждаше не тъмна, а пепелява. Гъстите, запазени вежди бяха склучени над носа. Равният продълговат нос сякаш завършваше образа на това лице с правилни черти.

То беше бледо и съсредоточено, сякаш Максим Шайтан непрекъснато търсеше някаква много важна мисъл, не може да я намери и от това нервите му се опъваха в очакване на заповед. От време на време в очите му се четеше пълна апатия, като че ли Максим Шайтан не се интересуваше от нищо, като че ли нищо не можеше да наруши еднообразното течение на застиналите му, вкаменени мисли.

Той затвори плътно вратата след себе си, удари токовете, изпъна се за миг като струна, след това разтвори краката си, както правеха немските войници, и застина в очакване.

Цялото му внимание беше насочено само към Елза Таубе, а полковника той, види се, не виждаше. За него на тоя свят не съществуваше нищо освен домакинята.

Полковникът си спомни за пруското военно обучение, така умело използвано от Хитлер, но нищо не каза — Елза Таубе имаше право да възпитава момчетата си както тя си иска. Максим Шайтан му хареса. Нима шизофреничните измислици на Елза Таубе са истина?

— Слушам, мадам — каза Шайтан. Гласът му, нисък и глуховат, прозвуча с безразличие, сякаш му бяха известни предварително всички въпроси и заповеди.

— Те ви наричат „мадам“? — учуди се полковникът.

— Още не съм получила генералски пагони — отговори сухо домакинята. — Но аз скоро ще ги получа. Седнете, тринайсти. Как са работите ви?

— Чудесно, мадам. Четирийсет и шестото упражнение е усвоено напълно. Попадение деветдесет и две от сто възможни.

— Много добре. Не ви ли дотегнаха упражненията? — запита полковникът.

— Какво означава думата „дотегнаха“, мадам?

Елза Таубе се усмихна и хвърли поглед на полковника.

— Нямате ли някакви други желания или стремежи освен четирийсет и шестото упражнение? — не спираше полковникът.

— Днес нямам. Но утре, надявам се, ще има нови, още по-интересни задания.

- Четете ли вестници, книги?
- Не, това не ми е необходимо.
- Какво тогава знаете да правите?
- Всичко за професията.
- А каква е професията ви?

Максим Шайтан погледна изпитателно Елза, сякаш се чудеше защо гостенинът задава такива въпроси.

Полковникът се усмихна.

— Извинете, не знаех, че между нас могат да съществуват тайни.

Домакинята разбра думите на гостенина като упрек и веднага се притече на помощ на своя възпитаник.

— Не се обиждайте, господин полковник — каза тихо тя, — въздържанието винаги е било една от най-добрите черти на моите момчета. Мога да ви уверя, че тринастият наистина umee да върши някои работи.

— Например?

— Например да стреля.

— Наистина? — полковникът си позволи да произнесе тази дума с ирония, ей така, между щракането на запалката и първото засмукване. Огънчето на цигарата се червенееше ярко на края на нежната цигара.

— Да — отговори сдържано Елза, като даде знак с пръст и Максим неочеквано извади от джоба си пистолет с дълга цев.

„Безшумен“ — помисли полковникът и тутакси чу думите на Елза:

— Тринайсти, в огънчето.

Докато полковникът се усети, раздаде се тих, приличащ на пляскане с ръце звук и другият край на цигарата, намиращ се на четири сантиметра от устните му, сякаш беше отрязан с нож. На отсрещната стена се появи малка дупчица от куршума. Корен хвърли обезумял поглед към Елза, след това той осъзна истинското значение на този изстрел и коленете му неволно се разтрепераха. Той се помъчи да се овладее, а през ума му мина мисълта: „Ами ако бе минал с един сантиметър по-близо?“ Той дори опипа с длан устните си. Елза забеляза това движение и се усмихна. В същия миг полковникът се

успокои, краката му спряха да треперят, а тялото му натежа, сякаш се бе наляло с олово.

— Ами ако беше казала „в сърцето“, щеше ли да стреляш?

Максим Шайтан дори не погледна полковника. За него този въпрос беше безсмислен.

— Щеше ли да стреляш? — повтори Корен. Максим го изгледа така, сякаш нищо не се бе случило, и процеди нехайно през зъби:

— Разбира се.

В тази дума нямаше нито самохвалство, нито афектация, тя беше нещо естествено за Максим Шайтан, за целия строеж на неговите мисли и представи. Но това означаваше, че Елза Таубе не преувеличава.

Полковникът се отмести встрани и със задоволство седна на широкия диван близо до писалището. Овладя го някакво смесено чувство на негодуване, възхищение и страх.

— Имате ли врагове и кои са те?

— Враговете ми определя и назовава мадам — отвърна с безразличие Максим Шайтан.

Отговорите му бяха механични и полковникът беше готов да приеме това като инсценировка. Може би преди да дойде той, е имало репетиция? Не, това е изключено — пепелта от цигарата лежеше на лъскавия паркет... Пет сантиметра, само пет сантиметра по-наляво... Какъв ужас!

Да, види се, Елза Таубе казва истината.

— Не ви ли интересува защо сме ви извикиали?

— Не. Всичко ще бъде казано в заповедта.

— Не смятате ли, господин полковник, че именно такава трябва да бъде армията? — усмихна се Елза.

— Да, такава — съгласи се замислен полковникът, — именно такава.

Но Елза Таубе вече не го слушаше. Сега трябваше да се действува, да се заповядва.

— Тринайсти, готов ли сте да изпълните отговорна задача?

Върху лицето на Шайтан не помръдна нито един мускул, той отдавна очакваше тези думи.

— Готов съм.

— Ще заминете за Съветския съюз, ще останете в Светлоград, някъде в центъра на Донбас...

— Мадам — Максим Шайтан изгледа плахо Корен.

— Той е мой началник, той е донесъл заповедта за вас и ще осигури изпълнението ѝ. Той знае повече, отколкото ние с вас.

— Слушам, мадам.

„Елза е умна жена — отбеляза мислено полковникът със задоволство, — авторитетът на началника трябва да се подкрепя.“

— Ще заминете за Светлоград — повтори Елза, ще останете там две седмици и ще се върнете обратно. Не ви ли напомня нещо името Светлоград?

— Не, мадам.

— Някога сте живели в този град. Сега там живеят ваши роднини и вие ще се срещнете с тях.

— Това необходимо ли е?

— Да, това е необходимо. Освен това там живее един ваш познат, Серафим Петрович Горин. С него също трябва да се срещнете. Ще прекарате там две седмици, ще се видите с познати и роднини и ще се върнете. Нещо неясно?

— Не, мадам.

— Имате ли въпроси?

— Да. Горин ваш възпитаник ли е?

— О, не. Той е просто ваш стар и добър познат. Пригответе се за изпълнение на задачата. Срещата с роднините може да се окаже много по-сложна, отколкото ви се струва.

— Може би, но аз съм готов.

— За подробностите ще говорим после, щом получим документите. Ще трябва да ви снабдим с повече информация за Съветския съюз, необходимите данни ще получите още днес, запомнете всички подробности. Това е всичко.

— Свободен ли съм?

— Една минутка. Дайте пистолета си. Там той няма да ви трябва.

Максим Шайтан извади пистолета и го подаде без желание на домакинята, като се мъчеше да прикрие това чувство.

— Зареден е.

— Благодаря, знам. Не се тревожете, тринайсти, щом си дойдете, ще ви го върна. Желая ви успех. Сега може да си вървите.

Шайтан се поклони леко с прошарената си глава, погледна полковника, поклони се още един път и излезе от стаята със застинало лице.

След едноминутна пауза полковникът каза:

— Да, бива си го. Единственото, което го развлнува, беше раздялата с оръжието.

— Хареса ли ви?

— Да.

— Кажете ми откровено, какво предизвиква това — само страх или и възторг?

— И едното, и другото, макар че надделява възторгът. Ако всичко това е истина, откритието е гениално.

— Знам.

Тя произнесе тази дума с такъв тон, сякаш отдавна бе свикнала с мисълта за собствената си гениалност. За какво ли я запитва този страхлив полковник? Колко смешен изглеждаше той с разтрепераните колене, когато куршумът улучи цигарата му.

— Я ми кажете, Елза — заговори полковникът, не бихте ли искали да забравите нещо от своя живот? Не желаете ли да заличите нещо от паметта си?

Странен въпрос. Елза Таубеолови в него и нотка на заплаха.

— Не, не желая да заличавам нищо от паметта си, нито паметта на моите началници.

— Сигурна ли сте?

— Да, сигурна съм. И не мислете, че можете да ме сплашите или разтревожите с нещо. Гениалните изобретения и открития изискват съответни жертви. След няколко месеца животът и смъртта на няколко хиляди пленници няма да ви изглеждат по-значителни от смъртта на обикновен подопитен плъх или питомен заек. Разговорът ни беше много интересен, но аз се уморих. Аз съм една обикновена слаба, възрастна жена. Искрено ви благодаря и няма да ви задържам повече.

Тя протегна чудно нежната си, отпаднала ръка. Корен понечи да поднесе до устните си тези дълги пръсти, но се сдържа и се задоволи с ръкостискане. След това излезе, седна в колата и помисли, че отдавна не е преживявал такъв изпълнен с противоречиви чувства и преживявания ден.

## ПЪРВА ГЛАВА

От кабинета на директора се виждаха не само заводските цехове и строителната площадка, но и далечните жилищни блокове. Вера стоеше до прозореца и наблюдаваше монтирането на електрически тела под покрива на новия цех. Всъщност това бе не покрив, а цяло поле с площ за близо две футболни игрища. По-нататък, зад заводската ограда, се издигаха много нови сгради, една от друга по-високи. Някои от тях бяха завършени окончателно, други — едва започнати. Те настъпваха гордо към високия хълм, откъдето често долитаха свирките на малките локомотиви. Там кипеше работа.

Яркото слънце лееше щедра светлина от небето. Младите липи в заводския двор бяха оклюмали нежни листа. Горещият въздух трепереше над нагорещения асфалт. Всичко наоколо беше изпълнено с такава силна светлина, че Вера неволно премрежи очи от наслада, сякаш се мъчеше да запамети завинаги образа на тази светла радост.

Дочу се мелодичният звън на телефона — директорът бе извикал специално техник, за да регулира звънеца му. На Вера и доставяше голямо удоволствие музикалният глас на белия телефон, поставен за връзка с висшето началство на областта и града. Някои, чули за тези прищевки на директора, се усмихваха, но тя изглеждаше толкова мила, че дори не предизвикваше клюки. До белия телефон стоеше черният, също много добре регулиран апарат, по който можеше да се обади всеки работник или жител на Светлоград. По сега звънеше белият и тя трябва да побърза.

— На телефона е секретарката на директора — обади се Вера.

— Къде е Серафим Петрович? — изгугука нечий басов, явно началнически глас.

— Другарят Горин отиде на пусковия обект — отговори девойката.

— Хм... добре — измънка някой на другия край и сложи недоволно слушалката.

Вера тракна своята. Колко е смешна нейната работа. Седи на бюрото и отговаря по телефона. Секретарка на директора. Красиви думи. Когато звънеше белият телефон, тя трябваше да отговаря: „Другарят Горин отиде на пусковия обект“, а когато се обаждаха по черния: „Другаря Горин го няма и не се знае кога ще дойде“. За различни хора — различни отговори, всичко точно регламентирано, но обидно.

Хубавото беше само едно — тук тя имаше доста свободно време и възможност да се подготви за конкурсния изпит.

Девойката издърпа дясното чекмедже на директорското бюро, където беше учебникът. В същия миг на вратата се почука и добре познатият младежки глас запита:

— Мога ли да вляза?

Вера се изправи — сърдита и в същото време смешна. Малкото ѝ чипо носле се вдигна нагоре и стана по-остро, буйната светла като главичка на глухарче коса стана още по-буйна, а зеленикаво-жълтите очички под вдигнатите вежди го стрелнаха остро като иглички. Сега тя приличаше на малко, но мило, симпатично и безстрашно зверче.

— Не, другарю Кравченко, не може — каза тя натъртено на високия чернокос младеж, който бе застанал на прага. — Както виждате, директора го няма, а в негово отсъствие влизането на външни лица е строго забранено.

— Извинете, но аз съм натоварен със специална задача — отговори весело младежът.

— Ти? Специална задача? Как не те е срам да лъжеш?

— Представи си, че не лъжа. Възложено ми е да монтирам тук този магнитофон. Нарича се „механичен секретар“, Изобретение на нашите момчета. Утвърдено от началството. Заповядай, ето наряда за монтиране — и показа една хартийка на Вера.

Михайло Кравченко наистина държеше в ръцете си малък магнитофон. Въпреки миниатюрните размери и сложността на магнитофона, Вера не прояви никакво любопитство. Тя погледна наряда — всичко беше редовно. Девойката сви учудено рамене:

— Щом са ти наредили — монтирай го.

— Донесох го за тебе, за да те спася — заяви Михайло.

— Мене ли?

— Да. Ако ние, изобретателите, не те спасим, ще загинеш сред тези непроходими канцеларско-бюрократични дебри. Ще затънеш като в тресавище и няма да се знае къде да ти поставим паметник.

Той говореше полусериозно и полущеговито, като вадеше никакви жички, сетне отиде до телефонната розетка. Човек можеше да остане с впечатление, че в този голям кабинет работи той, а Вера е обикновен посетител.

— Почакай — каза решително девойката, — защо е необходима тук тази машина?

— За да те отмени. Каква работа вършиш тук?

— Нали съм секретарка?

— Е, да, ти си секретарка на началник, това звучи многозначително, а всъщност ти си един обикновен жив, красив и мил магнетофон, но все пак магнетофон.

Никой досега не ѝ бе нанасял по-голяма обида. В сравнението на Михайло имаше нещо много нахално и точно и Вера не знаеше какво да му отговори. Сякаш изведнъж бяха изчезнали всички язвителни думи. А беше необходима никаква специална дума. Михайло веднага ще разбере слабостта си, ще извърти всичко по своему и ще се смее хапливо, макар и от сърце. Но Вера не можеше да мълчи и като се мъчеше да придае на гласа си повече решителност и твърдост, каза:

— Чуй, Михайло, сега ще се наложи...

— Нищо няма да се наложи. Наредбата си е наредба.

Той говореше, а с ръцете си оправяше чудно преплетените разноцветни жички.

— Ще извикам милиция! — каза заплашително Вера.

— Добре — съгласи се Михайло, — викай, те са добри момчета и веднага ще ме разберат. Сега вече мога да кажа, че съм изучил добре характера ти. В него няма нищо интересно, но поради съвсем непонятни причини... — Някаква жичка изскочи от магнетофона, Михайло я ловеше упорито, захапал здраво долната си устна, най-после я хвана, постави я на мястото и завърши изречението: — ... но по непонятни за мене причини много те обичам... Смаян съм, нищо не разбирам, но повярвай ми — обичам те.

Вера сви рамене.

— Положително ще ми станеш жена и нищо на света няма да те спаси.

Каква дързост! Дъхът на Вера спря. Не, тоя Михайло Кравченко с неговата самоувереност трябва да се постави на мястото, иначе току-виж си въобразил, че щом я повика с пръст, Вера ще хукне подире му. Виж го ти, пъхнал дългия си нос в магнитофона, черният му перчем увиснал като грива, заприличал е на същинско чучело, а отгоре на всичко мечтае... Нищо, сега ще си получи заслуженото за тези нахални думи и дръзки предложения. Или да се въздържи? Не, защо трябва да си въобразява, че може да се налага? Не, това няма да го бъде!

И Вера произнесе думи, зад които на пръв поглед не се криеше нищо саркастично.

— Можеш да го кажеш на обичния си баща, това сигурно ще го развесели и зарадва.

Думите бяха най-обикновени, но действаха на Михайло Кравченко като удар с камшик. Той отпусна ръце и жичките, доволни от неочекваната свобода, се усукаха на спирали и иззвънтяха леко. Чистото младежко лице с изразителните очи неочеквано пребледня.

— Недей така — каза тихо той.

Дори глухият би доловил в тези думи остра болка, но Вера в този момент нищо не чу. Човек недочува най-вече, когато не желае да слуша, а девойката нямаше никакво желание да слуша. Михайло Кравченко, нито пък да вниква в душевното му състояние. Сега той ще си получи заслуженото: и за магнитофона, и за намерението му да я спаси.

— Напротив, трябва, хиляди пъти трябва — повтори тя е капризен тон, съзнавайки, че е прекалила.

— Той е невинен. Това не е истина! — каза Михайло.

— Не е ли истина? Защо тогава не го помилваха, защо не го реабилитираха като другите? По затворите няма сега невинни хора. Мина времето на култа.

Тя разбираше, че не трябваше да започва този разговор, че е тръгнала в съвсем друга посока, и все пак не можеше да спре. В този момент тя гледаше вече с болка застиналото лице на Михайло.

— Ти си бил жесток човек — каза младежът, впил поглед във Вера.

Михайло имаше сили дори да се усмихне. Той не искаше да придава на тази усмивка някакъв особен израз, тя неволно излезе

горчива, страдалческа.

И тъкмо тази усмивка, а не думите, стресна Вера. Тя все още не можеше да обуздае гнева си, но вече съжаляваше Михайло. Тя се упрекваше мислено за тези необмислени думи, но не можеше да отстъпи.

— Да, жестока. Никога няма да бъда сантиментална лигла.

Михайло отново се усмихна и усмивката му този път излезе неподправено добродушна. Вера забеляза усмивката му, понечи да каже нещо още по-язвително, но се сепна и пламна от гняв, срам и никакво друго непознато чувство. Очите ѝ се насълзиха, устните ѝ се разтрепераха.

— Вера, ти май че не си добре с нервите? При друг случай тя би избухнала отново, но силите ѝ се бяха изчерпали. Михайло имаше пълно основание да зададе такъв въпрос. Тя наистина се държеше като неврастеничка.

— Моля да ме извиниш — каза девойката, — разбирам... Не исках да те засегна... Пък и ти нямаш никакво отношение към това... Извинявай...

— Това са дреболии — вече нищо не можеше да наруши спокойствието на Михайло.

— Не, това не са дреболии. Като си помисля, че обичният ти баща, Степан Кравченко, заради когото е загинал татко ми, сега ходи по земята, строи сгради, диша, усмихва се...

— Можеш да не му завиждаш.

— Аз не му завиждам, знам, че е излежал присъдата си, но това нищо не променя. Моя баща го няма...

— Познаваш ли го?

— Не. Майка има само една малка снимка. Аз не съм го виждала. Странно нещо е човешката памет. Майка все още го чака. И защо? Изминали са вече близо двайсет години. Цял живот. Това е понятно — всеки човек трябва да чака нещо... А ти не ми се сърди. Ти си прав — седнала съм тук и отговарям като папагал по телефона. Не ми се сърди, всичко е от разклатените нерви... Не знам защо, но напоследък страшно тъгувам за баща си. На какво се дължи това — не мога да си обясня. Види се, действително съм модерно дете с неуравновесена психика и склонност към самоанализ.

— Ето че всичко е готово — каза Михайло, като зави с малки клещи последната гайка.

— Ти изобщо не ме слуша.

— Не, слушах те, и то много внимателно.

— Сърдиш ли ми се?

— Не, аз всичко разбирам.

— Там е бедата, че винаги всичко разбираш...

— Беда ли?

— Не знам. Във всеки случай не е щастие. Кажи ми, защо си сложил този магнитофон?

— Казах ти — за да те отмени.

Очите на Вера отново пламнаха. Защо е толкова груб и невнимателен? Когато на човек му се иска да чуе добра дума, когато осъзнава вината си, той не намира друг отговор освен някаква несполучлива или грубичка шега. Нима е сгрешила в избора си?...

— Михайло! — В гласчето и зазвучаха треперещи високи ноти.

— Почакай, почакай, изслушай ме и тогава дрънкай — побърза да я укроти младежът, — това наистина е машина, предназначена, ако не да те отмени напълно, да облекчи доста работата ти. Хайде, говори тук спокойно и важно: „Другаря Горин го няма и няма да дойде“.

В този момент иззвъня белият телефон.

— Тихо! — извика Вера и грабна слушалката.

— Слушам.

Далечен глас запита нехайно за директора.

— Другарят Горин отиде на пусковия обект. — Тя остави слушалката и каза: — Секретарят на обкома.

Високото положение на Вериния събеседник не направи никакво впечатление на Михайло.

— Ами как ще отговориш, ако звънне черният? — запита той, като натисна копчето.

— Черният ли? — Вера се усмихна и отговори строго: — Другаря Горин го няма и няма да дойде.

— Чудесно — каза весело Михайло. — Имаш хубав глас.

Той говореше и по същото време оправяше телефонната розетка и на Вера ѝ се струваше, че и клещите, и отвертката оживяват в ръцете му и завиват сами малките винтчета.

Някакво странно чувство обзе Вера. Тя вече нямаше нищо против изобретенията на Михайло. Сега мисълта ѝ беше другаде. Вероятно имаше нещо нередно в краткия ѝ живот, щом може да я отмени такава примитивна машина като магнитофона. Стана ѝ неловко от това, че Михайло Кравченко забеляза всичко, и в същото време това я радваше. Не, тя няма да остане повече на това тихо и спокойно секретарско място. До конкурсните изпити в института ѝ оставаше малко време — близо един месец. Ще трябва да се посъветва за това с Михайло...

С Михайло ли?

Да, именно с него. Той като никой друг се ориентира добре във всичко и тя ще се обърне за съвет към него.

Какво лошо начало има днешният им разговор. Защо понякога я догневява на него без причина? Защо я дразни с думите си за любовта? Защо се бе разтревожила, когато близо една седмица той не ѝ говори нищо за това?

Естествено всичко, което е станало между бащите им, е страшно и нетърпимо, но старият Кравченко вече е изкупил вината си.

Изкупил ли?

Изобщо може ли да се изкупи вина, когато на съвестта ти лежи цял човешки живот, когато всички наоколо знаят че си лош, че си способен да предадеш другаря си, че си коварен, подъл човек... Не, такава вина не се забравя, тя наподобява голямо клеймо върху челото. Човек умира, а клеймото остава върху името му.

Но Михайло не може да отговаря за баща си. Ако те биха си разменили местата, той без колебание би жертввал живота си за другарите си. Вера беше убедена в това.

— Какво си се замислила — обади се Михайло. — Сякаш гемиите ти са потънали. Много си странна днес.

В този момент иззвъня като сребърно звънче белият телефон. Вера се спусна към него, но Михайло я спря.

— Свърши се с административния порив — каза той.

— Но това е белият — отвърна Вера.

— И зелен да е, все едно. Той от никого не се страхува.

Долу нещо изщрака тихо и мелодичният уверен глас на Вера каза:

— „Другарят Горин отиде на пусковия обект“. Вера се разсмя. Защо е седяла тук по цели дни, когато всичко е така просто?

— А сега да идем на разходка — предложи младежът, без да обръща внимание на нейния смях, тъй като знаеше защо се смее девойката. — Всичко ще се нареди. Не се къхари и за нищо не мисли.

— Виж го ти, значи ти не си безразличен към моите мисли?

— Може би. Знаеш ли, напоследък започнах да чувствам голяма отговорност за всичко, което става около мене, за всичко и за всички. Може би това звучи смешно. За всичко и за всички.

— И за мене ли?

— Да, и за тебе.

— Не поемаш ли много върху себе си?

— Не, по всяка вероятност, не.

Те се умълчаха за миг умислени. Странни бяха отношенията им. Нито една тяхна среща не минаваше без спречкане и караница, а винаги свършваше мирно. И нямаше ден да не се срещнат. И всеки ден се явяваше нещо ново, неочеквано. Ето днес Михайло Кравченко е решил да поеме отговорност за живота и делата на всички хора. Смях, същински смях. Пък може да не е толкова смешно? Може би това се отнася не за всички хора, защото думата всички е доста разтегливо и неясно понятие, а само за по-близките, например за нея? Нима самата тя е безразлична към живота на Михайло? Човешките отношения така тясно се преплитат...

— Хайде да се поразходим — предложи й за втори път Михайло, — твой шеф няма да се върне по-рано от три часа.

— Понякога си идва и по-рано, но днес може да не дойде.

В този момент някой почука на вратата и тя тутакси се отвори. Така обикновено в кабинета на Горин влизаха или големи началници от областен мащаб, или хора, незапознати с правилника за вътрешния ред.

Вера се обърна към вратата. На прага стоеше висок, възрастен мъж със сухо мъжествено лице и дълбоки бръчки по него. В големите му ясни очи се четеше любопитство и спокойствие. Косата му, която доскоро ще е била тъмна, сега приличаше на гъст възсив облак, надвиснал над голямото чело. Беше облечен просто, но всичко друго, като се започне от малката чанта в ръката до модните и леки обувки с остри носове, беше чуждестранно производство.

— Извинете — каза той, като гледаше Вера, — съжалявам много, ако съм ви попречил... Но в първата стая нямаше никой и затова си позволих...

— Моля, заповядайте — покани го любезно Вера, макар и разочарована вътрешно, защото нямаше да може да излезе на разходка с Михайло. — Това е служебен кабинет и вие никому не пречите.

— Бих искал да се видя със Серафим Петровия Горин.

— Другарят Горин е на пусковия обект.

— Ще се върне ли скоро?

Гостенинът говореше доста ясно. В гласа му нямаше никакъв акцент, но въпреки всичко в говора му се долавяше нещо изкуствено, сякаш непознатият обмисляше предварително всяка произнесена дума.

— Да, надявам се скоро да се върне. Извинете, чужденец ли сте?

— Не.

Михайло Кравченко се успокои. Той се наведе към Вера, усети приятната миризма на косата ѝ и пошепна на ухото ѝ:

— Хайде да обядваме, другарят може да почака и сам.

— Не, не е удобно — отговори тихо Вера. — Ако можеше да разберем кой е...

— Защо не го запиташи?

— Не е удобно.

— Защо?

— Не знам. Има нещо странно в него.

— Да, права си. Е, добре, ще дойда след половин час. Кой дявол го доведе тук. — Той изгледа гостенина и каза по-високо: — Ако видя другаря Горин, непременно ще му предам, че го чакате.

Михайло Кравченко излезе от директорския кабинет, като крачеше с дългите си като пергели крака. Буйната му черна коса се олюоляваше войнствено.

Гостенинът хвърли поглед на високата му фигура, сетне погледна стола. Вера разбра, че трябва да му предложи да седне, но това беше невъзможно. Какво ще помисли той, ако някой се обадя по телефона, а вместо Вера отговори магнитофонът? Ще се изложат ужасно. Не, каквото ще да става, никой няма право да чуе този механичен заместник.

А гостенинът продължаваше да стои унесен до бюрото, сякаш не обръща внимание на Вера, сякаш бе забравил за какво е дошъл тук.

— Извинете — доби най-после кураж девойката, — аз съм секретарка на директора и работното ми място е в първата стая. Там са преписките и телефонът... Ако нямате нищо против...

Гостенинът веднага я разбра.

— Разбира се, разбира се, моля ви се — отговори той с подчертано любезен глас.

Те влязоха в приемната и Вера затвори доволна тежката врата на кабинета: слава богу, отърва се от механичния секретар. Сетне въздъхна с облекчение, огледа стаята, сякаш искаше да се убеди, че не я очаква друга изненада, и покани гостенина:

— Заповядайте, седнете. Ако желаете, можете да окачите шлифера си тук.

Гостенинът се доближи мълчаливо до високата закачалка в ъгъла, свали и окачи прозрачния си лек шлифер, отиде мълчаливо до дивана срещу бюрото, седна и заразглежда Вера така, сякаш бе дошъл именно за това. Погледът му, тежък и втренчен, тревожеше девойката, но през цялото време тя имаше впечатление, че този човек не разбира много добре какво вижда пред себе си. Странен гостенин! Дали не е от онези побъркани изобретатели, които преди известно време бяха кажи-речи обсадили Горин? Ще трябва да разбере кой е той и откъде идва. Но дали не е вече късно да го пита за това? Защо пък ще е късно, в края на краишата тя е служебно лице.

— Извинете — обърна се Вера към гостенина, — от коя организация идвате?

Непознатият не отговори. На Вера ѝ се стори, че разглежда някаква точка върху лицето и. Странен човек.

— Отдавна ли сте пристигнали? — попита отново девойката.

Гостенинът се стресна.

„Аха, значи някои въпроси чува, а някои — не“ — помисли Вера.

— Извинете, бях се замислил. Питахте ли ме пешо?

— Отдавна ли сте пристигнали?

— Не, преди един час.

— В хотела ли сте отседнали?

— Да, в хотел „Светлина“, стая четирийсет и шеста.

— Добре ли се настанихте?

— Благодаря, отлично.

Той казваше само най-необходимите думи и нищо повече. Щом мълкваше Вера, разговорът прекъсваше. Странен посетител! Всяка дума трябва да му издърпваш от устата като с клещи. Паузата не трая дълго.

- Сигурно сте командирован от народностопанския съвет?
- Не.
- На работа ли сте дошли при нас?
- Не.
- Някаква комисия?
- Не.
- Кореспондент на вестник?
- Не.

Вера се засегна. Тя не е външно лице и с нея би могъл да говори по-любезно. Че какво, щом на тоя надут посетител му се иска да се представя за някакъв тайнствен Мефистофел, нека бъде неговата. Сега Вера ще каже още една дума, но това ще бъде вече не въпрос, а проява на вежливост.

- Мога ли да ви предложа днешния вестник?
- Благодаря, няма нужда.

Вера сви рамене. Дано по-скоро дойде Горин, та да се отърве от този странен и кой знае защо (тя не искаше да вярва в това чувство, но то не я оставяше на спокойствие) небезопасен гостенин.

Девойката взе вестника, разгъна го и се затули с него от втренчения поглед на посетителя. Щом не иска да знае какво става на този свят.

Във вестника имаше доста интересни неща и новините веднага привлякоха вниманието на девойката. Вера четеше и чувствуваще, че има голяма нужда от събеседник, за да сподели някои мисли, да изкаже възторга си или негодуването си. И макар че не беше прилично да започва отново разговор, не издържа:

- Стар будала и нищо повече — заяви категорично тя.

Очите на гостенина изразяваха сдържано, снизходително любопитство.

- Извинете, кого наричате така?
- Господин Аденауер.
- Как го нарекохте?
- Стар будала!

— Това е напечатано във вестника?

— Да — зарадва се Вера на първия му въпрос. — Представете си, и то съвсем недвусмислено. Не точно така, както се изразих аз, но съдържанието е същото, можете да ми повярвате.

— Не се съмнявам, щом вие го казвате, но...

— Какво „но“?

— За мене е мъчно да съдя...

— В това няма нищо мъчно — все така категорично каза Вера, — всичко е ясно като бял ден. И през хиляда деветстотин и петдесета година беше така. Кога най-после ще разберат, че не могат да ни сплашат? Вие какво мислите за това?

— Не знам.

— И аз не знам. През деветстотин и петдесета година — естествено аз само съм чела за това — американците неочеквано отказаха да изпълнят поръчката ни за турбини. Искаха да ни стъпят на врата, за да провалят всичките ни планове по изграждането на електроцентрали. И какво излезе от това? Питам ви, ако помните, какво излезе от това?

— Наистина, какво излезе от това? — запита гостенинът.

Вера спря. Странни въпроси задава гостенинът. Да не е паднал от небето?

— Нищо не излезе — каза девойката. — Загубиха само те. Ние си построихме десет, двайсет, а може би и трийсет турбинни завода, веднага усвоихме производството на турбини и оттогава не сме поискали нито една турбина от никого. И сега така ще стане...

— Извинете — мисълта на посетителя работеше бавно, напрегнато, — но аз не виждам никаква връзка между споменатите турбини и вашата унищожителна оценка на господин Аденауер.

— Не виждате ли? А пък аз виждам. Господин Аденауер е нарушил всички търговски спогодби и е забранил да се продават на Съветския съюз стоманени тръби за нефтопроводи. Сигурно е смятал да провали с това изграждането на нефтопровода, свързващ Съветския съюз с Чехословакия, Полша и ГДР. Да, с тези тръби ще стане същото, както с турбините. — Вера скочи бързо от стола, дотича до прозореца и каза, като посочи с ръка: — Ето, погледнете!

Гостенинът стана и се доближи до прозореца. През чисто измитото стъкло на прозореца се виждаха високите кулокранове.

Стрелите им ту се спускаха надолу, ту се вдигаха нагоре, пренасяйки тежки бетонни елементи. Целият простор пред очите на посетителя представляваше грамадна строителна площадка. Навсякъде блестеше ослепителното слънце.

— Виждате ли онзи цех?

— Виждам.

— Това е пусковият обект, където отиде другарят Горин. Горе поставят осветителни тела, а долу вече монтират машините и се подготвят производствените линии. Това е тръбния цех. След две-три седмици ще произведем първата тръба, ще я опаковаме в хартия и ще я изпратим на господин Аденауер. Сега разбрахте ли връзката?

— Разбрах!

— Ето това е резултатът — каза гордо Вера.

— Струва ми се, че сте прекалено бъбрива — каза гостенинът.

— Бъбрива ли? Защо? — учуди се девойката.

— Защото това положително не е цех само за тръби. Донякъде този цех ще представлява и важен стратегичен обект.

— О, господи! — въздъхна Вера. — Правилно е казал някога великият Остап Бендер: „Хора, които не четат вестници, трябва да се убиват“. Та това е написано във всички вестници: и в местните, и в централните.

Тя грабна няколко вестника от бюрото и ги разгърна пред гостенина. В тях се съобщаваше за строежа на тръбния цех, имаше и снимки. Панорамата, която се разстилаше пред тях, беше известна вече на цялата страна.

— Извинете, на кого се позовахте преди малко?

— На Остап Бендер.

— Кой е той?

Въпросът смая Вера. Не, работата не е така проста, както изглежда на пръв поглед. Разбира се, гостенинът е нов човек и може да не знае за новия тръбен цех, но да не познава Остап Бендер...

— Сигурно дълго време сте отсъствали от Съветския съюз? — запита девойката.

— Да, дълго.

— Ами преди войната?

— Тук съм израсъл.

— И не знаете кой е Остап Бендер?

На гостенина му се стори, че е допуснал непоправима грешка.  
Но защо трябва да се страхува?

— Извинете, не знам.

— Но нима не сте чели книги на младини?

— Не се чудете, много неща съм пропуснал в живота.

И изведнъж я озари една мисъл.

— Сигурно току-що сте излезли от затвора?

— Не, не съм бил в затвора.

— Нищо не разбирам — разпери ръце девойката.

Гостенинът отново отиде до прозореца. Той наблюдаваше ширналата се пред погледа му картина, но тя не предизвикваше в него никакви особени чувства: ни симпатия, ни омраза, ни жал. Елза Таубе му говори, че той е живял тук преди войната, че има родници и познати, че ще посети места, където е прекарал детството си. Тогава това му се стори интересно, но тук не предизвикваше никакви емоции. Той не познаваше този град, не можеше да си спомни градските улици. Хората му бяха чужди и непознати и единственото, което му се искаше сега, беше да се върне по-скоро обратно, в познатия свят на голямата лаборатория, която прилича на клиника или болница и където животът тече отмерено, като по часовник.

— Мога ли да отворя прозореца? — запита неочеквано гостенинът.

— Разбира се — обади се Бера.

Тя дръпна дръжката с малката си, но здрава ръка и разтвори прозореца. В стаята веднага нахлу веселият шум на големия строеж.

Заедно с шума вятырът донесе острата миризма на гасена вар, на цимент, тухли, пресни чамови стърготини, а сред тези миризми едва се долавяше тънкият аромат на цъфнали липи. Ветрецът лъхна по-силно — и в китката от миризми се примеси риганът и валмото, и най-после острият дъх на въглища. Такъв мириз има вятырът само в Донбас.

Гостенинът стоеше пред прозореца и нищо не виждаше. Ноздрите на правилния му тънък нос се разшириха и всичките му сетива се насочиха към чудния мириз, донесен от свежия летен вятыр.

Този мириз го вълнуваше, пробуждаше в него непознати неясни чувства и спомени, които нямаха нищо общо с предметите и хората. Миризът му беше познат и тъкмо това го развлнува — той недоумяваше: откъде идва тази тревога, какво я поражда.

Огледа се. Вера седеше, спокойно на бюрото, преглеждаше някакви книжа и ги слагаше в папката „За подпис“. Посетителят се отдалечи развълнуван от прозореца. Струваше му се, че го дебне някаква опасност, макар че там, в синия простор, нямаше нищо освен слънце, вятър и високи кулокранове.

Поразходи се из стаята и застана пред бюрото.

— Тук винаги ли е така тихо и безлюдно?

— Не, само сега, защото всички са на пусковия обект. А след свършването на смяната тук е като в кошер.

Той не ще може да дочака края на смяната. Още днес ще трябва да тръгне обратно. Странно, защо го разтревожи така този вятър? За какво му напомнят тези миризми, какви събития искат да възпроизведат в мъртвата му памет?

Теглеше го към прозореца, както местопрестъплението тегли престъпника. По неизвестни причини вятърът всяваше тревога в душата му. Странно. Какво опасно може да има в миризмите?

Той се доближи до прозореца, усети отново топлия вятър и се, скова. Приличаше на тъмен силует на фона на ослепителното златно слънце.

Елза Таубе неведнъж е разправяла на него и другарите му, че са били контузени от тежки снаряди и са загубили завинаги паметта. Тя правела всичко възможно, за да ги излекува, и те трябва само да ѝ благодарят за това. Тази благодарност се изразяваше в пълно послушание и изпълнение на всички нейни заповеди. Тя ги обучаваше на много неща, като се започне от най-простото — названията на предметите — до представите за света изобщо и по-специално за Съветския съюз, за хората, за тяхното минало и бъдеще. Светът за тях беше ясен, понятен и примитивен. В него нямаше сложни представи или чувства, и такъв живот, основаващ се само на заповеди, изглеждаше прост и лесен.

Но по всичко личеше, че той не е изгубил цялата си памет в пламъците на войната. Дръзкият вятър му напомняше нещо, развълнува го, възроди някакви спомени от миналото. Да, не всичко е заличила войната от паметта му. Какви ли още изненади го очакват в този град, какви срещи му предстоят?

Зад него се разтвори с шум вратата, дочуха се уверени стъпки и прекъсващо дишане. Той се обърна, без да се отдалечава от прозореца.

Вера стана от мястото си.

Пред масата стоеше пълен, оплещивял, близо четиридесет и пет годишен мъж с къси възсиви мустаци и закръглен нос, с яка брадичка и малки живи очи. Това пълно, налято със сила тяло преливаше от здраве. Леката бяла риза, пъхната в сини работни панталони, не издържа силата на мощния му квадратен гръб и се разкопча, оголвайки якия окосмен врат.

Цялата фигура на Серафим Петрович Горин, всяко негово движение и дума изльчваха енергия.

— Да, Верочка — каза високо той, — наближава краят на пусковия период. Рибката е вече на въдицата, а връвта е здрава, капронова, и няма да се скъса. След две, най-много след три седмици ще произведем първата тръба. Пригответе си реверите за ордени, момчета! И тебе, момиче, няма да забравя. Браво, много добре отговаряше по телефона, на няколко пъти проверявах...

Той говореше и прехвърляше книжата в папката „За подpis“, за да ликвидира с омразните преписки и иде по-скоро там, където вече се очертаваха ръбестите ролганги и мощните валяци бяха готови да превърнат дебелата листова ламарина в тръби.

Но преписките трябва да се уважават. Върху някоя от тях може да има подпись на голям началник и затова Серафим Петрович два пъти на ден се отбиваше в дирекцията, за да провери лично дали не е пропуснато нещо важно, значително, а след края на работното време винаги оставаше в кабинета — „за да послужи на бога на бюрократизма“, както се изразяваше той.

Гостенинът стоеше срещу прозореца и затова Серафим Петрович не го забеляза.

— Серафим Петрович, чакат ви... — каза Вера.

Едва сега Горин забеляза присъствието на външно лице в приемната, погледна тъмния силует, очертал се на фона на златното слънце, и каза:

— Извинете, за бога, объркал съм се до немай къде. От народностопанския съвет ли сте или от някоя редакция?

Гостенинът не отговори, но Горин усети, че посетителят е дошъл по важна работа.

— Заповядайте. Вера, ако някой ме потърси, да ме почака.

— Добре, Серафим Петрович.

Директорът пръв влезе в кабинета си. Гостенинът тръгна бавно подире му и затвори плътно вратата. Вера го проследи със сериозен поглед — в тази среща имаше нещо странно и дори тревожно.

— Заповядайте, седнете, другарю — покани гостенина Горин, като посочи любезно дълбокото кресло пред бюрото, а сам седна на директорското място.

Едва сега, когато гостенинът седна пред него, осветен от яркото слънце, Серафим Петрович го погледна в лицето, застина за миг, сякаш поразен от гръмотевица, сетне махна с ръка и прошепна, не вярвайки на собствените си очи:

— Ти ли си?

— Аз — отговори гостенинът.

— Жив ли си?

Въпросът беше съвсем неуместен, но гостенинът не реагира на това.

— Струва ми се, жив.

Горин разглеждаше неспокойно лицето му. Как е могъл да се припознае! Та пред него седи съвсем друг човек, наистина много си приличат, но съвсем друг. Случва се понякога чертите на един човек да съвпадат напълно с чертите на друг. Човешкият образ се създава от израза на очите и лицето, дори от мислите, а в случая нямаше никаква прилика между гостенина и стария спомен.

— Извинете — каза спокойно Горин, — вероятно думите ми ви се сториха смешни, но вие така много приличате на един мой стар приятел, който загина през време на войната, че аз в първия момент се обърках от радост... Слушам ви, другарю! По каква работа сте дошли? Как се казвате?

Той гледаше гостенина и много добре виждаше, че няма никаква грешка, че пред него седи и го наблюдава с угаснал безучастен поглед човекът, за когото не му се искаше дори да си спомня.

— Казвам се Максим Шайтан — каза посетителят, без да изпитва никакви особени чувства, — заповядайте документите.

Серафим Петрович не пожела да гледа документите. Всичко беше ясно. Случи се това, което най-малко е очаквал. Същински гръм от ясно небе. Тъмните и малко тесни като на монголец очи на Серафим Петрович се насълзиха от вълнение. Той не гледаше гостенина. Сега той мислеше за себе си и само за себе си. Види се, миналото никога не

може да се заличи. Човек винаги трябва да заплаща и за радости, и за мъки.

Серафим Петрович се отпусна върху облегалото на креслото, огъна пръстите на яките си, обрасли със светли косъмчета ръце, ставите му изпращаха и той каза:

— Ето че се срещнахме. Документите ти не ми трябват. И така всичко ми е ясно. Позна ли ме? Разбира се, че ме позна, плешивата глава не е пречка. Завинаги ли си дошъл?

— Още не знам.

— Защо тогава си дошъл?

— На гости.

В това имаше нещо странно. Серафим Петрович се зарадва на този слаб проблясък от надежда и побърза да се хване за него като удавник за сламка.

— На гости ли? Я да видя документите?

— Заповядай.

В бележката се казваше, че Максим Шайтан след продължително лечение, предизвикано от тежки последици от войната, ще посети родните си места, след което трябва да се върне обратно, за да продължи лечението до пълното си оздравяване. Всичко е наред, всичко е законно. Да, няма никаква надежда...

— Всичко е редовно — върна документите Горин. — Значи, не можа да изтърпиш, пристигна.

— Пристигнах — отвърна с безразличие Максим.

Серафим Горин не го интересуваше. Елза Таубе му нареди да се срещне с него. Той ще изпълни докрай задачата — ще види роднините си — и завинаги ще изчезне от този град, където лъхът на вятъра предизвика такава тревога в сърцето му. Той предпочита животът му да бъде спокоен, да се покорява на заповеди и да не бъде обезпокоян от такива примамливи тревоги. Никак не го интересуват преживяванията на този плешив и як, но, види се, много умен и хитър човек, който прилича на тежък чук. По всичко личи, че появата на Максим Шайтан не го е зарадвала. Че какво, ние няма да причиняваме на хората излишни неприятности.

— Погледни какъв цех сме построили — каза Горин, — ти не познаваш и половината от нашия завод. Какво представляваше той преди? Само два цеха, а сега... Ще му дадем да се разбере на

Аденауер... Започваме производството на тръби с голям диаметър. Прекрасна работа. Във всички вестници са поместени статии и снимки, всичко говори за нас. Каква популярност!...

Той много добре разбираше, че говори съвсем излишни думи, но не можеше да спре.

— Нещо друго няма ли да ми кажеш? — запита Максим Шайтан, за да даде възможност на този пребледнял човек да се изкаже свободно. Горин вече не го интересуваше. Те се срещнаха — значи, заповедта е изпълнена.

— Подиграваш ли се? — каза Горин. — Няма какво да ти казвам, ти всичко знаеш.

Шайтан нищо не му отговори. Щом на Горин не му се говори, това си е негова работа.

— Какви са сега плановете ти? — запита навъсен директорът.

— Още не знам.

— Ще мълчиш или не?

— За какво да мълча?

— Не се преструвай, Максиме. Много добре знаеш за какво. Сигурен съм, че няма да мълчиш, дори ако падна пред тебе на колене. Няма да мълчиш. Ти не си от тях.

— Може и да не мълча. — Шайтан нямаше представа от какво се страхува Горин.

— Не „може“, а сигурно. Остави ме да помисля.

Максим сви рамене. Той никъде не бърза. Стана, доближи се до прозореца, разтвори го. Какво му напомнят тези миризми на вятъра, на строежа и степта? Какви хора се крият зад тях? Какво знае той за предишния си живот? Какъв е бил той? Какво е работил? Нищо не му е известно, пък и малко го интересува това. — В дома на мадам Таубе той престана да бъде любопитен. Странно, той помни само последните шестнадесет-седемнадесет години от живота си.

Защо ли се вълнува този як плещив човек? Сигурно са били познати и някогашният Максим Шайтан е знал нещо за него. Дребна работа. Защо не му каже, че нищо не помни и че няма защо да се тревожи?

Какво може да се е случило в миналото? Хората винаги са склонни да преувеличават своите постижения и престъпления. При това оттогава са изминали не по-малко от седемнадесет години.

Максим Шайтан се обърна към Горин, погледна го и дори се стъпила от изненада: за няколко минути самоувереното му лице бе станало неузнаваемо. Под очите на директора се бяха образували торбички, брадата му увисна като на стар булдог, а тесните му очи изглеждаха тъжни.

— Време ли нямаш? Не можеш ли да почакаш? — запита с дрезгав глас директорът.

— Не, мога.

— Аз вече взех решение. Ще изпълниш ли една моя молба?

— Надявам се.

— Тогава чуй: искам да те помоля да помълчиш, никому да не говориш за това една седмица. Тази седмица ми е необходима, за да уредя някои мои лични работи. Нали знаеш, човек не е сам на този свят, трябва да се погрижа и за други хора.

— Разбира се.

— Кой ден сме днес?

— Вторник.

— Значи, ще се застрелям идния вторник, през нощта. Пистолет си имам от фронта и можеш да бъдеш сигурен, че ще удържа думата си. Но ти трябва да се закълнеш, че ще мълчиш и след моята смърт. Аз все още държа за името си.

— Твърдо ли си решил?

— Да, твърдо. Ако беше на моето място, би сторил същото, а всъщност... никой нищо не знае...

Сега дойде редът на Максим да се замисли. Та нали ставаше дума не за някакви дреболии, а за човешки живот. Нямаше съмнение, че Горин говори сериозно и че решението му да сложи край на живота си има основателни причини.

Какъв ли е бил той, Максим Шайтан, щом появата му предизвиква такива страсти? Това го заинтригува. Внезапно му се доща да разбере миналото си, да си спомни или чуе нещо от други хора. И на всяка цена трябва да разбере защо този едър, як човек е решил да сложи край на живота си?

А всъщност какво го интересува това? Подобно на мъждукащо огънче в сърцето му пламна минутно любопитство и тутакси изгасна. Защо му е дотрявало да се интересува за това, да губи време за странични работи, които не са предвидени в заповедта.

Сетне хвърли поглед на закръгленото лице на Горин, на изгасналите му очи и изпотеното чело и мислите в главата му отново се завъртяха. Да, той не бива да се връща веднага обратно. Не се знае дали този жалък човек не скрива някакво голямо престъпление. Естествено Шайтан няма да се намесва пряко в това. Има кой да се занимава с тези въпроси. Горин иска една седмица, за да уреди личните си работи. Шайтан няма нищо против това, в края на краищата той има време. А до неделя или понеделник той трябва да издири някой от старите си познати. Елза му е говорила, че има и някакви роднини тук. Ще трябва да се види и с тях.

— Значи, твърдо си решил?

— Нали ще мълчиш?

— Може би.

— Виждал ли си някой друг от нашия лагер? — запита нехайно Горин като човек, който е разчистил всичките си сметки с този омразен свят.

— Че кой от тях живее тук?

— Степан Кравченко. Помниш ли, го?

— Откъде ще го помня?

— Работи като ръководител на трети жилищен участък. Но ти не ми отговори на главния въпрос.

— Какъв въпрос?

— Даваш ли ми една седмица срок?

— Да.

— Добре, благодаря ти и за това. Да не би пък да ми се е присънило?

Шайтан се усмихна. Странна изглеждаше тази усмивка върху суртовото му мъжествено лице с големи устни, които през цялото време помръдваха леко.

— Не, това не е сън. Аз съм жив и здрав и имам намерение да живея още дълги години.

— Да, това е истина. Моята секретарка веднъж ми беше казала, че на този свят съществува законът на сандвича. Резенът хляб, намазан с масло, пада винаги с маслото надолу. Физиката не е в състояние да обясни това явление. Същото става с мене. Тъкмо се бях подредил, тъкмо бях постигнал всичко в живота — явяваш се ти...

— Имаш една седмица на разположение — повтори Шайтан.

— Добре си ми стъпил на врата. Хайде, отивай си...

— Бъди здрав...

Максим се поклони леко и излезе, не разбрал кажи-речи нищо от това, което се бе случило в тази стая.

Когато вратата след него се затвори, Горин обиколи нетърпеливо кабинета, сякаш търсейки друга врата, спря се пред прозореца, погледна към строежа и новия цех, който беше негова гордост, и едва не заплака от мъка, отчаяние и безпомощност.

Миналото, което изглеждаше забравено, излезе властно на сцената и се оказа толкова страшно и отблъскващо, че главният герой нямаше възможност да остане и една минута на подиума. Наистина той има на разположение ръце една седмица, цяла седмица — това е много и в същото време ужасно малко. Какво ще може да направи или промени той за една седмица? Нищо. От миналото нищо не може да се измени, изменя се само бъдещето, но и това могат да правят далеч не всички, а само наистина смели и честни хора.

Той огледа отново кабинета си — хубавата и с вкус подредена стая. Правеше му удоволствие да влиза тук и да се чувствува пълновластен господар на завода. Сега стаята му се стори неприветлива, чужда. Сноп слънчеви лъчи падаше на пода, сякаш се канеше да запали паркета. Таванът бе надвиснал над главата му, подтискаше го и го задушаваше. Защо не му достига въздух? Кой е виновен за станалото?

„Никой. Виновен си само ти, само ти, Горин.“

„Нима е дошъл денят на разплатата?“

„Да, той винаги идва неочеквано.“

„Нима няма изход от това?“

„Няма.“

„Но това беше толкова отдавна!“

„Времето в случая не играе никаква роля. Независимо от времето подлостта не престава да бъде подлост.“

„Нима в живота винаги и за всичко трябва да се заплаща?“

„Да, нима това не ти е известно?“

„Защо не изчезва миналото? Нали го няма! Няма!“

„Какво да правя сега?“

„Каквото си решил.“

„Защо тогава поиска една седмица?“

„Заштото ти се стори, че си силен, че ще можеш да уредиш смело личните си работи, а след това да накажеш с твърда ръка себе си, да премахнеш петното от собственото си име и с това да спечелиш уважението на малцината, които биха разбрали защо си постъпил така.“

Той дори се повдигна от дивана, сякаш с това движение искаше да спре настойчивия глас на съвестта, с който трябваше да се бори непрекъснато.

Огледа отново стаята, чужда, мрачна и враждебна, и се отпусна въгъла на дивана, като че ли там можеше да намери спасение от надвисналата над него заплаха.

На бюрото иззвъння melodично телефонът. Ако звънеше белият, той нямаше да се помръдне от мястото си. Какво го интересува сега началството, когато му остава да живее само една седмица.

Нещо щракна в апарата и ясният, познат глас на секретарката отговори:

— Другарят Горин го няма и няма да дойде. — Тези думи сякаш пронизаха сърцето му с нож. Той не можеше да проумее как гласът на Вера се чува тук, в кабинета.

Горин скочи, погледна с обезумели очи телефона и извика:

— Това не е истина! Аз съм тук! Тук съм!

След това се посъвзе и се усмихна горчиво. Последните си дни той трябва да изживее с достойнство, пазейки доброто си име.

Беше убеден, че ще умре след една седмица, защото друг изход няма, а някъде в дълбочината на душата му тлееше надежда — Горин се надяваше на случая, на някакво щастливо стечние на обстоятелствата, което ще го спаси в последната минута. Нима целият му живот не е бил низ от щастливи случаи и стечения на обстоятелства? Да, но случаят винаги попада в ръцете на оня, който умее да се възползува от него. А той винаги е сполучвал, дали ще сполучи и сега?

Нищо, малко му остава да чака. Само една седмица.

Вратата се отвори без почукване. На прага стоеше жена му Надежда. Само тя му липсвате сега.

Той изгледа изпод вежди жена си — хубостта ѝ му се стори фалшива и ненужна.

Надежда Горина бе наистина красавица. В красотата ѝ имаше нещо особено, предизвикателно, дори нескромно. Висока, здрава блондинка, с пищна коса и сини очи, със силно начервени устни и кръгло лице, тя беше поне петнадесет години по-млада от Горин. Хубостта ѝ още не беше започнала да увяхва, тя бе в пълния разцвет на силите си, и Надежда, от която лъхаше енергия и здраве, знаеше цената си. Имаше хубави, стройни крака и затова носеше къса модна пола и обувки с висок ток, което подчертаваше още повече нейната младост и стройна фигура.

Надежда работеше в същия завод, в лабораторията на отдела за технически контрол, където имаше работа с рентгенови тръбички и гама лъчи. Не се знаеше с какво я бе пленил Серафим Горин през тежките следвоенни години — тогава тя беше още младо и самонадеяно осемнадесетгодишно девойче, а Горин — пълничък, къдрокос и привлекателен, току-що демобилизиран офицер. Всичко стана светковично, за една седмица. „Тя е създадена само за моя жена“ — каза си тогава Горин. Всичко в живота трябваше да се подрежда така, както пожелаеше той.

Оттогава се изминаха петнадесет години. Оплещивя главата на Серафим Горин, младата девойка се превърна в твърда жена, но петнадесетте години съвместен живот те прекараха добре. Нямаха деца.

В живота им имаше много щастливи и злополучни дни. Горини бяха свикнали един с друг, бяха се научили да отгатват взаимно настроенията си, без да се запитват. Сегиз-тогиз се скарваха, но скоро се помиряваха. Имаша много познати, но малко приятели и затова при скарване и двамата чувстваха някаква празнота и бързаха да се помирят.

Надежда влезе в кабинета и се учуди много от вида на съпруга си. Лицето му никога не е имало такъв израз. Сигурно се е случило нещо необикновено.

Но това не разтревожи Надежда, нито пък я уплаши. Тя се доближи до него и го измери с изпитателен, малко подигравателен поглед. Никак не ѝ беше приятно да вижда мъжа си в такова състояние. Съпругът в нейната представа винаги трябва да бъде мъж.

— Какво е станало с тебе? — запита тя.

— Развличам се и се веселя — отговори сърдито Горин, навел глава.

— Виждам. Казвай, какво е станало?

— Нищо не е станало и нищо не виждаш. Забранявам ти да ме питаш. Разбра ли?

— Ще извиняваш, но аз не желая да държиш такъв тон.

Това озадачи и разтревожи Надежда. Никога досега Горин не беше разговарял така с нея. Нима наистина е станало нещо важно и опасно?

— Не се тревожи, този тон няма да трае дълго.

— Надявам се.

— Можеш да бъдеш сигурна.

— Чуй, Горин — при спречкване съпружите винаги се назоваваха по презиме, — аз нищо не разбирам. Кажи ми какво е станало?

— Нищо не е станало! Абсолютно нищо. Към края на седмицата ще поговорим на тая тема, а сега нямам време. Защо си дошла?

Надежда недоумяваше. Друг път те по няколко пъти на ден си разговаряха по телефона, срещаха се след работа и весели се прибраха в къщи. Какво се е случило сега? Надежда се обърка и продума, като се запъваше:

— За какво съм дошла ли? Както винаги... Какво ти е?

— Извини ме — каза Горин, като се упрекваше за невъздържаността си. — Сега нямам време за приказки. Зает съм. Ще закъснея.

Но Надежда не беше вчерашина. Тя се доближи до Горин, хвана го здраво за яката на ризата, раздруса го, сякаш искаше да покаже силата си, и каза решително:

— Хайде, говори какво е станало! В края на краищата аз жена ли съм ти или не? Нямам ли право да зная какво е станало с тебе?

Колкото и странно да изглеждаше, от това раздрушване Горин се поуспокой. Сякаш внезапно се бе появил командир, който поема върху себе си отговорността за дадени заповеди. Макар че всъщност не ставаше дума за никаква заповед. Всичко беше ясно.

В този момент отново иззвъння телефонът и веселият глас на Вера отговори: „Другаря Горин го няма и няма да дойде“.

Директорът дори се стресна.

— Чу ли? Няма го и няма да дойде.

— Какво е това? — учуди се Надежда, като погледна към бюрото. — Защо отговаря така?

— Наистина какво е това? Какво е това безобразие? Какво търси тук? — Той се доближи до бюрото, огледа телефона, проследи с поглед червената жичка, отвори чекмеджето и видя магнитофона. — А-а-а! — каза той със задоволство. — Поставили ми механичен секретар. Кой ли е наредил това? — Но тутакси си спомни в какво положение се намира, изтри с ръка лъскавата си глава и закрачи из стаята. — „Другаря Горин го няма и няма да дойде.“ Чу ли? Това е истина. Свърши се с другаря Горин.

— Говори де!

— Нямам време!

— Още сега ще ми кажеш всичко.

— За нищо на света.

— Ще кажеш.

Надежда се доближи отново до него и замахна леко с ръка. На Горин му се стори, че ще го зашлеви. Сините й очи станаха светлосини и зли — Надежда Горина не можеше да изживее такова непокорство.

— Говори!

И тя замахна с ръка.

Серафим Горин за първи път виждаше жена си такава. Той като че ли стана по-малък, сви се и извика:

— Недей! Да не си посмяла!

— Говори! — Очите на Надежда изпускаха искри.

Горин я изгледа плахо, пое тежко дъх и разбра, че ще трябва да разкаже всичко.

В дълбочината на душата си той дори почувствува облекчение: слабодушие бе проявил не той, не той отиде да се оплаква на жена си и да иска съвет и помощ, а тя го накара да стори това.

— Добре — съгласи се той неохотно, — все едно рано или късно... По-добре сега да разбереш всичко от мене, отколкото от разни жалки клюкари, които ще изопачат всичко. Нищо приятно няма да чуеш, но щом желаеш...

— Но ти си бил страхливец! — каза укорително Надежда. — Никога не предполагах...

— Пазя нервите ти.

— Можеш да не ги пазиш. Говори.

— Пристигна Максим Шайтан.

Той произнесе тези думи плахо, предполагайки, че ще изненадат жена му, но тя дори не мигна. Напротив, върху лицето ѝ се появи сянка от подигравателна усмивка.

— Кой е пристигнал, какъв Шайтан?

— Мъжът на Мария Шайтан.

— Е, и какво от това?

— Нямаше го близо двайсет години. Заедно бяхме в концентрационния лагер.

— Че какво от това, много е приятно да срещне човек стар приятел.

— Приятел ли? Той е единственият човек на земята, който знае всичко за мене.

— Какво знае?

— Всичко!

Тази кратка дума беше произнесена така ясно, така убедително, че Надежда се уплаши.

Въображението ѝ започна да рисува хиляди възможни оскърбления и безчестия, които са дебнели всеки човек в хитлеровите концентрационни лагери.

Всички тези мисли минаха мигновено през модно вчесаната главичка на Надежда и допускайки най-страшното, тя запита, като се запъваше:

— Да не са те завербували?

Серафим Горин се почувствува засегнат. В гърдите му се надигна благородно негодуване. Нима изживените заедно петнадесет години не са научили на нещо Надежда? Нима може да допусне нещо подобно?

— Да не си се побъркала? — запита я той. — Да ме завербуват. Как можа да допуснеш това? Как можа да го измислиш?

— Защо тогава се тревожиши? От какво се страхуваш? Какво знае Максим Шайтан?

Горин се двоумеше — да каже или не? Щом Надежда можа да допусне, че той е способен на такива отвратителни и недопустими неща като шпионаж, как щеше да посрещне тя онова, което е направил преди около петнадесет години? Не, той няма да ѝ каже всичко. Той ще се самоубие, но ще направи това без излишен шум. Нека Надежда остане с убеждението, че той е съвършен и безкрайно честен човек и

че дори една малка грешка, едно незначително петно в биографията му го лишава от възможността да живее. Не, той не може да й каже всичко.

Горин се изправи и като се мъчеше да гледа само големите си, космати ръце, каза:

— Имаше един миг на слабост в далечното ми минало. Един от тези мигове, за които е неприятно човек да си спомня и които не се забравят цял живот.

— Някаква подлост?

Що за навик да се задават такива въпроси, и то в момента, когато той има нужда от успокоение и ласка? Колко добре би било сега да се притисне до майчина гръден и някой да го погали нежно, милостиво.

Не, от Надежда той не може да очаква това. Тя мрази слабодушните и безволеви хора и смята, че човек винаги трябва да бъде твърд в отношенията си с другите. Искаше му се да избяга някъде далеч оттук, за да не мисли нито за страшния концентрационен лагер, нито за последните, щастливи и безоблачни петнадесет години. Но от Надежда е невъзможно да избяга, а още повече от себе си. Ще трябва да отговаря.

Той няма намерение да се оправдава, макар че в случая могат да се измислят много аргументи. Сега, след толкова години, за някого те могат да изглеждат убедителни, но Серафим Горин знае твърдо, че това е подла постъпка. А на Надежда той нищо няма да каже. Стига ѝ толкова. Когато се застреля, тя ще узнае защо е постъпил така и положително ще се преклони пред неговата решителност и нетърпимост към собствените грешки. С такова петно е невъзможно да се живее — той е убеден в това.

— Струваше ми се, че миналото е изчезнало завинаги — каза Горин с печален глас, — а се оказа...

— Какво се оказа?

— Нищо хубаво. Дойде Шайтан и всичко отиде по дяволите. Не мога да разбера как е могъл да остане жив. Поисках му една седмица срок и той няма да ме изльже, познавам характера му...

— Защо ти е тази седмица?

— За да пригответя всичко, да сложа навсякъде ред. Да не мислиш, че това е проста работа? Знаеш ли колко неприятности могат да се случат, когато слизаш от сцената човек като мене?

Той се мъчеше да убеди себе си в честността на собствените си чувства.

Решението му беше категорично, но в същото време в душата му се породи надежда за някакви непредвидени събития, която непрекъснато растеше и ставаше все по-осезателна, макар че той не си позволяваше да мисли за нея.

— Какво значи „слиза от сцената“? — запита Надежда Горина, все още неосъзнала цялата трагичност на положението.

— Много просто, ще сляза от сцената, както слизат от нея големи актьори. Разликата е само в това, че аз няма да се сбогувам със зрителите и няма да вдигам шум. Моята биография и моят живот трябва да останат чисти. След една седмица, точно във вторник, ще се раздаде случаен изстрел от моя пистолет и никой на света няма да ми попречи да сторя това — нито ти, нито широката общественост. Шайтан обеща да мълчи и ти също ще мълчиш. Така ще е по-добре... по-леко... Колко е страшно, когато миналото се изпречва пред тебе и трябва да отговаряш за него.

Това изречение кънтеше през цялото време в мозъка му като припев към всичките му мисли, то гореше като огън и нямаше никаква възможност да се отърве от него. Затова няма защо Надежда да го гледа с такива учудени очи. За миналото трябва да се заплаща и той ще заплати!

— Това ли е всичко? — запита сдържано тя.

— Нима това е нищо?

Той гледаше жена си, странно променения израз на лицето ѝ и се маеше.

Тя сякаш не разбираше, че неговият живот се е разделил на две различни половини — преди и след идването на Шайтан. Какво става с нея? Защо си свива така устните? Какво се крие зад това — смях или плач?

А Надежда наистина не можеше да осъзнае положението. Тя виждаше пред себе си един сломен, обезверен човек, в живота на когото е станало някакво голямо нещастие. Но тя знаеше също, че Горин играе роля, без да вярва в дълбочината на душата си, че ще се самоубие.

Той ще е направил голяма подлост, но това не е фатално. Миналото губи от силата си, още повече че през време на съвместния

им петнадесетгодишен живот тя не е забелязала нищо лошо в характера на Серафим Петрович. Напротив, той ѝ изглеждаше по-добър от другите. Как да си обясни станалото?

Добре, че дойде Максим Шайтан. Сега Надежда ще знае по-добре цената на думите и мислите на своя съпруг. Ще знае, че той не е съвсем безупречен, какъвто и изглеждаше досега. Ще знае, че с твърдото си и трезво разбиране на живота, времето и положението тя е по-силна от него. Тя вече знае слабото му място...

Смешно ѝ беше да гледа сега това едро подуто лице. От него лъхаше неподправено отчаяние и обида. Сякаш добрия и невинния ѝ съпруг са обидили лоши хора и сега му се иска да чуе ласкави и утешителни думи.

Надежда разбра, че няма сериозно основание за беспокойство, и избухна във весел, неудържим смях. Тя се смееше, както се смеят хора, уверени в своите сили и правота. Понечи да спре, но не можеше. Изразът на мъжовото ѝ лице предизвикваше нов изблик на смях, неудържим и непристоен.

— Млъкни! — извика Горин, ала Надежда дори не го чу.

Горин понечи да зашлели жена си, която си позволяваше да се кикоти в момента, когато той е пред прага на смъртта. А пък той беше сигурен, че има вярна, предана жена, която разбира от един поглед всичките му болки, радости и тревоги.

Надежда веднага забеляза промяната в настроението му. Смехът ѝ секна.

— Господи, никога не съм предполагала, че си такъв страхливец, паникър и безхарактерен човек — каза тя, убедена напълно в правотата си. — Някой си бил пристигнал! Нещо бил казал! Плюй на всичко от най-високо място! Не съм късметлия и това е — продължи тя вече с друг тон. — Дръж за славата си, бори се за живота и щастието си, не го изпускат. Някой си бил дошъл, нещо бил казал. Това може да има значение само тогава, когато се изкачиш на трибуната и започнеш да се разкаживаш. Само ти можеш да си създадеш неприятности и никой друг. Можеше да загинеш в този лагер, а ти оцеля и прекара щастливо цели двайсет години.

На този уплашен и съкрушен човек можеше да се въздейства само със строги думи.

Давещият се и за сламка се улавя. В очите на Горин пламна огънче и Надежда разбра, че най-страшното е минало. В дълбочината на душата си тя много добре съзнаваше, че не всичко е толкова просто, както можеше да изглежда на пръв поглед, че всеки може да бъде сполетян от опасност и неприятности, но трябва да отвлече мъжа си от мисълта за самоубийство. Лицето на Горин изгуби малко от отчаяния си вид.

— Мислиш ли, че няма да му повярват?

— Нищо не мисля. Не става дума — дали ще му повярват или не. Всякакви разговори за миналото са изключени завинаги. С твоята работа, с твоя ум.

— Само сърцето ти не ги е изключило — каза Горин.

— Червей, влечugo! — избухна отново Надежда. — Твоето държане никак не ме учудва. Ти си типичен мухльо, който може да направи някаква подлост, а след това плаче и застава в благородна поза...

— Това не е истина! Не говори така! Готов съм да заплатя скъпо това и ще го заплатя.

— Никога няма да направиш това! Няма да ти достигне смелост. Нищо не прави, никому нищо не говори, никъде не пиши, преди да се посъветваш с мене. Кога ще си дойдеш?

Този неизменен въпрос веднага го пренесе в атмосферата на ежедневието и постави всичко на мястото му. Като че ли животът тръгна по старому, като че ли нищо не се бе променило.

— Към шест часа имаме летучка — отговори виновато Горин.

— Добре, ще си бъда в къщи. Какво си се разкисал? Запомни, нищо не се е случило, пък и да се е случило, никой няма право да знае. Лошо ми става, като те гледам. Толкова си...

Тя се извърна на високите си токове, размаха леката си копринена пола и излезе от светлия кабинет.

Горин поседя няколко минути на дивана, впил поглед във вратата, сякаш очакваше връщането на Надежда. След това отиде до бюрото и седна в креслото. Странно, когато те сполетява някакво нещастие, преставаш да се радваш и на най-скъпите неща. Ето и това кресло, сякаш не е същото, сякаш е станало по-твърдо.

Да, сега той трябва да поразмисли трезво. Как да се държи отсега нататък? Каква линия на поведение да спазва?

Откъм шосето се дочу тревожната свирка на бърза помощ. Горин дотича бързо до прозореца, но светлосинята кола бе изчезнала някъде зад новия цех.

„Да не се е случило нещо с Шайтан? — помисли Горин. — Нов, неопитен човек, не познава строежа, току-виж стъпил някъде...“

Това предположение му се стори доста привлекателно. Ако можеше Максим Шайтан да изчезне така неочеквано, както се бе появил. Горин внезапно осъзна, че от мисълта за евентуално нещастие с Максим до желанието му да подпомогне осъществяването на това нещастие има само една крачка. Ледени тръпки полазиха по гърба му. Не, той никога няма да стане престъпник. В наше време престъпленията се разкриват лесно и просто. Ще пострада само той. Той ще има кураж да насочи пистолета срещу себе си.

Но тази мисъл все пак беше привлекателна и Горин посегна за телефона.

— Чорнокут, защо е дошла бързата помощ на участъка?

— За Оксана Гаптовна. Припаднала е, сигурно апандиситът я е свил.

— Много добре, много добре — каза Горин, като сложи бавно слушалката, — много добре.

Той седна отново в креслото, опря пъlnите си и добре обръснати бузи върху ръцете и се замисли. Мислите пробягваха една след друга като сиви, нерадостни вълни, които плискат в брега...

„На този свят вероятно има много като мене, които биха искали веднъж завинаги да забравят миналото си — помнели Горин. — Ако не цялото си минало, поне един ден, един час или минута. Това минало го дърпаше надолу, не му позволяваше да се издигне нагоре и направи голяма кариера. И обратно, има много хора, които вече нищо не са, които не са способни за нищо, а живеят само с миналото си и им се струва, че са били изтъкнати и талантливи хора, а сега никой не цени заслугите им.“

Не. Горин не е от тях. Той още не е навършил петдесет и животът е пред него. Очаква го голям полет. Този завод прилича на голям трамплин, който ще даде сили на крилете му, за да се издигне във висините...

Но дойде Максим Шайтан.

Полетът му бе осуетен. Затова няма защо да чака да го извикат в партийния комитет и да му връчат, не дай боже, призовка за съда, след което... „В името на Украинската съветска социалистическа република...“ Не, за това е страшно дори да се помисли... В очите на всички хора той трябва да остане волев и кристално чист човек Никой след смъртта му не бива да каже за него лоша дума.

След смъртта ли?

Той се улови в това, че мисли за смъртта, сякаш след смъртта ще остане жив, сякаш това се отнася до съвсем друг човек.

„Кокетничиш със смъртта? — помисли той и тутакси отговори, за да убеди себе си: — Не, ще ми достигнат сили.“

Изведнъж звънна телефонът. Едва чуто зашумя моторчето в бюрото. „Другаря Горин го няма и няма да дойде“ — обади се звънливият глас на Вера.

— Не е истина, тук съм — извика Горин.

Проклета машина, като че ли нарочно го дразни именно сега, в този тежък момент, когато трябва да се бори и побеждава. Да се изхвърли веднъж завинаги, че и помен да не остане От нея. Но кой я е поставил тук?

Той съгледа жълтия бутона на бюрото, и го натисна с все сила, сякаш се нахвърляше срещу невидим враг. Вера като че ли изникна от земята.

— Викахте ли ме, Серафим Петрович?

— Аз съм тук и ще остана тук! — все още не можеше да се успокои Горин.

— Извинете, не ви разбирам. — Вера дори се стъписа.

Горин изгледа разтревоженото ѝ лице и се стресна. Аман от тези нерви!

Той измери секретарката с изпитателен поглед и едва сега забеляза нещо странно в израза на лицето ѝ. Девойката вече не приличаше на малко, весело и безгрижно зверче. Очичките ѝ гледаха остро, будно, пъlnите ѝ устни бяха свити, без никаква сянка на усмивка. „Нима е разбрала нещо?“ — помисли уплашен Горин, но тозчас се успокои — какво може да знае това хлапе.

— Искам да знам — каза строго директорът — що за машина е това и кой е наредил да се постави тук?

— Машината се нарича „механичен секретар“. Монтира я техник с наряд. Такива машини се поставят вероятно в кабинетите на всички директори на заводи и трябва да ви кажа, Серафим Петрович, че работата ми по нищо не се различава от работата на магнитофона, и затова ви моля да ме освободите. „Механичният секретар“ ще ме отмени напълно, а аз ще ида на строежа.

— При Кравченко?

— Не знам.

Всичко, което ставаше сега около Серафим Горин, се отразяваше в съзнанието му само в една светлина: какво отношение има то към него?

— Уплашихте ли се? — запита той строго. — На мене ми се струва, че няма защо да се плашите.

— И на мене така ми се струва — отговори девойката. — Само че преди смятах, че наистина съм необходима тук и че върша някаква работа, а когато поставиха тази машина... Вие бихте ли се съгласили да работите там, където би могъл да ви отмени един обикновен магнитофон?

— Глупав въпрос.

— А пък аз искам да се чувствам не като магнитофон, а като човек.

— Вера, какво става с вас? Нали сте моя секретарка, един вид дясната ми ръка. Нали вие отговаряте...

— Както виждате, магнитофонът върши тази работа не по-лошо от мене. Вие се убедихте в това.

Внезапно в съзнанието на Серафим Горин се породи ново съмнение. Защо тази машина е поставена тук точно в деня на идването на Максим Шайтан? Случайно съвпадение ли е това или вече го следят, подслушвайки всяка негова дума?

Дъхът му спря от тази догадка. Нямайки сили да се владее, без да се замисля, че механичният секретар говори на глас и че червената жичка, прокарана от кутийката до бюрото, не е скрита, той изхриптя:

— Защо са поставили тази машина тук, за да записва думите ми ли?

— Какво става с вас, Серафим Петрович? — извика слисано Вера.

И Горин осъзна безсмислеността на подозрението си. Но защо това се случи именно днес, а не вчера или утре?

Той изгледа смутено Вера и изведнъж, спомнил си нещо, запита:

— А вие защо сте тук?

Вера го изгледа с недоумение.

— Извинете, но още съм ваша секретарка.

— Зная. Бяхте моя секретарка и ще останете такава. Не мислете, че съм загубил ума си и ще освободя един ценен работник. Питам ви защо сте тук?

— А къде трябва да бъда?

— Къде трябва да бъдете ли? На третия участък. При другаря Степан Кравченко. Вашият уважаем баща Максим Шайтан се завърна и отиде там. Хайде де, защо стоите?

Вера пребледня, олюля се и едва не падна.

— Нима мислите, че след такава шега ще остана да работя при вас? — каза тя, като се запъваше.

— Шега ли? — изрева Серафим Петрович. — Ей дотук ми дойдоха твоите шеги — отговори Горин, като допря длан до устните си. — Хайде де, какво стоиш? Тичай!

— Серафим Петрович!

— Тичай, казвам ти!

Вера вдигна малките си ръце и ги притисна до гърдите.

— Знаете ли... Ако това е шега...

— Какво ще направиш, ще ме убиеш ли?

— С това човек не бива да се шегува.

Той изгледа лицето ѝ, забеляза непознатия израз на светлосивите ѝ, леко присвети очи и помисли, че в изближ на омразата люто зверче може да направи всичко...

— Тичай по-бързо. Баща ти наистина се завърна. Тичай!

— Той ли беше тук?

— Той. Тичай.

Вера му повярва и без да се колебае, изскочи като стрела от кабинета. Тя се препъна на прага и извика: „Извинете!“, хлопна вратата и изчезна.

„За едни нещастие, за други радост. Но дали появата на Максим Шайтан ще донесе изобщо радост на някого? Не е ли преждевременна радостта на тази мила девойка?...“

Да-а, сега всичко трябва да се обмисли спокойно. С какви средства трябва да се брани? Той имаше всичко: пари, млада, красива жена, положение... Липсваше му само спокойствие Сянката на забравеното минало го преследваше първите няколко години, след това започна да се топи, но не го оставяше.

Дано се оправи никак си с Шайтан, в края на краищата думите на един човек не са от голямо значение. Хората бързо ще ги забравят. Но щом се е завърнал Шайтан, могат да дойдат и други. В такъв случаи той непрекъснато ще живее в тревога, очаквайки появата на Фьодоров или Гаприндашвили. Не, той не може да живее така. Но какво да прави? Какво да прави?

Вратата се отвори без почукване. В кабинета влезе Михайло Кравченко и каза:

— Вера, аз звънях, машината работи прекрасно.

Серафим Горин стана от масата, страшен и гневен. Ето кой е поставил тук магнитофона! Той си знаеше, че това е работа на Кравченко.

— Вера ли ти трябва? — изсъска той с пяна на уста.

— Ох, извинете — стъписа се уплашеният Михайло.

— Не е тук твоята Вера. Тичай подире й на третия участък.

— Защо пък трябва да тичам?

— Там ще узнаеш — едва се сдържа Горин и добави с друг, спокоен тон: — Кажи на баща си да не се радва много.

— Защо пък трябва да се радва?

— Там ще разбереш. Отивай.

— Още един път се извинявам — каза Михайло и излезе.

„Как могат да бъдат щастливи хората на този спят?“ — помисли Горин.

Зазвъня телефонът, той погледна нататък и без да чака отговора на машината, стовари със страшна сила юмрука си върху бюрото, не знаейки върху кого да излее яда си. Магнитофонът заговори с гласа на Вера и секна.

## ВТОРА ГЛАВА

Юлският вятър се носеше весело над празните стаи на бъдещите жилищни блокове. Той свиреше като опната струна във високите ферми на кулокрановете, удряше се в застъклените прозорци, извиваше весели вихрушки прах от негасена вар, сякаш беше пълен господар на тази грамадна строителна площадка, която се наричаше трети участък.

До есента тук ще израсне цял град, очертанията на който, изработени грижливо върху големи листове ватманова хартия от архитектите, се въплътаваха на първо време в бетона и тухлите. В центъра на този град вече се извисява построената от панели сграда на универмага, а редом — дългото, но невисоко здание на училището. По-нататък се виждаха тежките бетонни основи на болницата и детските ясли, скелетата на игрището с подковообразната трибуна, а наоколо — десетки високи жилищни сгради, прозорците на които ще бъдат винаги озарявани от слънцето.

Универмагът трябваше да бъде построен само от бетон и стъкло. Мощни кулокранове бяха монтирали вече леките му скелета. Стъкло за Светлоград изработваха Константиновските стъклозаводи, а засега целият строеж приличаше на висока етажерка, чиито рафтове още не бяха запълнени с книги и чакаха стопаница си. Това беше най-високият строеж на бъдещия град и поради това началникът на строително-монтажното управление на трети участък Степан Иванович Кравченко бе настанил канцеларията си на шестия етаж на универмага. Там човек можеше да стигне само по широкото криволично стълбище без перила.

Кабинетът на началника на СМУ се намираше там, където един ден щеше да се помещава магазинът за стоки с мека опаковка. В голямата, още неваросана стая имаше маса с телефон, няколко стола, две пейки покрай стените и преходно червено знаме, поставено в ъгъла.

Степан Иванович беше доволен от това разположение на канцеларията. Първо, никой не се качваше тук за някаква дреболия, а само по много важна работа. Второ, шестият етаж без асансьор го предпазваше и от прекалените посещения на началството. И, трето, от шестия етаж, от тази ъглова стая с два широки прозореца на изток и юг, целият участък се виждаше като на длан.

Но въпреки всички тези предимства Кравченко рядко стоеше в канцеларията си. Той си беше поръчал една голяма папка, в която пазеше грижливо общия план на бъдещия град, и обичаше да посещава новите обекти и да съпоставя плана с действителността.

Строителството е весела работа. На човек му е приятно да вижда как благодарение на неговите ръце израстват жилищни сгради, училища, универсални магазини. Тогава в душата му се поражда чувството за безсмъртието на човечеството, съзнанието, че животът му не е отишъл на вятъра, че на тази зелена земя ще останат следи от неговата работа.

Кравченко се увличаше в строителството, както млад изобретател в първото си изобретение, както влюбеният момък в девойката. Той знаеше всичко на своя участък, познаваше всяка машинистка на кулокрана и десетник, отнасяше се внимателно с всеки работник, интересуващ се дали е на мястото си, дали е подходящ за такъв обект. Той винаги ревнуващ своя участък от другите и за това имаше свои лични съображения. Тук всичко му харесваше — и красотата на новия град, и ежедневните нередности и препирни. Кравченко беше възрастен, близо шестдесетгодишен човек, изпитал малко радости, но с благ характер. Когато му се случваха големи неприятности, той винаги си казваше: „Успокой се, това не е най-страшното. Преди да умреш, спомняйки си целия изминат път, всички тези грижи ще ти се сторят прекрасни, защото това е самият живот“. А той обичаше живота и умееше да го цени като никой друг.

Кравченко нямаше много време за философски размисли. Всичките му мисли бяха заети със съвсем конкретни работи. Седнал на масата, притиснал здраво телефонната слушалка до ухото, той се караше с някой, без да подбира думи. Побелялата му коса бе паднала над сухото, прорязано с дълбоки бръчки лице с живи очи, прошарените му вежди бяха смръщени, сякаш се готовеше да атакува невидим противник. Носеше рубашка, препасана с тесен пояс, брич,

леки кавказки ботуши. Личеше, че не се грижи много за облеклото си, но винаги ходеше чист и спретнат. Бе опрял крак на стола и през цялото време го помръдваше в такт с разговора, сякаш броеше минутите, останали до решаващата схватка.

— Чуй, Рядкодуб — викаше той в слушалката, — бих искал да те видя как ще изглеждаш, ако се наложеше ти да се местиш в такъв апартамент. Я ми кажи какъв е сега цветът на лицето ти? Розов? Блед? Ще почернееш ли, казваш, от моите думи? Много добре. А не искаш ли да позеленееш? Опитай се да влезеш в блока, след като поставим твоите стъкла. Какъв ще станеш тогава? Не знаеш ли? Така е! Не знаеш и не искаш да знаеш, чучело такова! Какво? Заслужаваш и погруба дума. Можеш да се оплачеш. Не ме баламосвай, защото през тези прозорци ще изглеждаш като Александър трети в ковчег. Дръвник с дръвник, не разбираш ли, че стъклото е зелено като бутилките за минерална вода. Аз няма да живея там, но това не ми е безразлично. Не можеш ли да разбереш, че живееш в съветска епоха? Не може да се поставят такива стъкла на прозорците! Край! Не ги приемам. Прави каквото искаш, оплаквай се където щеш!

Същия миг вратата се отвори и в стаята влезе висока, близо четиридесет и пет годишна жена. Тя изгледа Степан Иванович, сложил крак върху стола, усмихна се, сякаш е видяла това, което е очаквала, и запита е нисък гръден глас:

— Няма ли да ти пречат?

— Заповядай, седни, Мария Григоровна — каза Кравченко и продължи по телефона: — Не, това не е за тебе, с тебе съм свършил — да ми докараш бяло стъкло. Не ме интересува откъде ще го набавиш, но утре да го имам. Край! — и тресна слушалката, като скочи от масата. Висок, слаб, но як мъж, той приличаше на лък със силно опъната тетива.

— Привет на началството! — каза той, застанал във войнишка поза.

— Здравей, Степан Иванович!

— Няма да те питам как си със здравето. Щом си се изкачила, без да се задъхаш, на шестия етаж, значи всичко е наред.

— Да, със здравето съм добре.

Тъмните будни очи на жената го гледаха малко недоброжелателно. Черната ѝ, вчесана на път коса бе прилепната така

силно до главата ѝ, че блестеше. Малкият ѝ чип нос и пълните, леко начервени устни завършваха образа на това разумно лице. Някога, на младини, тя ще е била стройна и хубава. Въпреки годините още ясно личеха следите от тази хубост. А още по-ясно проличаваше енергичният ѝ, твърд и властен характер.

Тя правеше впечатление на човек, създаден да изпълнява тежки задачи, който не се страхува от нищо и поема големи отговорности.

— Кажи, какво те води при нас, майко-владетелко? Кого ще кастириш? Нима мене, нещастния апостол Степан?

— Сигурен ли си, че ще те кастря?

— Майко-владетелко, та нали ние, обикновените началници на СМУ, сме създадени за това? Ти ще накастириш мене, аз — своите технически ръководители, те — бригадирите — и тъй нататък. А градът расте! Че как иначе! За какво сме създадени ние? За да ни дерат щавените кожи, които се обработват и върху които след това се пишат като върху египетски пергаменти победни релации до висшето началство.

— Стига смешки, Степан Иванович.

— Ще ме извиниш, майко-владетелко, но това вече не е в твоята власт, макар че си началник на строително обединение. Както си искам, така ще говоря: ако пожелая — ще се смея, ако пожелая — ще плача, аз отговарям за това. Късно е да се превъзпитавам. Някои се опитваха, дори много по-сериозно от тебе, но нищо не излезе. Така че да не говорим за това. Казвай, защо си дошла? Да си кажа откровено — не изпитвам много радост, когато те виждам.

— Аз също — каза сухо Мария Григоровна, усещайки остра неприязнь към този възрастен бъбрив човек, който се мъчи да прикрие зад думите истинските си чувства.

— Хайде да се разберем за една-две минути, за да не късаме един другиму нервите. Ти знаеш, че в човешкия организъм се обновяват всички клетки освен нервните...

— Друго ми се иска да знам сега: кога си сериозен?

— Само при два случая: когато участъкът получава преходното червено знаме и когато не го получава, Налице е първото положение и затова мога да бъда сериозен.

Мария Шайтан се намръщи. Никак не ѝ харесваха думите на Кравченко, който между другото подчертва, че неговият участък е

завоювал преходното червено знаме.

— Къде е Михайло? — запита тя, като промени рязко темата на разговора.

Кравченко тозчас мъкна, лицето му доби сериозен израз.

— Нима и до тебе е стигнало, майко-владетелко?

— Какво е стигнало?

— Разбирам, щом ме питаш така, значи всичко е наред. Не се тревожи, това са наши семейни работи. Нали е вече ергенин и почва да пее стари песни. Много му харесва например тази: „Не искам, майко, да се уча, а искам да се женя“. Кажи ми коя ще се омъжи за него?

— Какви са тия странни мисли. Степан Иванович? Мене никак не ме интересува кога ще бъде сватбата на твоя син.

— Грешиш, много грешиш. Мария Григоровна.

— За друго съм дошла при тебе. Къде е Михайло?

— Той е втора смяна.

— А къде е машината му?

— Значи, най-после ви дотрябва? А кой е казал, че уж машината...

— Във всеки случай не съм аз.

— Правилно, ти нищо не си говорила. Но не си поставила на мястото другаря Горин. Той оплю цялата му работа.

— Горин не ми е подчинен. Ти много добре знаеш това.

— Това няма значение. Важното е, че ви дотрябва, нали на един бог се молим, една работа вършим. Защо ти е машината?

— Имаме да зидаме прегради в новия тръбен цех. За тази работа не подхождат блокчета. Ръчното зидане е много бавно, затова реших да опитаме с тази машина.

— С една дума, искаш да вземеш машината?

— Още не съм решила. Добре ли работи?

— Чудесно. Сама зида — и обикновена, и фигурна зидария, сама изравнява и изсипва разтвор. Много умна машина.

— Къде е сега?

— На петдесет и седми блок. Само че аз няма да ти я дам. Нямам с какво да я заменя. Нямам зидари. Как ще задържа преходното знаме? Със зъби ли?

— Не се тревожи, не съм я още взела.

— Знам, че ще я вземеш. — Той помълча миг-два, сякаш се двоумеще дали да се доизкаже или не. След това се упрекна мислено за нерешителността си и каза тихо: — А знаеш ли кой е дал идеята за тази машина?

Мария поглеждаше по-дълбоко дъх.

— Сега това няма никакво значение.

— Добре — съгласи се Кравченко. — Ако желаеш, мога да те придружа до петдесет и седми блок.

— Не, благодаря. Работи ли някой сега с тази машина?

— Сигурно.

— Добре, след малко ще се върна.

„Опасна жена — помисли старият Кравченко, — но все пак си е жена. Не е лесна и нейната без мъж, затова и характерът ѝ се е променил.“

Сякаш отгатнала мислите му, Мария се спря до вратата и се обърна:

— За каква сватба ставаше дума — не можах да разбера.

— Много си закъсняла. Внимавай да не станем роднини.

— Как да разбирам това, като обяснение в любов ли?

— Виж я ти накъде бие. За мене ли е тази работа, аз съм вече стар, болnav. Някои, както се казва, и на стари години пощуряват, но за мене е вече късно... Пък и отношенията ни са много сложни... Пък може наистина да рискуваме? Какво ще кажеш. Мария Григоровна, нима не ме бива за жених?

Той се разсмя, цялото му лице се набръчка, но това весело настроение не подействува на Мария Шайтан.

— За какво говориш?

— Внимавай да не ни изпреварят младите.

— А, виж ти каква била работата! За Вера и Михайло ли намекваш? Не се и надявай!

— Но нима ние ще решим това?

— Донякъде — да — каза Мария Шайтан с властен глас.

Кравченко се умълча. Мария излезе, без да каже нито дума повече.

Странни бяха отношенията ѝ с тоя Степан Иванович. Той стана причината да я сполети голямо нещастие, той бе предал Максим Шайтан и другарите му там, в далечния лагер. Съдиха го публично,

пред всички. Той отхвърляше всички обвинения, не признаваше нищо, макар че всички доводи, неопровержими и проверени, бяха против него. Въпреки омразата, която изпълваше докрай сърцето на Мария, тя добре запомни последните му думи: „Моите ръце не са изцапани с кръвта на Максим Шайтан и другарите, му но аз не мога да докажа това. Максим Шайтан отнесе със себе си в гроба нашата тайна. Моля съда да ми повярва“.

Не му повярваха и го осъдиха на десет години, макар че и тази присъда изглеждаше мека. Това стана наскоро след края на войната. Всички бяха забравили за Степан Кравченко. През това време умря жена му, порасна синът му, а той все още продължаваше да дълбае тундрата някъде отвъд Полярния кръг. Най-после през петдесет и седма година той се появи в града, отбил пълния срок на наказанието, без да е реабилитиран.

Завърна се с документ за отбиване на наказанието, близо два месеца обикаля Светлоград, вглеждаше се, сетне отиде в градския комитет на партията и поиска да му дадат не много отговорна работа на строежа. Отначало му повериха една малка двуетажна къща, а след това се съобразиха, че няма никакво значение какво ще му поверят: един или десет етажа, една сграда или цял микрорайон. През време на заточението той ще се е научил да разпознава характерите на хората и да се държи с тях — и работите му вървяха добре.

— Нещастието го е научило — казаха за него едни.

— Със седем води промит, от стотици ветрове продухван — добавяха други.

— Парен каша духа — тълкуваха трети.

За него се говореха добри и лоши неща, но почти никой не се съмняваше в справедливостта на обвинението. Сега никой не го запитваше за това: защо трябва да се посипва със сол стара рана? Сам той не заговорваше на тази тема и това беше обяснимо.

Той има само един разговор за своето минало и този разговор се състоя на другия ден след завръщането му, когато се срещна със сина си, вече не шестгодишен шишко, а висок младеж с продълговато слабо лице, буйна черна коса и Широко отворени и леко натъжени очи.

Когато се срещнаха, Михайло се хвърли на шията на баща си, сякаш бе осъден на смърт и неочеквано помилван. В негово отсъствие бе починала майка му. През същото време се бяха случили толкова

страшни неща, че завръщането на баща му беше много голямо щастие за него.

„Реабилитираха ли те?“ — запита го тутакси синът.

В малката стая, в която всеки предмет му беше познат и предизвикващ топли спомени, се възцари едноминутна тишина.

„Реабилитираха ли те?“ — запита повторно синът с тревожен глас.

Вероятно никога дотогава не му бяха задавали по-мъчителен въпрос, но той намери сили да отговори.

„Не — каза Кравченко, — отбих цялото си наказание. Цели десет години.“

Синът от изненада пое дълбоко дъх.

„Значи... значи, наистина си виновен?“

„Ти си единственият човек, чието мнение за мене наистина е скъпо — каза бащата, — и затова искам да ми повярваш. Никого не съм предавал, в нищо не съм виновен.“

„Защо тогава не те реабилитираха? Всички реабилитират!“

„Защото не мога да докажа... Всичко, всички доказателства са против мене... Виж, ако беше жив Максим Шайтан и цялата му група...“

„Бащата на Вера ли?“

„Да, бащата на Вера. Но той загина и заедно с него загинаха всичките ми надежди. Аз нищо не мога да докажа, ти също не можеш да докажеш, пък и няма смисъл, защото ще изглежда наивно и смешно. Но аз искам да знаеш, че в нищо не съм виновен. Вярваш ли ми?“

„Вярвам ти“ — отговори тихо синът, но в думите му се долавяше съмнение и това беше най-голямото огорчение за стария Кравченко.

„Дай боже един ден да те убедя“ — каза той и оттогава никога не говореха на тази тема.

Като началник на строително обединение Мария Шайтан отначало беше против назначаването на Кравченко, сетне неочеквано се съгласи да бъде повишен Но винаги, когато го срещаше или си спомняше за него, не можеше и не искаше да угаси в сърцето си чувството на отвращение и оскърбление. С Вера тя почти никога не споделяше това, но девойката разбра всичко от хората. Но докато Мария съумяваше да сдържа чувствата си, дъщеря й не можеше да гледа без омраза стария Кравченко. Тази омраза кой знае защо не се

прехвърляше върху сина му Михайло, макар че не можеше да се изиска логичност и последователност в постъпките и чувствата на един човек, ненавършил още деветнадесет години.

За всичко това мислеше с болка на сърцето Степан Кравченко, след като Мария Шайтан затвори след себе си вратата. Той се доближи до прозореца, проследи я с поглед, когато излезе от универмага и тръгна към петдесет и седми блок. Светлата ѝ рокля се мярна някъде сред хаоса от преплетен тел, тръби и още немонтирани панели.

Степан Кравченко дълго стоя до прозореца. Винаги, след всеки разговор с Мария Шайтан, той дълго време не можеше да дойде на себе си.

В този момент вниманието му беше привлечено от някакво необикновено раздвижване долу и той се вгледа по- внимателно нататък. Непознат човек, облечен с лек сив костюм, вероятно търсеше канцеларията на началника на строителното управление, защото запита нещо шофьора на камиона прел сградата, а след това тръгна уверено към входа.

Кравченко не очакваше посетители. При такива случаи началството почти винаги го предупреждаваше по телефона, защото беше неприятно да се изкачиш на шестия етаж и да не завариш домакина. Този сигурно е от редакцията на някой вестник.

Кой знае защо, Кравченко не обичаше кореспондентите и вътрешно се приготвяше да посрещне гостенина сдържано и дори подигравателно. Разхождат се тук през работно време, отнемат скъпо време от трудовите хора. Виж колко непрегледана и неподписана документация го чака.

Стъпките на непознатия бяха леки и безшумни и почукването на вратата го изненада.

— Влез! — извика Кравченко.

Вратата се отвори. На прага застана висок, слаб, външно доста силен човек със сив костюм и умно, но уморено лице.

Степан Кравченко впи поглед в това лице, сякаш се страхуваше да не се припознае, наведе изумен глава към зеленикавия бетонов под, за да се увери, че вижда, сетне изгледа отново лицето на гостенина и не вярвайки на себе си, запита тихо:

— Ти?

В тази къса дума имаше толкова надежда, толкова радост, че Максим Шайтан неволно се усмихна — странно, с една и съща дума го посрещат различни хора.

— Аз — отговори той, като се вгледа в Степан Кравченко.

— Седни — предложи домакинът.

Гостенинът седна мълчаливо.

Степан се разходи из стаята, като се мъчеше да осъзнае всичко, което се случи в този миг, и да се успокои.

Бе станало невъзможното. Всъщност той през цялото време очакваше появата на Максим Шайтан, сякаш това беше наистина възможно. Той знаеше, че никой никога не се завръщаше от дома, където беше отведена неговата група. В лагера това беше нещо съвсем обикновено.

Степан Кравченко никога не забравяше това име. Той мислеше за Шайтан и през време на съда, и като заточеник, и тук, в Светлоград, когато срещаше Мария или когато забелязваше, смръщените погледи на хората.

И ето че внезапно се яви човекът, който, без да знае това, му бе причинил толкова мъки и страдания. Той седи сега спокойно на стола пред масата и сигурно нищо не знае за това, което беше станало в Светлоград в негово отсъствие. В душата на Степан Иванович се породи чувството на страх да не би Максим Шайтан да изчезне, а заедно с него да изчезне и надеждата му да си възвърне най-скъпoto — честното си име. Той се уплаши и без да съзнава какво говори, объркал се окончателно, запита повторно:

— Ти?

— Аз — отговори Максим, който явно не придаваше никакво особено значение на тази среща.

Той гледаше с любопитство този висок възрастен мъж с прошарена коса и сухо лице. Наблюдаваше нервните му движения, мъчеше се да отгатне причините на това вълнение, но осакатената му памет нищо не му подсказваше.

Той не помнеше това изразително лице, никога не бе чувал този глас...

— Здравей — каза неочеквано Максим и протегна ръка.

Кравченко се стресна, сякаш му бяха ударили плесница. Той се доближи до Максим и го погледна в светлите очи:

— Да, това си ти, това положително си ти — и стисна здраво сухата и яка длан.

Тази ръка беше позната на Максим Шайтан. В съзнанието му отново се породиха странини неоформени асоциации, някакви чувства, както в момента, когато стоеше до прозореца в стаята на Горин и усещаше мириза на вятъра. Да, тази ръка му беше позната, и това положително беше ръка на приятел, но какви чувства или събития се крият зад това силно приятелско ръкостискане — това му беше неизвестно.

Той виждаше светналите от радост очи на побелелия мъж, забеляза нещо тревожно и дори болезнено в тях.

— Така-а — каза най-после Степан Кравченко, като отпусна ръка. — Значи, яви се? Пристигна?

— Пристигнах!

— Знаех си, че ще дойдеш един ден, със сърцето си предчувствах. Пушиш ли?

— Не.

— Оставил ли си?

Максим Шайтан не отговори. Оказва се, че някога е пушил. Интересно е да узнае човек такива подробности за себе си.

— Преди не беше толкова мълчалив — продължи Кравченко, като извади с нервно движение цигара от кутията. Щракна запалката, засмука дълбоко цигарата, сякаш гъстият ароматичен дим можеше да го успокои. Сетне каза решително: — Хайде, разправяй сега!

— Какво да ти разправям?

Кравченко изгледа подозрително гостенина. Стои си безразличен към всичко, сякаш не познава Степан Кравченко.

Тъй като старият му приятел се правеше на ударен, Кравченко заговори отново с хаплив топ, както при разговора с Мария Шайтан.

— Не знаеш какво да разправяш? — Той така силно засмука от цигарата, че огънчето ѝ стигна до устните му. — Теми за разговор има колкото щеш. Можеш да ми разкажеш например старата приказка за бялото биче, можеш да си спомниш къде си бил, когато ме съдиха, когато ме пратиха в Сибир.

— Тебе ли?

— Не, Пушкин! Ти си единственият човек, който знае цялата истина. И щом си дошъл, ще трябва да я кажеш. И ти ще я кажеш, в

това съм убеден. Ще кажеш всичко, докрай.

Той мъкна, засмука отново от цигарата, огънчето допълзя до самите му устни и Кравченко изгаси ядосан угарката в черния пластмасов пепелник.

— Обвиниха ме, че съм ви предал. Че съм предал цялата ви група. Трябва да идеш сега в съда и да кажеш истината.

В очите на Кравченко светеше някакво безумно напрегнато очакване. Максим много добре разбираше, че не може да мълчи, а не знаеше какво да говори. В паметта му не бе останало нищо от онова време. Елза Таубе нищо не му е разказвала за това. Проклетата война, проклетото контузване! Оказва се, че не само той е нещастен. Види се, за Кравченко миналото е много по-важно, отколкото за Шайтан. А какво знае той, какво може да разкаже?... Но сега не е време да говори за своето контузване, за изгубената памет. Таубе му бе разказала как е станало това. Той бил танкист, тежък снаряд попаднал в бронираната кула, екипажът загинал, а по-късно немски войници докарали Максим в лазарета. Кого може да интересува сега това? Той си има командир, който го върна към живот, за Шайтан важат само неговите заповеди, всичко друго няма никакво значение.

— Това беше толкова отдавна — каза с безразличие той.

— Да, това беше отдавна — Кравченко впи очи в неговото лице. Страх го беше да изпусне дори за миг Максим, страх го беше да не изчезне така, както се бе появил. — Това беше отдавна, но аз съвсем от скоро се завърнах от Сибир. И ти няма да се скриеш от мене. Аз много добре помня твоята заповед: „Трябва да останеш тук и да осигуриш бягството ни“. Знаех, че ще се завърнеш, Максим Шайтан не можеше да загине в газовата пещ.

Вероятно в живота на този „незнаен Максим Шайтан“ е имало някакви важни събития и много напрегнати моменти и минути. Той не разбира какво иска от него този побелял, развълнуван мъж...

В този момент се оформи окончателно въпросът, който беше започнал да зре в душата на Шайтан, когато влакът спря и той стъпи на перона на светлоградската гара: „Какъв си бил ти, Максим Шайтан? Какво си правил? Кого си обичал, как си живял?“

Това вероятно е единственият случай в живота му да намери отговор на тези въпроси, друг такъв случай едва ли ще му се удаде. Отначало му се искаше да се върне веднага в дома на Елза Таубе, но

това желание беше лъжливо. Не, сега той ще прекара тук цялото определено време, ще узнае всичко за себе си и ще се върне, за да изпълнява заповеди, да си спомня от време на време за някогашния Максим Шайтан и да го съпоставя със себе си.

Значи, не е необходимо да бърза и издава мислите си. Той трябва да наблюдава внимателно и да слуша.

През последните години почти всички негови желания бяха строго регламентирани със заповедите на Елза Таубе и именно с това може да се обясни желанието, което обхвана душата му, както буен пламък обхваща сухите есенни листа.

Че какво, той има време. Спокойно и упорито ще събира чертичка по чертичка. Положително не всички от тях ще бъдат приятни, но какво го интересува това? Нали някогашният Максим Шайтан отдавна е умрял, тежкият снаряд го е лишил завинаги от памет, нима това не е равносилно на смърт? Напоследък той бе отвикнал да мисли, осланяйки се на заповедите на началството, и поради това сега го боли леко главата, но това няма да трае дълго. Че какво. Максиме, опитай се да създадеш собствения си, отдавна забравен образ.

Той хвърли поглед върху Кравченко и се опита още веднъж да си спомни неговото лице, име и глас, за да се убеди, че не всичко се е заличило от паметта му. Не, той нищо не помнеше, позната му беше само ръката, само ръкостискането. Ще трябва да започне всичко отначало.

— Как се казваш? — попита неочеквано той.

Кравченко го изгледа с недоумение. Можеше да очаква всичко друго, но е и такъв въпрос... Подиграва ли му се Максим, надсмива ли се или е решил да го изпита?

— Казвам се Александър Сергеевич Пушкин — произнесе натъртено той. — Забравил ли си ме?

— Не, не съм те забравил — отговори непринудено Максим, — но ти доста си се променил.

— Паметта изневерява на някои хора — отбеляза жълчно Кравченко. — Само че не разбирам защо ти е необходимо това? В мене нищо не се е променило — нито душата, нито сърцето, нито името. Остарял съм малко, но това но е промяна. Казвам се, както и преди, Степан Иванович Кравченко. Да не би ти да си си променил името?

— Не, името ми е същото — Максим Шайтан.

— Значи, не си сгрешил адреса. Нали мене търсиш?

— Да, тебе. Странно се държиш с мене. Да не съм ти направил никакво зло?

— Не, никакво зло не си ми направил, но ако не отидеш да кажеш цялата истина, това ще бъде по-страшно и от най-голямата подлост.

— Ами ти сигурен ли си, че знам тая истина?

— Да, знаеш я! Остана ли жив някой друг от вашата група?

— Не знам.

— Значи, само ти си оцелял. Че какво, за да се каже истината, достатъчен е и един човек. Мисля, че една седмица ми стига, за да обадя на хората и оправя всичко в съда и партийния комитет. А ти ще трябва да проговориш. Аз не те моля, а искам това от тебе. Обвиняваха ме, че съм извършил най-страшното, че съм ви предал. Нищо не можех да докажа. Дори бягството ми бе изтълкувано като доказателство срещу мене. За вашите намерения знаеше само вашата група и аз. Как можех да се оправдая?

— Никой друг ли знаеше за бягството?

— Не, никой друг. Значи, имаш на разположение една седмица.

Ти знаеш, че не съм ви предал.

— Кой тогава е направил това?

— Предполагам, че ти знаеш и това.

— Не, не знам.

— Жалко. Нищо, после ще търсим кой ви е предал. За мене е важно хората да знаят, че аз не съм предателят. Ти много добре знаеш колко е тежко да се живее с такова петно...

— Представям си.

— Не вярвам. С една дума, имаш на разположение една седмица, за да си спомниш всичко.

— Смешни работи — каза Шайтан. — Един иска една седмица, друг ти дава една седмица.

— Кой иска?

— Един познат. Добре, ще направя така, както ти искаш, но при едно условие...

— Никакви условия. Трябва да кажеш самата истина — това е единственото условие. Ти си длъжен всичко да помниш, ти нямаш

право да забравяш, защото това е от голямо значение за мене.

— Ясно, разбирам те... — И той тутакси запита, сякаш наслуки:

— Горин, директорът на завода, нали е същият, който беше с нас в лагера?

— Да, това е същият Горин — Кравченко изведнъж се намръщи, съсредоточи се. — Само че той нищо не знаеше, пък и не можеше да знае. Кой би могъл да му повери тази тайна? Червей такъв. Сега е голямо началство. Вярно, когато ме съдиха, даде добра характеристика за мене, дори не очаквах такава смелост от него... Не забравяй, че това беше през четиридесет и седма година. Характеристиката му не ми помогна, все едно, че я нямах...

— Горин защищаваше ли те?

— Не ме защищаваше, но даде добра характеристика за мене.

Мислите в главата на Максим се движеха бавно, със скърцане, като пресъхнали и несмазвани колелета. Той не можеше да съпостави всички тези факти и противоречия, тежко му беше да осъзнае истинското значение на това, което каза Кравченко.

— Добре — каза той, — ще помисля и за Горин. Но все пак ще поставя едно условие.

— Подозираш ли ме в нещо?...

— Веднага ще седнеш и ще опишеш цялата наша лагерна история. Бъди сигурен, че никому няма да я покажа.

— Искаш да ме изпиташ, невернико, искаш да се убедиш дали всичко съвпада с твоите сведения?

— Да.

— Че какво, ще напиша. Можеш да показваш моето повествование комуто пожелаеш. Степан Кравченко от нищо и от никого не се страхува. Той не е от тези, които лъжат. Ако бях на твоето място, бих направил същото, и затова не ти се сърдя...

— Видя ли...

— Виждам, виждам. Но стига за това. Измъчих те с моите работи.

— Трябва да опишеш всичко с най-големи подробности.

— Искаш да ме засечеш? Не предполагах, че си такъв, а всъщност... Много време измина оттогава. Добре, ще опиша всичко в стихове и проза. Това ми е единствената надежда в живота. Разбра ли какво значи за мене нашата среща?

— Разбрах.

— Добре. Отдавна ли си дошъл?

— Днес.

— Видя ли се с Мария?

— Мария ли? — попита Шайтан и като си спомни за кого става дума, отговори смутено: — Не, не съм я виждал.

— Не си я виждал?

— Още не.

— Ох. Максиме, Максиме, никак не ми харесваш — каза Кравченко. — Нима толкова много си се променил? Едно време само нея сънуваше, само за нея говореше, а сега си дойде и да не... Я си дай ръката, ти ли си това или не?

Той взе дясната ръка на Шайтан, запретна безцеремонно ръкава на лекото сивосинкаво сако. Върху почернялата кожа личеше ясно шестозначният номер, изписан със синя боя.

— Осемстотин седемдесет и шест хиляди петстотин и тринайсет — прочете той, сякаш прелистваше скъпа страница от незабравима книга. След това запретна ръкава на рубашката си и погледна номера — „876514“. — Всичко е наред. Винаги сме били един до друг. Но защо тогава не отиде веднага при Мария?

— Оттогава се изминаха повече от петнайсет години — отвърна Максим.

— Да, разбирам те. Значи важи още старото правило „без разузнаване нито крачка“?

— Да, важи.

— Къде си отседнал?

— В хотела.

— Нямаш ли кураж да идеш веднага в къщи?

— Нали разбираш... Може...

— Човек може да те разбере, но все пак ти си безподобен глупак.

Трябваше да идеш направо в къщи. Щастлив човек си ти. Максиме.

— Аз ли? — попита гостенинът и в гласа му се долови искрено учудване. За какво щастие можеше да става дума? Той ставаше все по-неспокоен. Пътуването му до Светлоград отначало му изглеждаше като туристическа разходка. А пък то... През цялото време се препътява и не знае в какво. Горин, Мария... Та нали това...

Той остана доволен, че успя така сполучливо да отклони разговора и да намери веднага правilen отговор. Когато тръгна на път, той възнамеряваше най-напред да потърси роднините си, но кой знае защо, подсъзнателно се страхуваше от това. А сега всичко се обяснява просто — той не отиде в къщи, защото е искал да узнае дали е жива жена му, дали не се е омъжила втори път — нали оттогава изминаха близо двадесет години.

— Имай предвид, че скоро трябва да дойде една началничка — подметна предпазливо Степан Иванович. — Казвам ти го, за да не останеш изненадан...

— Ще преча ли?

— Ти? Не, ти никому няма да пречиш. Предупреждавам те ей така, за всеки случай, за да не се чудиш на моите отношения с началството.

— Бъди спокоен.

— С една дума, предупредил съм те. Повтарям ти — ти си щастлив човек.

Шайтан не му отговори.

— Помниш ли нашия град? — продължи Кравченко. — Откъде пък ще помниш Светлоград! Знаеш ли колко големи сгради имахме преди войната?

Максим измърмори нещо съвсем несвързано.

— Само една — отговори Кравченко — и тя е дело на твоите ръце.

— Моите ли?

— Не се бой, няма да ти припиша частносъщественически тенденции. Това е домът, който ти проектира и строи, първото здание на истинския Светлоград.

Виж ти, оказва се, че той е проектиран и строил здания?

Кравченко се доближи до прозореца, повика с ръка Шайтан и като посочи в противоположна посока на строителната площадка, каза:

— Познаваш ли го?

— Познавам — отговори Шайтан, забелязал няколко по-стари сгради, макар че всъщност нищо не можеше да си спомни. Сред тези сгради изпъкваше с необикновените си пропорции и хармония една голяма четириетажна сграда. Тъй като върху фасадата ѝ нямаше излишни архитектурни украси, тя изглеждаше по-голяма от другите,

по-лека и по-светла. На Максим му се прищя да построи един ден същата сграда, но той нищо не каза, защото щеше да се издаде. В него се породи желанието да види творбата си отблизо, да опира с ръка стените ѝ. Това желание изглеждаше някак необикновено, странно и той го отхвърли без колебание.

— Странно нещо е човешката памет — продължи Кравченко. — Никога не знаеш какво ще заличи тя след две години и какво ще заличи за вечни времена. Понякога ти се струва, че едно голямо събитие непременно ще влезе в историята, а след един месец никой не споменава за него. А ето издигна човекът първата сграда на новия град, което за мащабите на страната, където всеки ден се строят стотици здания, не е голямо събитие, а хората са отбелязали и запомнили кой я е строил. Трайна е народната памет. Запитай къде е сградата на Шайтан и всяко хлапе ще ти покаже...

— Нима? — попита тихо Шайтан.

— Не, това е плод на възбудена фантазия — отговори предвзето Кравченко, недоволен от този сантиментален разговор. — Интересно, къде се е забавила уважаемата ни дама?

Братата се отвори без почукване и на прага застана Вера Шайтан. Тя бе изминала тичешком целия път, без да вярва в собственото си щастие, убедена, че това е шега, една най-обикновена шега на Серафим Горин.

Вера се изкачи на шестия етаж на един дъх, сърцето ѝ се пръскаше от вълнение, силна болка пронизваше гърдите ѝ.

— А, ти ли си? — каза Кравченко, не осъзнал още смисъла на станалото. Вера за него беше само секретарка на директора на тръбния завод. — Какво желае началството?

Но тутакси си спомни, че девойката е дъщеря на Максим Шайтан, забеляза пребледнялото ѝ лице, надигащите ѝ се от вълнение гърди, захапаната долна устна и се развълнува. Той поглеждаше ту обърканата Вера, ту равнодушния Максим, уверен, че сега ще се разиграе някаква сантиментално-плачлива сцена, каквито никак не обичаше.

А Вера не откъсваше поглед от Максим Шайтан и не виждаше нищо друго. Тя бе го виждала на снимката, която пази майка ѝ! Защо тогава не можа да го познае в кабинета на Горин? Той доста се е

променил, косата му е побеляла, бръчки са покрили страните му, но чертите на лицето са същите и тя не можеше да сгреши.

Да, това е баща ѝ, това положително е баща ѝ и никой не ще може да ѝ го отнеме. Той стои, поглеждайки нехайно ту нея, ту през прозореца, към стария град, и сигурно не знае каква изненада му е приготвила Вера.

А Степан Иванович, види се, знае, защото погледът му е объркан и Вера не можеше да разбере защо е толкова развълнуван. Почекайте, почакайте, сега ще се изяснят много неща, може би всички приказки за стария Кравченко са лъжливи? Всъщност това бяха не приказки, а суров съд... Може би работите стоят другояче?

В главата ѝ се въртяха най-различни мисли, една от друга важни и неочаквани. Да, тя трябва да се запознае сега със собствения си баща, а не знаеше как да стори това, защото първата дума, която трябваше да произнесе, ѝ изглеждаше по-страшна, отколкото да се хвърли от самолет в синята бездна. Това чувство ѝ бе добре познато, но там, горе, имаше зад гърба си сигурен парашут, а тук няма нищо. Но въпреки всичко тя трябва да каже нещо, как може ла мълчи, когато среща за първи път родния си баща?

— Извинете, не се ли познаваме с вас? — запита Вера, като се мъчеше да изговаря думите ясно и уверено и сдържи вълнението си. Въпреки това гласът ѝ прозвучава неестествено глухо.

Максим Шайтан изгледа приветливо Вера, пламналото ѝ лице.

— Разбира се. Имах вече честта. В приемната на другаря Горин.

„Аха, значи ходил си вече при Горин“ — отбеляза мислено Степан Кравченко и отново се почувствува засегнат, загдето Шайтан не бе дошъл най-напред при него.

— Нищо друго ли не ви напомням? — гласчето на Вера беше чудно крехко, кристално-прозрачно и всеки момент можеше да се превърне в горчив плач или радостен смях.

— Извинете, не — отговори Максим. Той чувствуващ, че разговорът става извънредно напрегнат, и все по-изпитателно се вглеждаше във възбуденото лице на девойката.

— Оттогава има ако не двайсет, най-малко осемнайсет години — каза на пръв поглед съвсем неуместно Кравченко, не знаейки как да помогне. Тази сцена го подтискаше ужасно. Искаше му се да извика: „Целунете се най-после, дявол да ви вземе, прегърнете се и отивайте

да отпразнувате семейния си празник. Само че по-скоро, защото сега ще дойде Мария и тогава...“

Не беше така лесно обаче да се отърве от неочекваните гости и старият Кравченко подръпваше нетърпеливо мустасите си.

Неговото предположение се оправда. В стаята влезе Мария Григоровна: тя беше весела, бодра и от това изглеждаше дори по-млада. Без да обръща внимание на другите, тя се доближи до Кравченко и каза:

— Чудесна машина, Степан Иванович. Какво ме гледаш като побъркан? Ще я взема най-много за една седмица. А на твоя Михайло ще дам премия. Добър инженер ще стане от него.

Тя беше овладяна от онова радостно чувство, което се поражда в истински специалист, когато вижда добре извършена работа. В това имаше и възторг, и радост, и следа на завист — виж каква проста работа, а друг я е свършил. Но не е толкова лесно да се открият външно прости, но принципно нови неща. Мария Григоровна знаеше добре това и затова се възхищаваше.

— Какво става с тебе? — тя не можеше да разбере какво става с Кравченко. — Казвам ти, че ще я взема само за една седмица, не повече. Знамето ще задържиш и без машината.

Тя хвърли отново учуден поглед на развлечения началник на строителния участък и се огледа.

— Вера, защо си тук?

Девойката нямаше кураж да отговори и посочи мълчаливо с очи Максим.

Мария Григоровна хвърли поглед към него.

— Не разбирам — каза тя, след това се вгледа по- внимателно и моментално пребледня, олюя се и от разтворената ѝ и изкривена уста се изтръгна тихо стенание.

— Позволете да не присъствам на тази кошмарна и мелодраматична сцена — обърна се Кравченко към Мария Григоровна, но тя не го чу. Всичките ѝ чувства се изляха в един възглас:

— Максиме?

— Не, това е Лермонтов в образа на демон, извинете, Шайтан — разсърди се Кравченко, който не знаеше как да се държи. Сетне подсмъръкна и заяви: — Оправявайте се сами, дявол да ви вземе, а аз ще дойда след половин час.

И бързо излезе, сякаш се страхуваше да не го спрат.

Мария не чу нито думите му, нито хлопването на вратата. Ако сега паднеше покривът на бъдещия универмаг, тя и това не би забелязала. Дълги години, хиляди безсънни нощи беше прекарала тя като вдовица, примирявайки се с мисълта, че никога вече няма да види Максим Шайтан. Отначало се надяваше, чакаше, като се мъчеше да подтисне мъката си.

Минаваше година подир година и на нея ѝ стана ясно, че Максим Шайтан никога вече няма да дойде в този просторен апартамент, и мъката ѝ премина, сякаш се скри зад гъста сива мъгла.

Мария Шайтан не изгуби хубостта си и след войната. Тогава тя нямаше и тридесет години. Мнозина я харесваха, искаха я, обясняваха ѝ се в любов. Повечето кандидати бяха почтени хора, влюбени искрено и предано, но сърцето ѝ беше безучастно. Тя не можеше да си представи някой друг да влезе в стаята, където е живял Максим, да седне на неговия стол, да се мие там, където се миеше той... Ако се влюбеше, може би всичко би се променило, но сърцето ѝ остана затворено. Постепенно всички свикнаха с това и тя все по-рядко срещаше пламенни мъжки погледи. Това дори не ѝ направи впечатление, защото живееше само заради дъщеря си и работата. В тежката и напрегната работа, непосилна за жена, тя намери утеша.

На всички бяха известни трудностите на фронта, където умираха стотици и хиляди, за да може хиляда и първият да прекрачи някакво поточе или да се изкачи на обикновена степна могила с каменна скитска баба на върха. За тези герои пишеха песни, поставяха паметници. За жените, които се евакуираха и които работеха в тила, песни не се пишеха. Но когато на фронтовата линия не доставеха два пъти на ден топла храна, това беше ЧП<sup>[1]</sup>, за което докладваха едва ли не на командващия армията, а в тила никой не те питаше дали си ял днес или не.

Мария бе свикнала да преодолява големи трудности и да изпълнява тежки задачи. И понеже в личния ѝ живот имаше много малко радости, като забеляза Максим Шайтан, тя за миг се уплаши, сетне се зарадва, не вярвайки на очите си. Сигурна винаги във всяко свое движение и всяка своя дума, сега тя се обърка и не знаеше какво да каже и как да се държи.

От властническия ѝ характер не остана и по; мен. Човек не би я познал.

— Максиме! — произнесе тя с треперещ глас, усещайки как нещо напира в гърдите ѝ, надига се като висока вълна към гърлото, готово всеки момент да изскочи навън. Същия миг Мария се спусна към мъжа си, прегърна го здраво, сякаш се страхуваше някой да не ѝ попречи да стори това, скри лицето си на гърдите му и разбра, че това е той, нейният Максим.

Максим Шайтан моментално разбра всичко. Тази прегръдка го смути и той, напълно спокоен в дъното на душата си, погали нежно Мария по главата. Погали я и внезапно, като попарен, отдръпна ръката си — ръката му помнеше и гладко вчесаната ѝ коса, и топлината на тялото ѝ.

Мария вдигна глава и впи поглед в прорязаното му с бръчки лице. Тя го позна! Колко пъти бе го виждала на сън през тревожните, дълги и самотни нощи. Само че на сън той изглеждаше съвсем друг. А сега лицето му е спокойно, мъдро.

— Колко си се променил — заговори Мария без да откъсва поглед от него, — побелял си, бръчки са покрили... Но все пак това си ти...

— Да, аз — отговори тихо Максим.

Той се бе подготвил предварително за тази среща, която въпреки всичко не го зарадва никак. Безусловно жената, която е впила очи в него, е много хубава, но тя не предизвиква никакви чувства или спомени в душата му. Само ръцете му като че ли се зарадваха на тази среща. Ръцете му бяха нещо съвсем отделно от усещанията, а чувствата му като че се раздоиха.

Застанала до стената. Вера гледаше смаяна майка си и баща си. Коя е тази сила, която така неочеквано промени майка ѝ, лиши я от властност и независим тон, който винаги възхищаваше момичето, превърна я в най-обикновена, подчинена на чувствата си жена, която се е хвърлила на шията на любимия, не смее да свали ръце и повтаря никакви странини, несвързани думи? Вера не бе осъзнала още собствените си чувства. Искаше ѝ се да се спусне към баща си (колко странно звучи тази дума, когато баща ѝ, жив и здрав, стои пред нея), да го прегърне и целуне...

Не, за първата среща това е премного. Та всъщност те никога не са се виждали.

Вера усети някаква слабост в гърдите си. „Какво да кажа — помисли тя. — Нима: «Позволете да се запознаем, другарю Шайтан, аз съм ваша дъщеря».“

И изведенъж бурните ѝ чувства се изляха в звънък неудържим смях. Шайтан я изгледа плахо Мария — уплашено. Смехът секна, замря.

— Какво значи това — каза Вера и в гласа ѝ се долови нотка на обида, — нима в някои минути от живота възрастните забравят децата си?

— Децата ли? — повтори объркано Максим.

Елза Таубе го бе предупредила, че има роднини, но за деца не бе споменала. За първи път Максим Шайтан се почувствува развлнуван. Значи, той има дъщеря? Той свали деликатно ръцете на Мария и се вгледа във Вера.

— Това моя дъщеря ли е? — за първи път гласът му трепна за миг, ала никой не забеляза това.

Мария плесна с ръце. Стори ѝ се, че е допуснала непоправима грешка. Но тутакси се успокои — всъщност не бе станало нищо страшно. Така трябваше да стане. Максим никога не бе виждал дъщеря си.

— О, господи — извика радостно Мария, — забравих за най-главното. Максиме, та това е нашата Вера... Ти никога не си я виждал.

Вера не знаеше какво да каже и гледаше изпод вежди баща си.

Шайтан разбра душевното ѝ състояние и я запита просто и любезно, сякаш се обръщаше към много добър и предан приятел:

— Смешно беше там, в кабинета, нали?

— Много смешно. Половин час играхме като на криеница — доверчивият и приятелски тон веднага привлече Вера.

Сега тя знаеше как да се държи с този красив мъж, който и беше баща, тя го обикна и беше готова да го защищава: тя вече знаеше, че баща ѝ е добър, много добър, и никому нямаше да позволи да каже лоша дума за него.

— За какво си говорите? — попита Мария.

— Нищо особено — отговори Максим, — днес сме се виждали, без да се познаваме.

— Смешно, но как е станало това? Наистина смешно! — Мария не беше в състояние да се засмее. Тя беше на границата на онова нервно напрежение, когато с човека може да се случи всичко, от истерика до умопомрачение; тя разбираше, това и се сдържаше с всичка сила. Тя съзнаваше, че говори ненужни думи, но не можеше да намери други, а да мълчи бе невъзможно.

— Извини ме, Максиме че говоря врели-некипели, но какво да правя, когато съм се объркала.

— Мълчи, така ще е по-добре — каза строго Вера.

— Не, не мога да мълча. Разбиращ ли, Вера — това е баща ни, баща ни!

— Разбрах, че е баща ми — каза Вера, — и сега съм много щастлива, нещо повече, горда съм. — Тя говореше, сякаш искаше да даде пример на майка си, изговаряйки ясно всяка дума. — Дори не ми се вярва, че може да има такова щастие... Татко, ти щастлив ли си?

Шайтан изгледа изумен дъщеря си. Досега никой не му беше задавал такъв въпрос и той не знаеше какво да отговори. В живота му бе станало нещо важно и необикновено, но той не можеше да нарече това щастие. Той никога не бе мислил за такива чувства, които изобщо не му бяха необходими. Заповедите на Елза Таубе не оставяха място за тях. Но сега настъпи никаква промяна в душата му и обикновеното любопитство отстъпи място на друго, по-топло чувство. Той не знаеше дали това можеше да се нарече щастие, но разбра много добре какво трябва да отговори и каза:

— Да, аз съм много щастлив.

— Наистина? — запита Мария.

— Да — отговори уверен Шайтан. Странно, тази кратка дума успокои Мария. Максим Шайтан остана смяян. Мария се промени пред очите му. Къде се дяна обърканата и безпомощна млада жена, която се бе хвърлила, плачейки, на шията му и не знаеше какво да каже? Пред него стоеше съвсем друга Мария — красива, сдържана жена, която гори от щастие, засрамена от първия изблик на вълнение.

Вера обаче още не бе се успокоила — тя искаше още сега да узнае всичко.

— Ето — каза тя високо, — вие, възрастните, казвате, че знаете по-добре от нас, младите, как трябва да се живее. Кажете ми тогава как

трябва да се държа сега? Да се хвърля на шията на баща си? Да викам „ура“? Да бия барабан? Да разглася по радиото?

Мария се засмя тихо. В душата ѝ вече навлизаше истинското щастие и този тих смях беше един вид награда за вълнението ѝ.

— Не, струва ми се, че не е необходимо да се разгласява по радиото — каза тя, без да отпуска ръката на Шайтан, — не се беспокой, тази вест ще се разпръсне из града по-бързо и от радиото. Ходи ли в къщи?

Шайтан се обърка. С всяка измината минута Мария и Вера все повече му харесваха. Наистина те му бяха чужди, заличени от паметта му, но той беше доволен от тяхната добрина и обич...

Зад тази мисъл се криеше някаква опасност, някаква потайна, но примамлива клопка. Но той няма защо да се страхува от никакви клопки, защото Елза Таубе е предвидила всичко. Така или иначе той ще се върне обратно в точно определения срок и никаква сила не ще попречи да стори това. Да, той трябва да се върне колкото се може по-скоро, защото в дисциплинираните му миели започва някакво безредие. За какво го питаше Мария? Нима той знае къде е домът му?

— Не, на хотел съм.

— Защо?

— Не знаех...

— Какво не си знаел?

— Нищо. Оттогава има близо двайсет години.

— Как можа да помислиш това?

— Близо двайсет години.

— Да, прав си, двайсет години не са малко време.

За Вера този разговор беше многозначителен Тя много добре разбираше, че баща ѝ не е отишъл направо в къщи, защото не е знаел дали Мария Шайтан няма ново семейство, в дъното на душата си тя беше възмутена от подобно предположение и в същото време се гордееше, че нищо подобно не беше станало, пък и не можеше да стане. Сега душата ѝ представляваше цял водовъртеж от чувства, непознати, в повечето случаи необясними, но все пак радостни. Тя се увери, че пред нея стои баща ѝ, че той няма да я остави, и дъхът ѝ спря от сладкото предчувствие на голямо, неизмеримо щастие.

И без да се страхува, преминавайки на „ти“ към този висок, макар все още непознат, но вече скъп човек, тя каза:

— Много ми се иска да те докосна, да се убедя, че си жив, че си истински, да те целуна, но ще направя това в къщи! Само в къщи!

— Да, наистина — Мария си спомни, че бяха в канцеларията на Степан Кравченко. — Да вървим у дома. — Тя се усмихна смутено на Шайтан, сякаш искаше извинение за безразсъдната прегръдка, и добави: — Никога не предполагах, че срещата ни ще бъде такава.

— Да вървим — изкомандува Вера, — тук няма какво да правим, да вървим.

Но вместо да тръгне към вратата, Максим Шайтан се доближи отново до прозореца.

— Почакайте малко — каза той, като устреми поглед към сградите от двете страни на улицата.

— Помниш ли къде се намира първият жилищен блок в нашия град?

— Ох! — извика Вера. — Домът на Шайтан ли? Та ние живеем в него. Къде другаде бихме могли да живеем? Този дом се смята тук за легендарен! Всеки хлапак го знае.

Максим продължавате да гледа като омагьосан по посока на тънкия Верин показалец. Той беше убеден, че именно този дом беше негова творба, ала нищо не можеше да си спомни. Това донякъде наподобяваше чувствата, които той изпита от лъха на вятъра и ръкостискането на Степан Кравченко. Мария се засмя тихо.

— Ох, струва ми се, че вършим и говорим не това, което трябва, а какво именно трябва да правим и говорим — и аз не зная — каза тя.  
— Хайде да вървим в къщи.

— Да вървим — съгласи се Шайтан.

В същия миг в канцеларията влезе Михайло Кравченко. Бригадирът, когото той срещна долу, му казал, че „лично тя“ — така наречаха Мария Шайтан на строежа — проявила интерес към машината. Бригадирът не забравил да добави, че машината ѝ харесала, защото началничката не скрила впечатлението си. Затова лицето на Михайло имаше тържествения израз на артист, който е разбрал за успеха на играта си, а сега излиза пред завесата, за да се поклони на публиката. Вярно, публиката в случая беше малко странна, дори опасна, от Мария Григоровна можеше Да се очаква всичко, но машината говореше за себе си.

Щом влезе в канцеларията, той веднага забеляза Вера и до нея един мъж в сиво. Михайло се смути, сетне се упрекна за тази проява на малодушие и заговори, мъчейки се да придаде на гласа си независим тон. Той знаеше, че по-късно Вера ще го подиграва, имитирайки неговото смущение, но не можеше да намери никакъв друг подходящ маниер на поведение.

— Казват, че сте ходили да видите нашето гениално изобретение? — заговори той, обръщайки се към Мария.

— Здравей, Михайло — каза Мария, която нищо не можеше да си спомни в момента. — За какво говориш? Какво изобретение?

Тя бе забравила всичко. Събитията, които се бяха развили преди срещата с Максим, сякаш бяха потънали в гъста непроледна мъгла и тя трябваше да напрегне мисълта си.

— Машината за фигурно зидане — в гласа на Михайло се долови обида.

В обърканата памет на Мария Шайтан изведнъж изплува машината за фасонно зидане на тухли, а покрай нея още стотици проблеми за работи, които имаше да разрешава началникът на строителното обединение. Всички тези неща обаче бяха толкова нищожни в сравнение с нейното щастие, че просто не и се искаше да говори или мисли за тях.

И затова тя отвърна нехайно:

— А, машината ли... Да, да, много хубава машина... Ще я вземем за една седмица в цеха, за да иззидаме преградите, а на тебе ще дадем премия... Но не сега, после... Извинявай...

Очите на Михайло се разшириха от учудване. Той никога не бе виждал Мария Шайтан в такова състояние.

— Мария Григоровна, какво се е случило? — извика той. — Ако трябва да ви помогна с нещо? Просто не мога да ви позная!

— А мене познаваш ли? — излезе напред Вера.

Очите на Вера горяха, но езикът ѝ беше все така подигравателен и остьр.

— Тебе — горе-долу.

Вера се усмихна дяволито, дотича до високия мъж в сиво, притисна се до него и произнесе с тържествен звънлив глас:

— Знаеш ли, че това е баща ми?

Михайло Кравченко се вкамени. Той опули очи, а лицето му доби някакъв странен, глупав израз. Вера тържествуваше. Тя се разсмя весело и се притисна още по-силно до баща си.

Това докосване трогна Шайтан — досега той не бе изпитвал подобно чувство. С такова доверие и преданост се притискат само родните деца и Шайтан почувствува това с цялото си сърце. Той се улови в това, че му се иска също да прегърне Вера и да я притисне силно до себе си. Та нали тя е негова дъщеря, негова кръв.

— Как така баща ти? — доби най-после кураж Михайло.

— Не можа ли да зададеш по-умен въпрос? — надсмиваше му се весело Вера. — Да, това е баща ми, родният ми баща, както във всяко семейство. Стига си важничил, сега и аз имам баща!

— Родният? Максим Шайтан?

— Да, родният! Максим Шайтан! — каза саркастично Вера.

Ефектът беше голям, макар че Вера очакваше много повече. Но вниманието на Михайло беше другаде. Той като че ли не съзнаваше значението на това събитие за Вера. И вместо да помисли за това, той извика с цялото си гърло:

— Другарят Шайтан? Браво! Сега вече съм на пълно щастлив!

Вера го измери с поглед, но младежът не обърна никакво внимание на това.

— Елате да видите нашата машина! — викаше той запалено. — Знаете ли за коя машина става дума? За фигурно програмирано зидане с тухли. Аз отдавна се познавам с вас, много отдавна. В архива намерихме една ваша докладна записка за нея от преди войната, написана в една ученическа тетрадка. Естествено много неща трябваше да се довършат, но идеята е ваша, в това не може да има никакво съмнение. Можете да бъдете спокоен: когато докладвахме проекта пред техническия съвет, казахме, че идеята е на инженер Максим Шайтан, който не е успял да направи всички изчисления и конструира машината, а техническата разработка и някои поправки са наши. Не се тревожете — вашето име е запазено...

— Аз не се тревожа — каза тихо Шайтан. Този ентузиазиран младеж много му хареса. В дъното на душата си той чувствуваше, че го е страх да остава насаме с жена си и дъщеря си, и затова с удоволствие би отишъл да види новата машина.

— Стига — каза твърдо Вера, — стига тържествени речи, машинни, изобретения и приказки. За първи път виждам баща си. Разбираш ли? Има време да покажеш машината си. Ние отиваме в къщи.

— Но кога ще се видим, другарю Шайтан? — попита Михайло с умолителен глас.

— Да оставим за утре — усмихна се Максим. — Аз наистина трябва да ида в къщи.

Михайло едва сега осъзна нетактичното си поведение. Как можа да допусне това? Това сигурно може да се обясни с неочекваната поява на Шайтан и предчувствието за промените, които трябва да настъпят. Той се изчерви, сви се.

— Ох, извинете, наистина глупаво и нетактично постъпих. Защо трябваше да ви занимавам сега с машината? И утре е ден. Моля не ми се сърдете!

— Няма за какво. — Михайло все повече допадаше на Шайтан.

— Аз искрено се радвам на вашето завръщане... Знаете ли колко важно е това за мене...

— Благодаря — отговори Максим, който действително не знаеше колко е важно неговото завръщане за Михайло Кравченко.

— Хайде, утре ще се срещнете — каза Мария. — Да вървим.

— Довиждане — Шайтан кимна приветливо на Михайло.

— Довиждане.

Те бяха престъпили прага, когато младежът извика неочеквано:

— Вера, един момент!

Той беше сигурен, че девойката няма да се върне, дори се бе приготвил да чуе някакъв подигравателен отговор, но Вера се спря.

— Казвай по-бързо, нали виждаш, че нямам време.

Той искаше да й каже нещо много важно, но се обърка и стоеше умълчан.

Вера се разсърди:

— Хайде де, защо мълчиш? Нали виждаш, че бързам.

— Разбирам — отговори с мъка Михайло, — ей така... исках да ти кажа...

— Пак ли обяснение в любов? — подигра го отново Вера.

— Не, нещо друго, по-важно...

— По-важно ли? — Очите на девойката изпускаха искри.

— Може би някои думи... Ти дори не можеш да си представиш колко се радвам... Моля те, не ми се сърди... Помислих... че онова, най-страшното, не е истина. Щом Максим Шайтан се завърна...

Да, това наистина можеше да бъде много по-важно от едно обикновено обяснение в любов. Но в този момент Вера не можеше да се ориентира в собствените си чувства. Какво значение може да има това, щом баща ѝ се завърна? Сега положително всичко ще се изясни — в това не може да се съмняват...

— Може би — продължи Михайло — всичко е било клевета. Може би баща ми никого не е предавал. Моля те, запитай татко си...

— И дума да не става — отговори отсечено Вера, която се чувствува на седмото небе. Преди един час тя не би могла да помисли за такъв отговор, а сега това изглеждаше като нещо обикновено. Много ѝ се искаше Михайло да повтори още веднъж тези думи.

— Жалко — продума младежът, — така си и знаех, че ще откажеш да го запиташи.

— Кого?

— Как „кого“? Баща си.

„Аха, той произнесе най-насъщната, най-скъпата дума. Е, добре — помисли Вера, — сега и аз ще ти се отплатя с добро.“ Вера се смили и каза:

— Добре, ще го запитам, само че не веднага, нали разбираш?

— Разбирам всичко, но не забравяй, защото това е много важно за мене.

— А защо не ги оставим сами да уреждат отношенията си?

— Не, и аз трябва да знам всичко. Страшно те обичам.

Вера се разсмя.

— Сега ти си ми безразличен — каза тя. — Излишно е да се надяваш. Баща ми се завърна и аз няма и да помисля за тебе. Сега имам кого да обичам, имам за кого да мечтая. Ти си човек на грубо съвременно възпитание, човек, лишен от висши чувства — говореше като на рецитал Вера, — и ти, който винаги си имал баща, не можеш да ме разбереш.

— Да, винаги съм имал... — отвърна вяло Михайло.

— Извини ме, не исках да те засягам — Вера хвана младежа за ръката, — после ще поговорим за това. Баща ми се завърна, ура!

И тя изтича от канцеларията, като хвърли дяволит заговорнически поглед на Михайло, сякаш му поверяваше някаква голяма тайна. Токовете й затракаха звънко по бетонните стъпала и след малко всичко утихна.

Михайло се доближи до прозореца. Долу вървяха трима. По средата беше Максим Шайтан, а от двете страни — Вера и Мария. Те го бяха хванали здраво под ръце, като се облягаха на яките му лакти. Вървяха дружно, в крак, и Михайло със завист се отдалечи от прозореца. Сетне помисли, че Вера не е чак толкова безразлична към него, и отиде отново до широкия прозорец. Семейство Шайтан бе застанало пред най-стария жилищен блок на Светлоград и на Михайло му се стори, че Максим Павлович се моли. Той дори протърка от учудване очи, а когато погледна отново, на улицата нямаше вече никой, а домът на Шайтан се извисяваше безмълвен, целият озарен от златните лъчи на юлското слънце.

---

[1] Извънредно произшествие ↑

## ТРЕТА ГЛАВА

Вечерта ги завари в просторния апартамент на третия етаж. Прозорците гледаха на запад и от това всички стаи бяха изпълнени с бледа светлина. Най-голямата стая в този апартамент беше приспособена за столова и гостна, втората — спалнята — беше на Мария, а третата, най-малката, принадлежеше на Вера. В столовата — голяма стая с врата за балкона — имаше пиано, маса, библиотека и мек диван. Над пианото висеше голям портрет на младия Максим Шайтан.

Голям мек килим, нашарен с екзотични папратови листа, червени пеперудки и синкавозелени птици, покриваше почти целия под.

Мария и Вера седяха една до друга на дивана, а Шайтан се разхождаше неуморно от единия ъгъл до другия, като се натъкваше ту на масата, ту на барчето с телевизора. Той говореше с нисък глас и човек можеше да остане с впечатление, че разказва за своя живот не на жена си и дъщеря си, а на себе си.

— И ето — говореше той бавно, сякаш подбирайки следващата дума, — върху танка избухна фаустпатрон и след време аз дойдох на себе си в един немски полеви лазарет. Бях половин човек, — така ме бе оглушил и осакатил този фаустпатрон. Всъщност това е цялата история. Цели осемнайсет години ме лекуваха бавно и упорито. Как го виждате, аз съм почти здрав.

— Но нали си дошъл завинаги? — стресна се Вера.

— Виж, това не зная и сигурно никой не знае. Ще видим. Скоро ще стане ясно. Такива като мене лекуват само на едно място на земното кълбо...

— Там, където си бил?

— Да.

— А след това ще дойдеш ли завинаги?

— Не знам. Сега ми дадоха виза и позволително за един месец. Нима това не е най-главното?

— Да, разбира се. Отсега нататък ще те чакаме, сигурни, че ще се завърнеш завинаги. Сега ще можем да си пишем. Това е вече съвсем

друго Скоро ще оздравееш окончателно! Нали?

— Да.

Той произнесе тази дума, знаейки със сигурност, че това никога няма да стане. За тези няколко часа жена му и дъщеря му не му станаха по-близки. Беше му интересно с тях и нищо повече. Да можеше да се върне поне една малка част от паметта му, тогава той щеше да знае повече за себе си и разговорът би бил по-интересен.

След малко вниманието му се насочи към пианото.

— Каква марка е?

— Това е нашият стар Шрьодер — отговори замислена Мария, — тук нищо не се е променило. През време на оккупацията у нас живя Агрипина Степановна. Тя почина през четирийсет и осма На осемдесет и една година. Старичка беше.

— Да, старичка — отговори Максим, без да се мъчи да си припомни коя бе тази Агрипина Степановна.

— Искаш ли да посвириш? — запита Мария — Твоите ноти са ей там, отляво.

Той взе една голяма папка с изтъркани корици. Личеше, че едно време някой е обръщал внимание на тези ноти. Имената му бяха непознати: Бетовен. Вагнер, Чайковски. Глинка. Той нищо не знаеше за тях, но не смееше да издаде неосведомеността си. Остави внимателно нотите, отвори капака на пианото, погледна белите, сякаш от мрамор направени, клавиши, сложи ръка върху тях, но пръстите му не усетиха трептенето на струните; вероятно всичко беше безвъзвратно забравено.

— После ще посвирим — каза тихо той и затвори капака с чувство, сякаш затваряше капак на ковчег. — Вера свири ли?

— Разбира се. И то доста прилично — Ще следва в... Как се казва?...

— Консерватория? Не, тя иска да стане химик, казва, че това е най-перспективната наука. Но за да постъпи в института, необходим е двугодишен стаж и затова отиде при Горин.

— Не желая да оставам повече при него... — каза Вера.

— Добре де, ще ти намерим друга работа — съгласи се майка й. — Пък можеш изобщо да не работиш. Изпитите не са толкова леки, но аз съм сигурна, че ще ги вземеш...

— И аз съм сигурен — обади се Шайтан, като запрелисти отново нотите.

Той не знаеше как да се държи, какво да прави и затова търсеше спасение в дребните неща, като се бавеше нарочно, за да намери изход от положението.

— Бетовен — прочете тихо той (в дома на госпожа Таубе никога не се споменаваше името на Бетовен).

— Да, Вера много добре изпълнява „Лунната соната“.

— За бога, недейте! — Вера дори подскочи на дивана. — После ще ви посвиря, сега нямам настроение.

— Добре, после — съгласи се Максим, като разглеждаше портрета на Бетовен — тънките му устни, високото чело и вгълбените му очи.

Разговорът не вървеше. Като че ли трябваше да подбира всяка дума. Все по-често настъпваха паузи.

Но да се мълчи също беше неловко и затова Вера каза:

— Къде е багажът ти?

— В хотела.

— Да го донеса ли?

— Недей — отговори Максим.

— Защо? — учуди се Мария.

— Сам ще го донеса. Куфарът ми е доста голям.

Той не знаеше дали изобщо ще се върне тук, ако отиде за куфара, пък и не искаше да мисли за това. Сега му беше спокойно на душата. Мълчанието не му досаждаше. Полека-лека всичко ще се нареди само по себе си.

Неочаквано иззвъння телефонът.

Максим се усмихна и погледна Мария.

— Да се обадя ли? Мария също се усмихна.

— Обади се.

— Моля — каза плахо Максим и добави разочаровано: — Затвориха.

— Сигурно са помислили, че е грешка — обади се весело Вера.

— Ха-ха!

Телефонът иззвъння отново.

— Видя ли? — каза Вера.

— Моля — обади се отново Максим, доволен от тази игра. — Не, не сте сгрешили. Това е домът на Шайтан. Кой е на телефона ли?

Максим Шайтан. Да, мъжът на Мария. Да, завърнах се. Благодаря. Тебе търсят — и той кимна на Мария.

— Моля — Мария взе слушалката, като продължаваше да се усмихва. — Аз съм. Да, това е мъжът ми. Благодаря. — Настъпи продължителна пауза. Лицето на Мария доби отново супров, властнически израз. Тази промяна учуди Максим и той разбра, че познава много малко жена си.

Мария изслуша всичко докрай, сетне каза:

— Чуй какво ще ти кажа, Илиодор Якимович, остави тия приказки. Семейните ми работи нямат нищо общо с това. Ако ролгангът не бъде готов утре до петнайсет часа, да му мислиш. Вие много добре ме познавате. Да знаете, че прошка няма да има. Имате достатъчно време. Желая успех. — И сложи ядосана слушалката. — Същински заплес с обективни причини.

Тя посегна за големия тефтер на масата и започна да смята нещо с молив.

— Много ли се страхуват подчинените от майка? — попита дяволито Максим дъщеря си.

— Да се страхуват ли? — Вера помисли миг-два. — Не, обаче не смеят да не изпълнят нареджданията й.

— Какво си бъбрите вие там? — запита Мария, като се откъсна от сметките си.

— За тебе — засмя се Вера. — За какво друго бихме могли да говорим.

Мария захвърли тефтера на масата, а Вера каза:

— Чуйте, скъпи ми родители, не ви ли се струва, че в нашето държане има нещо нередно? Вярно, случают е особен, но все пак има нещо ненормално. Вместо да се радваме, да се веселим, та цялата къща да трепери, ние... Защо не поканим гости?

— Не, днес не бива да се канят гости — обади се загрижена Мария.

— Да, днес не бива — съгласи се Максим.

Вера се обърка.

— Искаш ли да чуеш как свиря?

— Много — отговори Максим.

Вера седна на пианото и отпусна ръце върху белите клавиши. Чу се музика от „Егмонт“, едно от най-бурните и най-вълнуващите

произведения на великия композитор. Тя зовеше за подвиг, роптаеше, надсмиваше се над победения враг и същевременно празнуваше победата. Вера обичаше тази музика, тя се унасяше в нея и тези героични и вълнуващи акорди намираха отзук в душата и. Странно, как можеше тази малка, нежна девойка, която сякаш се опираше със здравите си и гъвкави пръсти върху чернобялата клавиатура на пианото, да предизвика такъв поток от звуци? За миг тя дори забрави за необикновеното събитие на деня...

След малко Вера хвърли поглед към дивана и спря да свири. Баща ѝ и майка ѝ изобщо не и слушаха. За тях това беше най-удобният случай да се отадат на мислите си. Те положително размишляват върху тази неочеквана среща и изгубените двадесет години, върху бъдещето и миналото, но не и върху Бетовен.

— Стига — извика обидено Вера. — По дяволите пианото, щом не ме слушате!

Мария и Максим не възразиха.

— Чуйте какво ще ви кажа, уважаеми родители — заяви Вера, като затвори с тръсък капака на пианото, — досега за такива случаи човечеството не е измислило нищо по-хубаво от виното. Никак не ми се искаше, но се налага да спазваме традициите, „Веселие Руси питие есть“<sup>[1]</sup>. Затова дайте ми пари, за да изтичам до гастронома за шампанско.

— Ти си права — усмихна се Мария, — по този случай сам бог е наредил да се пие. Ето ти пари, тичай!

— Хайде, развеселете се, засмейте се поне малко — подканни ги Вера. — Че като ви гледам — сърцето ми се свива от мъка. Разбирам, много добре разбирам, че сте отвикнали един от друг и се чувствате като чужди. Но всичко ще мине, а ще остане само радостта, най-голямата радост на земята! Ей сега ще се върна, не тъгувайте без мене. — И тя излезе тичешком от стаята, само полата ѝ се мярна зад вратата.

— Добро момиче — каза Максим. — Странно нещо е животът, човек никога не може да предвиди каква изненада може да ти сервира. Обикновено хората си поднасят предмети, а се оказва, че може да се подари и дъщеря...

— Да — отговори замислена Мария.

Тя отговаряше механично, унесена в нещо друго, нещо много важно, и тази мисъл се превърна в тих, тъжен въпрос:

— Добре ли ме помниш, Максиме?

— Да — не съвсем уверено отговори той и целият се превърна в слух в очакване на нов въпрос.

— Прегърни ме — Мария се доближи до него, той също стана от дивана, прегърна я плахо като съвсем чужд човек и изведнъж се стресна.

— Какво ти е? — разтревожи се Мария.

— Нищо.

Той я прегърна още по-силно, целуна я, усещайки ясно ръцете й, устните й, тялото й. Това чувство бе толкова рязко, че той едва не охна, и отпусна бавно ръце. След това изгледа смутено Мария и се усмихна.

— Знаеш ли, странно, дори ръцете ми нищо не са забравили.

— Ами сърцето ти? — попита тихо Мария.

Максим не знаеше какво да отговори. Сега никак не му се искаше да лъже, макар че в утвърдителния отговор нямаше да има никаква особена лъжа. Той просто още не може да дойде на себе си, сякаш новите чувства нарушаваха строгите, заповеди на Елза Таубе и разваляха целия план, заради който бе дошъл в Светлоград. Защо пък разваляха? Напротив, Елза подчертаваше необходимостта да се срещне с роднините си...

Но животът се оказа много по-сложен, отколкото предполагаше Шайтан. Той беше сигурен, че такива чувства като любовта, дружбата и милосърдието са изчезнали завинаги от съзнанието му. Без тях се живееше по-просто и по-лесно. Какво по-хубаво от това: командирът дава заповеди, той отговаря за изпълнението им.

А изведнъж се установява, че бронираните врати, зад които се бяха скрили тези чувства, не са толкова здрави и нищо не е в състояние да ги задържи.

— Добре правиш, че мълчиш — каза Мария, — всичко това е толкова сложно и вероятно ще трябва да започнем отначало. В живота нищо не може да се върне: нито времето, нито младостта, нито надеждите. Дори чувствата. Ела тук, седни до мене.

Максим се доближи послушно до нея. Сълнцето вече превалаше високата стена на съседния дом и в стаята се възцари мек полумрак. Той сякаш предразполагаше към тих, приятен разговор.

— Седни по-близо — подканни го Мария, — седни да ти се нагледам. Зная, че сме поостарели за любов, но въпреки това чувствам

се като влюбена. Сърцето ми прелива от щастие. Дори ако това щастие е кратковременно, пак заслужава да дадеш живота си за него... Едва сега осъзнах, че през цялото време съм живяла в очакване на този миг, на тази среща. Това мъчно може да се обясни.

Тя се умълча, загледана унесено в лицето на Максим, сякаш се опитваше да прочете в дълбоките му бръчки нещо потайно, понятно само на нея...

— Поостарели сме — думите й се лееха тихо и бавно, — не сме старци, разбира се, но все пак... Ти си същият красавец и прошарената ти коса дори ти върви. Може би някой друг мисли другояче, но за мене ти винаги ще бъдеш най-красивият — млад, чернокос...

Отново настъпи продължителна пауза. Полумракът стана още по-гъст и приятен.

— И кой знае защо си спомням за най-големия, най-щастливия ден — дня на нашата сватба. Спомняш ли си как приятели ни изпращаха до гражданско отделение? Тогава Петро Соколов (той загинал някъде край Берлин) пееше като псалт с басовия си глас: „Гряди, гряди, голубице!“<sup>[2]</sup>. Помниш ли?

— Да — отговори тихо Максим.

— Странно нещо е животът. Когато седнахме на сватбената трапеза, изпихме първата чаша и гостите завикаха „горчи“, дойде един войник и ти връчи повиквателната. Ние го поканихме на трапезата и му предложихме да пие за нашето щастие. А след една седмица ти замина... След това изминаха няколко месеца, започна войната, но на мене ми се струва, че войната започна същата вечер.

В стаята стана още по-тъмно, мракът — непрогледен и приятен — изпълни цялата стая.

— Помниш ли как Галя Коршунова ни гледаше тогава на карти?

— Да — отговори механично Максим.

Думата „помниш ли“, която така често употребяваше Мария, му беше крайно неприятна. Тя сякаш подчертаваше, че той е забравил много предмети, които е срещал през дългия си и интересен живот; това започна да го дразни и Шайтан забеляза с учудване — нима такива дребни неща могат да бъдат от значение?

— Помниш ли — каза тя, — помниш ли оригиналната карта, която излезе тогава?

И на Максим неочеквано му се доща да играе на карти. В едно тесте има само тридесет и шест карти. Нима няма да спечели, ако назове сега някаква карта? Естествено тузовете и царете не могат да бъдат наречени оригинални, дамите също. Значи, от тридесет и шест остават само двадесет и четири карти и шансът му да спечели е още по-голям. Да се опита ли?

Едва тази хлапашка прищявка се породи в сърцето му, той я подтисна с голямо усилие на волята си. Шансът му беше много малък. Пък и какво би могъл да спечели в случая? Нищо. Мария дори нямаше да забележи, това нямаше да и направи никакво впечатление. А ако загубеше, щяха да се разкрият много неща. Загубата положително нямаше да остане незабелязана. Странно, как можа да му дойде на ум тази недопустима хлапашка идея? Странни мисли. Интересно, дали някогашният Максим е могъл да си позволи нещо подобно?

Сега ще трябва да се измъкне деликатно от това положение. Лошото е това, че той понякога не може да разбере истинските си желания и в стремежа си колкото се може по-бързо да промени външно спокойния, изпълнен с мили спомени и лирични отстъпления разговор, той стана от дивана, засмя се тихо и каза:

— Карты, хиромантия, пророчески сънища! Не вярвам нито в картите, нито в хиромантията, нито в сънищата, нито в кихането, нито в граченето на птиците — така, струва ми се, се казва в една приказка.

Тази приказка той бе чел съвсем неотдавна когато учеше език, и тя му хареса много.

— Да — отвърна Мария, — това е много хубава приказка. Запали, моля ти се, лампата. Знаеш ли, аз дори не усетих кога се мръкна. Каква хубава вечер...

— А къде е ключът? — озвърна се Шайтан.

— На същото място. Не помниш ли, ти сам го премести на времето там.

— Аха, така е — рече колебливо Максим. — Хайде да поседим още така.

— Добре — съгласи се Мария.

Максим не можа да разбере дали Мария е забелязала вълнението му. Пък може да се преструва, че нищо не е забелязала. Да, той трябва да бъде много внимателен, трябва да обмисля всяко свое движение, всяка дума...

Но не е ли по-добре да признае всичко, да каже истината, че фаустпатронът му е отнел паметта и го е превърнал в човек, който по нищо не се различава от малко дете, което не знае дори собственото си име, не знае какво е лъжица... Защо не си признае?

Не, професор Таубе нищо не му е казвала за това. Тя определи точно какво трябва да говори и прави. А Елза Таубе нищо не забравя.

— Добре, да поседим — каза Мария. — Седни по-близо. Изпитвам някакво особено чувство, когато си до мене, и тъмнината като че ли е по-приятна.

— Да — каза Шайтан.

— Станал си удивително мълчалив. Войната ли те промени така?

— Сигурно.

Тя притисна главата му до гърдите си и той притаи дъх, смутен от нейната ласка.

— Да знаеш как те обичам — каза Мария, като милваше с ръка прошарената му коса, Максим понечи да каже нещо, да се освободи от нежната прегръдка, а след това помисли: „Защо трябва да се отказвам от тази радост? Кому може да навреди това?“ Самата тази мисъл беше вече нарушение на наредбите на Елза Таубе, но в този момент не му се искаше да мисли за професора. Изстиналото сърце на Максим Шайтан, който дълги години се занимаваше само с военни упражнения, жадуваше за ласка.

Звънцът в антрето стресна Мария.

— Вера се връща — каза тя, като пусна главата на Максим.

— Да отворя ли? — запита Шайтан, който все още беше под властта на Мариините прегръдки.

— Недей, аз ще отворя.

Мария Григоровна стана от дивана, запали лампата (Максим нарочно проследи движението на ръката ѝ), оправи косата си и като му се усмихна смутено, излезе.

Максим остана на дивана. Той не мислеше за затаените чувства, които тлеят и в най-закоравялото човешко сърце. Тези размисли бяха прекалено сложни за него, но той усети много добре силата на Мариината ласка и някакво раздвояване на мислите и поведението все повече го гнетеше, защото не беше никак лесно да играе ролята, определена от професор Таубе.

Нищо, сега ще дойде Вера, ще пийнат шампанско и всичко ще се забрави.

Вратата изскърца и на прага неочеквано се показва лъскавата плешива глава на Серафим Петрович Горин. Появата му смущи Максим. Никак не му се искаше да види сега Горин.

Но се налагаше да бъде учтив, още повече, че знаеше какви са отношенията между Горин и Мария.

— Акхи, акхи — изкашля се Горин, сякаш се канеше да държи голяма реч. — Извинете за моето, така да се каже, самоволно нахлуване. Неканеният гостенин е по-лош от татарин, така гласи народната мъдрост, но трябаше да дойда. Разбирате ли, това е много важно за мене...

— Имате още много време на разположение, всичко си остава така, както се разбрахме — каза сухо Максим.

— Да, разбира се, аз много добре помня нашата уговорка и ценя високо вашата точност. Аз наистина имам доста време, но...

Той спря да говори, погледна Максим, сетне Мария Григоровна.

— Преча ли ви? — запита Мария.

— Мария Григоровна, как можахте да помислите това? Кому можете да пречите вие в Светлоград? Просто ми са необходими три минути за мъжки разговор. Както казват, на четири очи.

Мария Григоровна хвърли поглед на мъжа си. Какви отношения може да има между него и Горин? Някога те са били в един лагер... Странно, защо я смущи това посещение?

— Заповядайте — каза тя и тръгна към вратата. Сетне се спря на прага и се озърна. Максим й кимна с глава, като присви успокоително очи.

Мария излезе. Горин дръпна дръжката, за да се увери дали вратата е добре затворена, доближи се до Максим, пое дъх като спортист, който се готви за рекорден скок, сетне отново пое дъх и каза решително:

— Дойдох, уважаеми другарю Шайтан, за да ви кажа, че съм променил решението си. Нашата уговорка е невалидна.

Тези думи не направиха никакво впечатление на Максим.

— Много добре — каза той, — щом си го променил.

— Какво значи „много добре“? — Очите на Горин пламнаха. Той очакваше всичко друго, но не и такъв отговор. — Какво значи „много

добре“?

- Много добре, щом си променил решението си.
- Какво ще правите сега?
- Нищо.

Горин не очакваше такъв отговор. Ако Шайтан почнеше да протестира, да възразява, това би било в реда на нещата и Серафим Петровия щеше да знае как да постъпи. Но при това положение всичко се променя. Той се усъмни дали не е допуснал някаква грешка и с това да е дал козове в ръцете на Шайтан. Нищо обаче не му идваше на ум и само за да не мълчи, Горин запита:

- Нищо ли?
- Нищо — потвърди спокойно Максим.

О, не, Горин е врят и кипял и Шайтан не може го измами. Но защо е толкова спокоен? Едва ли е решил да мълчи и да не си отмъсти за някогашното предателство. Такава възможност просто не се побираше в главата на Горин.

— Е, да — заговори арогантно той, — утре ще идете в партийния комитет, ще разправяте различни басни, приказки и небивалици, всичко това ще изглежда доста сензационно, но имайте предвид — там няма да ви повярват. Да, няма да ви повярват! Повтарям — няма да ви повярват! Аз съм Горин. Директор на завод. Човекът, който след две седмици ще започне да произвежда тръби с голям диаметър, така много необходими на страната ни! И неочекано се явявате вие и започвате да давате компрометиращ материал. Кой сте вие? Къде сте били през тези исторически години, когато строихме основите на комунизма? Кому ще повярват? На вас или на мене?

— На вас — отговори спокойно Максим, без да проявява интерес.

Горин погледна в безразличните му очи и внезапно се почувствува като мишка пред котка. Той не можеше да допусне, че Шайтан не се интересува изобщо от него, от някогашното му предателство.

— Подигравате ли се? Кой ви е дал право да се подигравате със съветските хора?

— Не съм и помислил да се подигравам. Просто съм убеден, че ще повярват именно на вас, директора.

— Аха — кипна Горин и от устата му се разхвърча слюнки, — знам откъде идва всичко. Това е работа на Кравченко, той е набелязал линията на вашето поведение. Затова трябва да ви предупредя, другарю Шайтан, че Степан Иванович Кравченко не е човекът, с когото трябваше да се свързвате. Той не е реабилитиран, не е амнистиран, а сега нашето правосъдие е справедливо. Няма го вече култът. Кравченко получи заслуженото.

— Нима? — попита Максим.

Горин му беше противен, но той не желаеше да издава чувствата си. Той нямаше никакви особени симпатии към стария Кравченко, но на света съществуваше и младият Михайло Кравченко, на когото Максим Шайтан желаеше само добро.

Думата „нима?“ беше за Горин като гръм от ясно небе. Най-после проклетият Шайтан изплю камъчето! А се преструва на хрисим. Кой знае какъв добре разработен план се крие зад това негово равнодушие.

Серафим Петрович разбра, че нищо няма да излезе от неговия замисъл. Шайтан положително има големи козове в ръцете си. И това вероятно не са празни приказки, а веществени доказателства. Не ще и дума, той е имал време да се приготви за тая среща. Дълги години се е спотайвал, лекувал се е някъде, кроил е планове, за да дойде и притисне Горин до стената. Всичко е пресметнал, нищо не е пропуснал.

Не знаейки какво поведение да държи, Горин започна да хленчи.

— Брей че подлец — заговори той с тънък, плачевен глас, — стъпи ми на врата и отгоре на всичко се подиграва. Зная литературните ти способности, че съм дописките ти във вестниците, способен си така да окарикатуриш човека, че и родната му майка не го познае...

„Значи и във вестниците съм писал“ — помисли Максим.

— Ще ме окарикатуриш, нали? — продължи Горин, за да откопчи нещо положително от Шайтан.

— Не зная — все така неопределено отговори Максим.

— Какво значи — „не зная“? — едва ли не подскочи Горин. — Кой, римският папа ли знае?

— Както намеря за добре, така ще направя.

Горин се запъна и мълкна за миг. Значи, всичко зависи от желанието, а това чувство не е нещо постоянно. Може би зад тези думи се крие някакъв благосклонен намек?

— Не може ли по-ясно?

— А нима и така не е ясно? Сега намекът беше явен. Стига се е колебая и размислял, все едно друг изход няма. Смело напред. Никой не ги подслушва, вратата е затворена и в краен случай винаги ще може да се откаже от думите си.

— Струва ми се, че разбрах намека ти... — каза Горин, като пресмяташе всяко свое движение и дума. — Имаш нужда от пари... Много пари... Колко искаш, за да мълчиш?

Той произнесе тези думи със страх и дори се стъписа, но и това предложение не направи впечатление на Максим. Напротив, той стана още по-спокоен. Всичко се развиваше така, както трябваше. Преди да замине, на последната инструкция професор Таубе му каза: „Напълно възможно е, тринайсти, някой да се опита да ви подкупи, пазете се много от такива хора, защото те са най-опасни“. Той трябва да ѝ благодари. И може би именно благодарение на това предупреждение Шайтан изпита дълбоко отвращение към Горин. Той презираше този дебел и плешив човек, който положително се държи високомерно с подчинените си, и в същото време се досети защо Елза Таубе го е предупреждавала за евентуална опасност. Такъв човек като Горин е способен на всичко, дори на убийство...

Той ще трябва да разбере какво точно е станало на времето в техния лагер. Да запита за това Горин беше невъзможно. Какво да прави тогава? Кравченко естествено ще напише всичко, но това няма да е достатъчно. Жалко, че е отвикнал да мисли...

Е добре, той има още достатъчно време, а сега трябва да свърши с разговора.

— Колко даваш? — запита той. — Хиляда, десет хиляди?

— Не, десет са много...

— Пазарльци ли ще правиш? Нямам нужда от парите ти. Сега можеш да бъдеш сигурен, че няма да те пожаля. Всичко ще напиша. Отначало, когато ми поиска една седмица срок, помислих, че си смел човек и че заслужаваш уважение... Стори ми се, че си станал по-добър... А се оказва, че си станал сто пъти по-лош, по-подъл...

— Ще ме обадиш ли?

— Да.

— Значи, остава ми само едно?

— Не, ти няма да имаш кураж да посегнеш на себе си. Ще те изправят пред съда, а ти ще рониш сълзи и ще скимтиш: „Простете, двайсет години са се изминали оттогава...“

Серафим Горин се почувствува излъган в най-добрите си надежди. Да, никой няма право да се съмнява в неговата смелост. Той ще докаже това, ще докаже, колкото и скъпо да му струва...

— Ти не ме познаваш — извика Горин — и да не си посмял да говориш така! Серафим Горин винаги е плащал скъпо, ще заплати и сега. Без да мигне, ще заплати с кръвта си за грешките на зелената си младост. Във вторник вечерта...

— Нищо няма да стане във вторник вечерта — прекъсна го Максим, — аз вече много добре познавам душичката ти. Няма да имаш кураж да вземеш пистолет и да го насочиш към собственото си сърце. Виж, ако е за някое чуждо... — Той си спомни отново професор Елза Таубе и последните ѝ поучения и добави уверено: — Виж, ако е за нечие чуждо сърце, положително ще ти достигнат сили. Отсега нататък ще трябва да внимавам. Но за всеки случай искам да те предупредя, за да не направиш още една подлост: още днес ще седна, ще напиша всичко, ще го сложа в един плик и ще го скрия така, че един ден хората да го намерят. Ако нещо се случи с мене, всички ще знаят кой е направил това и защо... А във вторник вечерта всичко ще унищожа...

— Защо във вторник? — изтръгна се неволно от гърдите на Горин. Той нито за миг не се бе замислял сериозно да умира, играеше си със смъртта, кокетничеше със себе си и с другите — вижте, един вид, колко съм смел, колко съм благороден, защото заплащам с кръв грешката си...

Максим се намръщи от отвращение и не каза нито дума. Серафим разбра грешката си, но беше вече късно: думата не е врабче, хвръкне ли — не можеш я хвана. Домъчня му много за себе си.

Убедил се, че няма сила, която да накара Максим Шайтан да мълчи, Серафим Петрович започна отново да хленчи:

— Брей че проклетник, стъпи ми на врата и не ми дава да дишам. Всичко наоколо е затворил, една пролука не е оставил, всички дупчици е запушил с кълчища. Ще загинеш като муха, Серафим Горин. Иди си в къщи, нещастнико, стреляй в сърцето си и никой няма да се

заинтересува за тебе. И на всичко отгоре говорим, че строим комунизъм и че човек за човека е брат.

Максим мълчеше: той знаеше с положителност — Серафим Горин няма да се застреля. Друга мисъл не оставяше на мира Шайтан — какво бе станало там, в лагера? Как да узнае това?

Той гледаше отчаяния Серафим Горин, който бе тръгнал да си върви, надявайки се, че Шайтан ще го спре, ще го съжал и ще му прости всички прегрешения.

— Стой — каза Шайтан.

Горин остана закован на мястото си, убеден, че това е спасението. Откъде идеше това убеждение, той не знаеше, но вярваше със сигурност в него.

— Отказа ли се? — запита той и очите му светнаха от надежда.

— Да се откажа ли? Не. Искам да проверя още един път дали си човек...

— На всичко съм съгласен... За сeten път ще се убедиш, че Серафим Горин умее да цени дружбата, че винаги се отплаща за сторена доброта. Скоро ще се убедиш в това...

— Добре, ще видим — каза неопределен Максим.

— На всичко съм съгласен, говори, заповядай.

— Добре — продължи Максим, като произнасяше натъртено всяка дума. — Ще идеш в къщи, ще седнеш на масата и ще опишеш всичко най-подробно. За лагера, за всеки от нас, за своята подлост... Ще напишеш и ще ми го донесеш. Така ще мога да разбера какъв човек си ти. И тогава ще реша какво да правя с тебе.

— Искаш да ми стъпиш на врата с документ ли? — ахна Горин. В неговата представа тази заповед можеше да бъде продиктувана само от дълбоко обмислено коварство.

— Има ли значение — с документ или не?

— Да, прав си, прав си. Но това значи да ти стана роб! Тогава ще можеш да правиш с мене, каквото пожелаеш.

— Не, от роби нямам нужда, нито имам намерение да те шантажирам, много по-просто и лесно е да ти взема пари. За мене е важно да разбера човек ли си ти или не. Всичко зависи от тебе. От това, доколко честно ще опишеш всичко. Не забравяй, че аз съм осведомен като никой друг...

— О, в това не може да има съмнение — отвърна Горин.

Сърцето му пееше от радост. Максим казва истината, той няма да го шантажира, а изпълнението на присъдата положително се отлага. А щом се отлага с една седмица, значи ще може да се отложи и с един месец, с цяла година, завинаги. Максим Шайтан го е съжалел — това е сигурно. Горин ще опише всичко, той няма да скрие нито една подробност. Той ще напише цялата истина, само истината, но в изгодна за него светлина. Щом Максим му обеща да не го предаде, той може да му повери и най-страшната си тайна.

— Не забравяй, Серафим Горин, че това е последният ти шанс в живота.

— Мога ли да помисля? — отговори Горин, страхувайки се да не сгреши и надявайки се да откопчи нещо от Шайтан, макар че в душата си се бе съгласил с искането му.

— Цялото време до вторник е на твое разположение. Можеш да мислиш, можеш да пишеш, можеш...

— Какво „можеш“?

— Каквото пожелаеш. Но не забравяй предупреждението ми, защото и аз ще запиша всичко...

— Защо ми казваш всичко това?

— Защото чувствам, че си способен да ми напакостиш.

— Как можа да допуснеш това? Как не те е срам?

— Мога. Край. До вторник.

Влезе Мария. Разговорът според нея продължи много дълго. Тя хвърли поглед към мъжа си, сетне към Горин, който, изтриващ с кърпичка лъскавата си плешива глава, и запита:

— Е, наприказвахте ли се?

— Да, да — побърза да отговори Горин, — всичко си казахме, за всичко се разбрахме. Споделихме спомени за събития от минали години. Извинете, Мария Григоровна. Благодаря ти, Максиме, много ти благодаря, ще помисля и ще направя така, както ти ме посъветва.

— Желая ти успех — каза Максим с насмешлива нотка в гласа.

— Довиждане, Мария Григоровна, довиждане.

Той се забави до вратата с намерение да откопчи от Шайтан никакво по-сигурно обещание, но тутакси съобрази, че моментът не е подходящ, кимна приятелски на Максим, един вид „разчитам на тебе и на твоята дружба“ — и излезе.

Мария го изпрати с поглед, след това се обърна към Максим:

— За какво ти благодари тоя?

— Знаеш ли, откровено казано, това е много сложна работа.

— Няма ли да ми обясниш?

— Да ти обясня ли? В тази история няма нищо интересно, пък и не обичам да ровя стари спомени. Добър човек ли е този Серафим Горин?

За да не сгреши и да не се изкаже категорично за Горин, Мария Григоровна отговори неопределено:

— Не зная.

— И аз още не зная — каза Шайтан. Той се доближи усмихнат до жена си, прегърна я силно и повтори: — И аз не зная. Ще видим, скоро всичко ще се изясни.

Така ги завари Вера. Тя влезе в столовата, държейки в едната ръка шише шампанско, а в другата — кесии с мезета и плодове. Изглежда, че в нейно отсъствие бяха станали, големи промени.

— О, мили мои родители — извика весело тя, — сега ми харесвате! Ей сега ще пийна за кураж и също ще те целуна...

Максим отпусна неочеквано ръце.

— Мене ли?

— Не, Пушкин, както казва старият Кравченко — отговори Вера, като сложи ябълките на масата.

Максим се усмихна шаговито — дъщеря му все повече му харесваше.

— Защо, иначе страх ли те е?

— Малко — засмя се Вера.

Сетне отвори изведнъж широко очи, сякаш се бе изкачила на много висока кула, спусна се презглава към Максим, прегърна го и го целуна, като извика тържествувашо:

— Не ме е страх вече от тебе!

Максим я прегърна и я дигна високо като малко дете.

— Господи, колко си силен — извика Вера. — Пусни ме, трябва да знаеш, че тежа петдесет и четири килограма.

— И шейсет да тежиш — все едно — смееше се Максим.

Мария Григоровна наблюдаваше тази сцена с някакво раздвоено чувство. Тя не знаеше всичко за своя мъж, макар че се досещаше и все по-дълбоко разбираше, че радостта на Вера е преждевременна.

Шайтан свали Вера долу като кукла.

— Господи, колко си силен. Ние с тебе можем да участваме в самодейния колектив с акробатичен етюд.

— Къде?

— В самодейния колектив.

— Да, сигурно ще можем.

Мария слушаше внимателно този разговор. Внезапно звънецът отвлече вниманието ѝ.

— Много гости имаме днес — каза замислено тя, като излезе в антрето, и странният тон, с който тя произнесе тези думи, направи впечатление на Вера.

От антрето се дочу басов женски глас. Максим се извърна неспокойно към вратата. Вера се засмя от задоволство. В стаята влезе Гана Гавриловна Жук. Тя беше връстница на Максим Шайтан — кръголика, пълна, много жива и приказлива жена. В Светлоград, където Гана Жук бе председател на градския съвет, всички я наричаха „майка-командирка“ и този прякор ѝ приличаше. Когато се явяваше някъде, винаги вдигаше шум, хвалеше едни и порицаваше други. И сега, щом научи за завръщането на Максим Шайтан, тя реши да отиде у тях, за да узнае и провери всичко сама.

Пълна и яка, тя се втурна запъхтяна в гостната, застана до вратата, погледна Максим — и изведнъж от очите ѝ потекоха сълзи.

— Ето ти един ревлив председател на градския съвет — каза тя, като изтриваше очите си с кърпичка. — Чудни работи стават на тоя свят! Отначало не повярвах, а той наистина си дошъл. Ха-ха! Браво!

Тя се смееше и плачеше, щастлива, че вижда един стар приятел, огорчена от прошарената му коса.

Гана Гавриловна изтри с ръка сълзите и каза високо:

— Отначало не повярвах, макар че всички само за това говорят. Е, мисля си, няма да се обаждам по телефона, ще ида лично да проверя. Някои смятат, че не било удобно, че жена му го чакала двайсет години. Нищо, казвам си, чакала е двайсет години, ще почака още половин час, ще успее да разговее... Е, хубавецо, жив-здрав ли си?

Тя разтвори широко ръце за прегръдка, в която сигурно би се побрал целият свят, и тръгна напред като тежък танк.

— Благодаря, добре съм — отговори Максим, без да помръдне от мястото си.

— Само това ли ще ми кажеш? Да не си ме забравил, да не си се възгордял?

— Какво говорите, Гана Гавриловна, нима може някой да ви забрави? — засмя се Мария.

— И аз съм на същото мнение, никой не може да ме забрави, макар че не съм от знатните дами — не спираше Гана Гавриловна.

Тя направи още една крачка напред и Максим усети, че е погълнат от мекотата на нейните гърди, устни, ръце.

— Не се бой — каза Гана Гавриловна, като целуна три пъти Максим, — червилото ми е фино, няма да те изцапам. Радвам се, много се радвам, че те виждам. — Тя пусна Максим и се обърна към Вера: — Ами ти какси, красавице? Кога ще се жениш?

— Не знам — изчерви се Вера.

— Затова пък аз зная. Скоро. Ти, Маруся, не ми се сърди, но нямах търпение да чакам до утре. Нали ме разбиращ? Не издържах, глупачката. Можех да дойда утре, но не издържах. Но защо сме застанали тук, да не сме на гарата? Щом съм нарушила семейното ви спокойствие, да седнем, макар и за малко.

Където и да отиваше, Гана Гавриловна навсякъде се чувствуваше като домакиня.

— Заповядай на трапезата, Гана Гавриловна — покани я Мария, — тъкмо навреме си дошла...

— Не — Гана Гавриловна дори се отмести от масата, — днес не мога да ви бъда компания. Сега ще ви кажа две-три нежни думи и ще си ходя. Ще ви дойда на гости след няколко дена, ще донеса, както е редно, ракия и гъби, че като пийнем, като запеем. Максим Павлович сигурно отдавна не е виждал мариновани гъби?

— Да, отдавна — потвърди Максим.

— Няма да забравя абсолвентската вечер в института... Тогава ти си пийна порядъчно ракия. Сега пийваш ли си?

— Не.

— Значи, отказал си се. А пък аз и сега не се отказвам да се почерпя с приятели. Ами помниш ли как защищавахме дипломните си работи? Боже, какъв страх брахме тогава! Щастлив човек си ти, Максиме, не всеки сполучва да види дипломната си работа претворена в живота. Как си бяхме пийнали по тоя случай!

— Гана Гавриловна, човек може да помисли, че сте най-голямата пияница в града. Пък и за Максим не си спомням да е пил често.

— Но нима аз казвам, че трябва често да се пие? Пие се по някакъв повод, с добри приятели. А дали малко или много — това няма значение. Гледам те, Максим Павлович, и очите ми отново се насълзват. Кога най-после ще престанем да плащаме данък на тази война?

— Не зная.

— И аз не зная. Преди беше весел, приказлив като картечница...

— Или като Гана Гавриловна Жук — обади се весело Вера от ъгъла.

— Виж ти! — каза гостенката. — Виж колко смела е станала. Нали си дойде баща й. Не се черви, не се черви, няма да те обидя.

— Никак не ме е страх от вас. Гана Гавриловна. Сега има кой да ме защищава.

Остра болка сви сърцето на Максим Шайтан. Никога досега той не е изпитвал такова чувство. „Има кой да ме защищава“ — непрекъснато кънтеше в ушите му. Той никога не беше предполагал, че тези думи могат да го развълнуват така.

— Е добре — Гана Гавриловна стана. — Много добре разбирам, че не съм дошла в подходящо време, но все пак ще кажа няколко думи. Дошла съм при вас по важна работа...

— Така и предполагах — усмихна се Мария.

— Максим Павлович, искам веднага да започнеш работа.

— Но татко ще замине на лечение — намеси се тутакси Вера.

— О-о, виждам, че се защищавате един друг като римските гладиатори. Правилна тактика. Но все пак човек не може да живее без работа.

— За каква работа става дума? — полюбопитствува Максим.

— За оная, за която мечтаехме преди войната. Да не си забравил, да не си разпилял мечтата си по света? Не, не мога да повярвам. Така добре те бях изучила в института. Сега на всяка мечта се дава зелена улица и затова с пълна отговорност ти казвам: започвай, средствата са осигурени. Ще ти дам цял микрорайон, проектирай го по своему, никой няма да ти се меси в работата, само градският съвет ще я утвърди на края. Не помниш ли какви успехи жънеше на времето?...

— Да, помня.

— Какви грандиозни строежи бяхме започнали преди войната — дори сърцето ми се свива от болка. И какви поразии направи проклетата война! Само като си помисля, лошо ми става...

— Дали не се е запазило нещо от моите скици в архивите? — попита Максим.

— Скици ли? — попита на свой ред Гана Гавриловна. — Нима си оставил някакви скици?

— Имаше и скици, и рисунки, и то доста интересни — каза Мария.

Максим въздъхна с облекчение — той произнесе тези думи наслуки, предполагайки, че е правил такива скици. Нима Мария наистина помни нещо или се намеси нарочно, за да го отърве.

— Непременно ще ги потърсим, ти не се тревожи за това, всичко е в нашите ръце — обеща Гана Гавриловна, — ще издирим и най-малкото листче, стига да не е унищожено от фашистите. — Тя се доближи до масата и хвърли поглед на чиниите: — Хайде, налейте ми една чаша! Заслужава си човек да пийне по тоя случай. Разбирам, че трябваше да почакам поне до утре, но не можах да изтрай. Ще извинявате, но сигурно бог е рекъл да изпия тази чаша права по случай щастливото ти завръщане и за твоето здраве.

— Знаех си, че така ще стане — каза със звънлив глас Вера. — Нима може някой да се откаже, когато бутилката е на масата?...

Гана Гавриловна я изгледа с престорена строгост и нищо не каза.

Максим отвори бутилката... Бистрото пенливо вино потече в чашите. Гана Гавриловна се доближи до масата и вдигна високо чашата си.

— Хайде, за бъдещите дворци, Максиме! За ваше здраве, момичета!

Тя изпи шампанското на един дъх и остави чашата на масата. Финото стъкло иззвънтя и Гана Гавриловна каза:

— Силна е човешката памет, Максиме.

— Да — потвърди неопределено Максим.

Гостенката си наля още от виното, вдигна чашата и погледна през нея. Сребърни мехурчета играеха и се къпеха като в злато.

— Толкова години изминаха, а цялото селище те помни. Какво ти селище — същински град! Малцина си спомнят за тебе от преди

войната, а работата ти всеки знае. Човек оставя своето име на тоя свят с делата си...

Тя се умисли за миг, сякаш се мъчеше да осъзнае дали самата тя е направила нещо за поколенията, след това се стресна и каза със съвсем друг тон:

— Дано в живота ми има толкова мъки, колкото капки останат в тази чаша — и гаврътна чашата. — Не ми се сърди, Маруся, но не можех да постъпя другояче, пък и не съм ви отнела много време. Хайде, бъдете здрави.

Очите ѝ отново се наслзиха — от радостната среща със стар приятел, от вълнуващите спомени за изминалата младост и горчивата скръб по собствения ѝ мъж, Иван Жук, който никога не ще се върне в Светлоград — той бе загинал във войната, когато водел в атака своя батальон. Името му бе издълбано върху един червен гранитен блок, но тя не знаеше къде е гробът му.

Гана Гавриловна излезе, без да се оглежда — тя не искаше да видят сълзите ѝ, Мария затвори вратата и се върна.

— Много е добра. На мнозина е помогала в най-тежките години.

— Много тежко ли ви беше?

— Много — отговори Вера, — много тежко. Особено без тебе.

— „Особено без тебе“ — повтори тихо Максим и взе бутилката. Виното в нея още се пенеше.

— Наливай — каза Вера, — да пием, да се радваме и от днес нататък да се чуват само хубави неща.

Чукнаха весело напълнените чаши.

— Благодаря, Верочка — каза Максим, сякаш умът му се бе освободил от мрачни мисли. — Всичко ще се нареди — той стана от дивана и без да придава на думите си никакво особено значение, каза:

— Е, време е, струва ми се, да си вървя.

— Къде?

— Как къде? В хотела.

— В хотела ли?

Тези думи не се побираха в мозъка на Вера. Не, тя сигурно не е дочула или криво го е разбрала. Нима наистина баща ѝ иска да иде в хотела? Защо?

— Нима няма да останеш у нас? — попита тя с недоумение.

— Тук? — попита на свой ред Максим.

— Че къде другаде? Разбира се, тук! В къщи!

Той едва сега разбра грешката си. Това, което му изглеждаше съвсем естествено, беше недопустимо за жена му и дъщеря му. Как не се сети по-рано за това? Естествено той би трябало да остане сега тук, да се почувствува наистина като у дома си.

Нещо повече, на него му се искаше да остане в къщи, но тъкмо от това свое желание той най-много се страхуваше. То като че ли го освобождаваше изпод железния и неумолим контрол на ясните и точни заповеди на Елза Таубе. Той не знаеше откъде може да дойде заплахата, но я предузещаше. Някъде в дълбочината на душата му се породи сила, невидима и непозната, способна да превъзмогне строгата закономерност и непреодолимост на заповедите на професор Елза Таубе. Той не смееше да допусне нещо подобно и затова, без да разбира от какво се страхува, побърза да напусне стаята, която не беше станала още негов дом, но която с всяка измината минута му ставаше все по-скъпа.

Той нямаше сили да вдигне глава, да погледне Мария, а особено Вера.

— Трудно ми е веднага, разбираш ли...

— Трудно ли? Защо? — едва не извика Вера. Сърцето ѝ се късаше от болка, а най-вече от пълното неразбиране на това, което ставаше пред очите ѝ. Това беше никаква грешка, недопустима измама или недоразумение. Още сега трябва всичко да се изясни! Баща им няма право да ходи в хотела!

Но защо майка и мълчи? Тъжните ѝ очи потънаха още по-дълбоко в орбитите.

И всичките ѝ чувства се изляха в една дума, в един вик:

— Защо?

— И аз не разбирам защо, но трудно ми е ей така веднага... — каза виновато Максим и пристъпи към вратата.

— Майко, защо мълчиш? — Вера недоумяваше. — Ами той си отива, той наистина си отива!

— Да, отива си — съгласи се Мария, като се мъчеше да подтисне болката си.

— Но защо? Защо?

Никой не можеше да ѝ отговори на този въпрос. Мария втренчи поглед в отворения прозорец и не виждаше нищо пред себе си. Шайтан

наведе безпомощно глава. Той много добре съзнаваше, че ако не си отиде сега, никога вече няма да си отиде.

— Остави ме да посвикна, Верочка — измърмори той като за оправдание.

Нещо парна като с куршум Вера в сърцето. Чувствата ѝ внезапно се промениха — тя не обичаше вече този висок побелял мъж, тя го презираше. Но защо мълчи майка ѝ? Защо не го спре, защо не заключи вратата?... Защо?

— Отивай си незабавно, отивай си завинаги! — извика високо Вера. — Щом си такъв, отивай си веднага! Нямаше нужда да идваш! А ние се зарадвахме! Махай се! Ще те забравя, завинаги ще те забравя! Знам вече какво представляваш!

— Успокой се, Вера — каза Мария Григоровна.

— Но защо си толкова спокойна? — извика Вера. — Не виждаш ли, че си отива?

— Да, щом е решил. Види се, няма друг изход и никой не може да го задържи.

В тези думи се долавяше и болка на едно наранено сърце, и някакъв странен отзук на радост и тревога, на дълбоко убеждение и увереност.

Максим Шайтанолови в тях подкрепа и преди да осъзнае напълно значението им, съобрази, че Мария му се притичва на помощ. Какво знае тя? Какво е подразбрала?

Тази мисъл тревожеше, глаждеше душата му и бягството беше сега единственото спасение за него.

— Не ми се сърди, Верочка...

— За вас не съм Верочка, а Вера — святкаха очите на девойката.

— Не, за мене ти беше и оставаш Верочка — Шайтан се бе овладял напълно. — Ти не можеш да си представиш колко ми е мъчно. Остави ме да свикна. Всичко това е много по-сложни, отколкото ти си го представяш. Довиждане.

И бързо излезе, страхувайки се да не му изневерят силите и да спре пред вратата.

— Довиждане — каза механично Мария Григоровна, когато вратата се затвори.

Вера стоеше посред стаята, сякаш поразена от гръмотевица. Как устояха стените? Защо не рухнаха и не погребаха завинаги този

омразен свят? Защо? Защо си отиде той? Какво лошо му казаха те, какво му сториха?

Вера дотича до вратата и я отвори. Нямаше никой. Тишина.

— Отиде си? Отиде си! — извика тя, като хлопна вратата. — Защо не го спря? Не го ли обичаш?

Мария се доближи тихо до дъщеря си и я прегърна силно. Малкото ѝ тяло трепереше от вълнение. Тя я заведе до дивана, накара я да седне до нея, прегърна я нежно и каза:

— Не му се сърди. Ние трябва да го разберем и сигурно... — тя се запъна за миг, сякаш да подбере подходяща дума, и добави: — Сигурно ще трябва да му помогнем.

— Ти се мъчиш да разбереш всички и да им простиши. Защо си отиде? Каква беше тази комедия? Не е ли това подигравка? Защо си отиде?

— Не, аз не се мъча да разбера и простя всички, и мога да ти кажа само едно — на него никак не му е до комедии. На него му е сто пъти по-тежко, отколкото на нас. Той има нужда от помощ...

— Каква? Да му помогнем да ни остави завинаги ли? Някога като дете видях едно жестоко момче. То бе привързalo за конец парче месо и го даде на едно гладно коте, а когато то гълтна месото, момчето дръпна конеца и измъкна всичко обратно. Сега аз приличам на това коте! Точно копие!

— Почакай — Мария прегърна още по-силно дъщеря си, като се мъчеше да подтисне вълнението ѝ. — Не бързай да правиш изводи, а по-добре се успокой и ме изслушай.

— Искаш да го оправдаеш? Не те разбирам, нима искаш да го оправдаеш?

— Той не се нуждае от оправдаване — каза Мария, доволна, че е успяла да поуспокoi дъщеря си. — Той каза истината — той трябва да свикне.

— С кого? С нас? Как не го е срам?

— Не говори така. Той нищо не помни.

Вера изведнъж утихна, усетила някаква опасност, готова да се бори с нея и я победи. В думите на майка ѝ имаше нещо страшно — как така баща ѝ може да не помни?

— Много просто — той нищо не помни. Не помни къде са електрическите ключове в тази стая, не помни пианото и не може да

свири, не помни Бетовен и неговата „Лунна соната“, не помни дома, който е проектиран и строил, не помни нито Гана Гавrilovna, нито Кравченко, нито Горин, нито... мене.

Вера мълчеше, затаила дъх. Тя беше поразена. Сърцето ѝ се сви от тези думи. Наистина това, което каза майка ѝ, не можеше да се сравни със собствените ѝ чувства.

— Войната му е отнела паметта и затова така дълго са го лекували, затова така късно са издирили родното му място. Аз не можах да разбера това веднага, но сега съм напълно сигурна.

— Майко, това е страшно — прошепна Вера, — защо на този свят няма пълно щастие?

— Не знам и струва ми се, че сега трябва да мислим за друго...

— За какво?

— Трябва да му помогнем.

— Как? Не разбирам.

— Той не ни познава, за него ние сме обикновени минувачи, които никога през живота си не е виждал...

— Това не е истина, той ни обича! Аз много добре разбрах това.

— Може да е така, но ние за него сме съвсем чужди хора. Той нищо и никого не помни и не желае другите да разберат това. Представяш ли си състоянието му! Той е лишен не от крак или ръка, а от целия си досегашен живот, от радостта, от любовта, от приятелите, дарбата, работата.

Най-после Вера я разбра. Тя се помъчи да се постави на мястото на баща си, но не можа. Това бе невъзможно. И чувството на негодуване се замени с дълбоко съжаление.

— Каква конфузия — каза тя, като се упрекваше за невъздържаността си. — А аз го нахоках... Как да му помогнем? Майко! Как?

— Само с търпение. Ние нямаме право да забелязваме неговите странни въпроси и грешки...

— Мислиш ли, че ще дойде пак при нас?

— Да, сигурна съм, че ще дойде. Ако не утре, другиден. Ние нямаме право да му се сърдим, ако не дойде скоро, както на нас ни се иска...

— Ох, майко, това е ужасно.

— Затова мисли само за него. И неговата не е лесна. Напротив, на него е сто пъти по-тежко.

— Но как можа да стане това, как можа да изгуби паметта си?

— На фронта често се случват такива неща. Сътресение на мозъка, контузване.

— Да, чела съм. Господи, колко е страшно! А аз така лошо се държах с него, едва не го изгоних.

Мария погали нежно дъщеря си по главата.

— Нищо, това не е беда, аз съм сигурна, че той ще ни разбере. Но странно, докато той нищо не помни, ръцете му нищо не са забравили. Как е могло да стане това?

— Не разбирам.

Вера се замисли за миг.

— Не зная, нищо не зная и не желая да зная, освен едно — обичам го, много го обичам, за мене той е най-скъпият човек на света. И съм готова да направя всичко, за да бъде добре, за да бъде щастлив.

Мария се засмя и погали отново дъщеря си.

— Ще си лягаш ли?

— Не, ще почета — отговори Вера. — Главата ме боли. Недей затваря вратата на столовата, за да се виждаме и чуваме. Нали?

— Добре — усмихна се Мария.

А Максим Шайтан се отдалечаваше все повече и повече от дома си. Отначало му се струваше, че щом излезе и затвори вратата, веднага ще изчезнат всички съмнения и тревоги.

Той тръгна, без да се оглежда, през площада, направи десетина крачки, сетне се спря, обърна се и погледна назад. Домът, който на времето бе строил, плуваше пред него като грамаден светъл кораб на фона на тъмносиньото бездънно небе, обсипано с блещукащи звезди. Той се възхищаваше от леките пропорции на високата сграда, от своеобразното разположение на осветените прозорци, от балконите и стълбищата. Да, добре изпипана работа.

Чувство на гордост изпълни душата му, сърцето му затуптя от вълнение.

Той се опита да се успокои, като си спомни любимата сентенция на професор Таубе: „Всички ще умрем и никой няма да си спомни за нас“, но това не му се удаде. Действителността беше извънредно

противоречива. За всички тези хора той е умрял преди около двадесет години, но те не са го забравили.

— След сто години ще ме забравят — опита се да се убеди той и се запита с лека усмивка на уста: — Пък може би няма?

След това се упрекна за тези глупави мисли — в края на краищата на него му е все едно дали ще си спомни някой за него подир сто години или не. Но тази мисъл все пак беше приятна. Тя пораждаше в душата му някакви непознати досега чувства и от това му ставаше по-топло на сърцето.

Той крачеше по широката асфалтирана улица към хотела. Из въздуха се носеше приятната миризма на цъфналите липи, тя сякаш нахлуваше през прозорците и вратите на къщите и просторните задимени цехове. Градът приличаше на приказен парк, изпълнен с аромат, осветен от зеленикова светлина на сребристо-жълтите лампи, облъхван от лекия степен вятър.

Покрай Максим минаваха непознати хора и той никого не поздравяваше. По асфалта се носеха лъскави коли, но той не ги забелязваше. Вървеше бавно, целият потънал в мисли. Улиците ставаха все по-пусти. Жителите на Светлоград, които отиваха на работа призори, се прибираха рано.

Постоя самотен пред хотела, сякаш имаше среща.

В главата му се рояха някакви странни мисли. Той мислеше за своя дом, за жена си и дъщерята. Днес той им достави много радост и им причини голяма болка Защо не остана при тях?

Пред погледа му беше непрекъснато образът на Вера. Като че ли дъщеря му вървеше до него, любувайки се на червения залез, вдишвайки миризмата на липите.

Той взе ключа от портиера и се изкачи на третия етаж. Там, в голямата стая, имаше четири свободни, грижливо постлани легла, голям гардероб, маса, покрита с белоснежна покривка, и празен никелиран чайник върху нея. От скоро белосаните стени, осветени от голямата кръгла лампа, го подтискаха и той дори се сви от тази белота.

Нима ще остане сам в тази голяма и неприветлива стая? Нима никой друг няма да легне на тези белоснежни легла, които кой знае защо напомнят казармата, госпожа Елза Таубе и всички нейни заповеди?

Той огледа стаята още един път и непознатото чувство на самота го обхвата с нова сила. Защо му се струва, че тук е студено? Това вероятно се дължи на белите стени.

Седна на масата, подпра с ръце главата си и застиня. Защо Елза Таубе го е изпратила именно тук? Какво се крие зад това пътуване? Защо беше необходимо да се среща със стари познати, с жена си и Вера?...

Той помисли за Вера и в ушите му внезапно прокънтя нейният глас: „За вас не съм Верочка, а Вера“.

Навярно трябва да слезе долу, да вземе куфара си от гардероба, да се върне и да си легне. Дано заспи. Нищо, в куфара му има таблетки за сън, които изключват съзнанието за шест часа.

Сега белите стаи му се сториха още по-зловещи. Като че ли всеки момент можеха да го стиснат в каменните си прегръдки...

Максим взе куфара си и се спря пред портиера.

— Дълго ли ще стоите при нас? — усмихна се дежурната, предчувствуващи дълъг и интересен разговор.

— Не зная.

— Сигурно ще работите при нас?

— Не зная. Лека нощ.

— Лека нощ — отговори жената, като изгледа с недоумение този странен човек, който вместо да се качи горе в стаята си, тръгна към изхода.

Максим не можеше да се върне в стаята см, между четирите белосани стени. Той трябваше да иде в къщи, да се почувствува поне веднъж като човек, който има свой дом. Това чувство го вълнуваше ужасно. То бе в разрез с всички заповеди и нямаше право на съществуване в сърцето на Максим Шайтан. Всъщност никой не му е забранявал тези отношения и срещи. Напротив, това беше главната му задача.

Той излезе от хотела и закрачи бързо по улицата, като размахваше тежкия си куфар, а в главата му се въртеше мисълта: „Ами ако не ме пуснат? Какво ще стане тогава?“

Тази мисъл го караше да върви все по-бързо и по-бързо. Колко дълги са тези квартали! Нима той ги е проектиран толкова дълги?

Домът на Шайтан израсна пред очите му. Максим се спря и затърси с очи прозорците на техния апартамент. В столовата лампата

беше изгасена, а в другите две стаи светеше слабо.

Обзе го страх. Заизкачва се на пръсти по стълбището и натисна плахо звънеца. Звънът му се разнесе сякаш из целия град.

„Няма да ми отворят — помисли отново Шайтан — и правилно ще постъпят, заслужил съм го.“

Вратата се отвори веднага. Черната катран коса на Мария блесна срещу светлината в антрето. Тя го покани непринудено:

— Заповядай, Максиме, ние те очаквахме.

---

[1] Веселието на Рус е в пиенето. ↑

[2] Добре дошла, гълъбице. ↑

## ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Светлоград се намираше на брега на бързия Донец и младият градски парк се ширеше по стръмнината до самия бряг. Тук, недалеч от вливането му в Дон, Донец бе доста широк и пълноводен. Светлоград сякаш го обгръщаше от двете страни — на десния бряг се издигаха високите комини на металургическия и химическия за вод, а в низината на левия бряг се извисяваха корпусите на новите жилищни блокове.

Паркът беше гордостта на светлоградци. От високата му стръмнина се виждаха зелените ливади, обрасли с върбалак и жилави дънерести тополи. Вятърът тук мириаше на прясна вода и зеленина. Една широка алея пресичаше хълмистото плато, издигнало се над реката. Тя господстваше над цялата околност и дъхът на човека спираше от голямата шир, обилното слънце и вятъра.

Паркът и крайбрежието бяха особено хубави в тихите вечерни часове, когато слънцето клонеше към залез зад високите заводски комини, сенките от които каки-речи стигаха отсрещния бряг на Донец, и осветяваше далечните ливади, стените на новите здания и високите кръгли върхове на могъщите казашки тополи. В такива минути над Светлоград наставаше никаква странна тишина, която не можеше да бъде нарушена нито от свирките на маневрените локомотиви по заводските коловози, нито от бухането на пневматичната набивачка, която забиваше тежки пилони на строежа на новата спортна станция край Донец. Тези звуци живееха сякаш съвсем отделно, без да нарушават чувството на покой и тишина.

По същото това време Михайло Кравченко седеше на една пейка с извито облегало над стръмния бряг на Донец. Кой знае защо красосите на вечерния хоризонт не вълнуваха младежа.

Днес той се бе решил на една дръзка крачка: изпратил бе бележка на Вера Шайтан с молба да дойде на това познато място в шест часа... Те неведнъж се бяха срещали тук, но сега обстоятелствата бяха други, и не се знаеше как Вера ще посрещне тази негова постъпка.

През последните няколко дена бяха станали такива големи събития, че Михайло се чудеше как могат хората да се разхождат спокойно, да се смеят, да купуват разни дреболии и да не забелязват най-важното, като че ли не разбират, че сърцето на Михайло Кравченко скоро ще се пръсне от напрежение и чакане.

„Не постъпих правилно — упрекваше се младежът, седнал на пейката. — Няма да дойде, положително, няма да дойде. Ходя, страдам, пиша бележки, а нима момичетата обичат такива като мене? Не, те предпочитат съвсем други и на тях пишат бележки и определят среши. Нещастен човек си ти, Михайло Кравченко, и кой знае кога ще свърши това нещастие.“

Изведнъж младежът едва не подскочи от изненада. Той забеляза Вера, която бе седнала на другия край на пейката и се любуваше на крайбрежието, без да му обръща внимание. Как е могла да дойде и той да не я усети? Сега тя ще му се разсърди и дълго време няма да му прости неговата разсеяност. Как можа да не я забележи? Защо не му върви в живота?

— Вера — извика той, сякаш ги разделяха километри.

— О, ти ли си това! — Вера обръна бавно хубавата си главичка.

— Защо викаш? Какво правиш тук?

— Нищо подобно, аз не викам.

— Е да, не викаш, а гласът ти положително се чува отвъд реката.

Какво правиш тук?

— Как какво? Нима не знаеш?

— Нищо не знам.

— Но нали ти писах...

— Какво?

— Нищо, случайно съвпадение. Ще поседя малко и ще си ходя.

— Аз пък не съм дошла случайно тук — заяви Вера.

Какво да прави с това вятерничаво момиче? Човек никога не може да отгатне мислите ѝ, а какво ще ѝ дойде на ум след една минута, само бог знае. Ту отрича, ту казва, че не е дошла тук случайно.

— Значи, ти дойде...

— Да, значи. Имам среща с баща ми.

— Ами Сашо нищо ли не ти...

— Да, предаде ми. Верният ти приятел ми предаде една бележка.

Досущ като в писата на Лопе де Вега за любовните похождения на

испанските грандове. Само че ти не си гранд, а пък аз не съм прекрасна синьорина и съм дошла тук, както виждаш, по съвсем друга работа. Затова няма защо да се надяваш и да чакаш...

— Аз вече не се надявам — каза навъсено Михайло.

— Не се надяваш ли? — Очите на Вера пламнаха за миг и завчас изгаснаха.

— Да, не се надявам.

— Много добре. Така трябва да бъде. Няма на какво да се надяваш.

Те седяха на пейката — Михайло на единия, а Вера на другия ѝ край, сякаш разделени от дълбока пропаст. Втренчили поглед в реката, осветена от златножълтите лъчи на залязващото, слънце, те не знаеха какво да говорят и дали изобщо трябва да говорят.

Вера нехаеше за нищо — тя чакаше баща си. Тя не можеше да разбере какво търси тук Михайло. Пък в края на краищата, щом му харесва, нека седи.

Мълчанието им продължи десетина минути. Най-после младежът, не издържа:

— Защо не идва баща ти?

— Не се тревожи, ще дойде.

— Това никак не ме засяга.

— Много добре.

И отново се умълчаха. Михайло се ядоса. Идеше му да стане и си отиде, без да се оглежда, без да обръща внимание на тази възгордяла се девойка. Той дори помръдна от мястото си и понечи да стане, но краката му не го послушаха. Вместо да стане, той продума, сякаш искаше извинение:

— Исках да ти кажа...

Но защо трябва да я занимава с неговите работи, когато това не я интересува. Пък може да я интересува? И той обърна леко глава.

— Може би сега, когато баща ти...

И мълкна отново. Не, той не умееше да се изразява ясно и логично. Вера дори се ядоса. Но сега ставаше дума за баща ѝ, а не за среща или нещо друго — и тя трябва да му помогне.

— Какво от това, че е дошъл баща ми? — каза тя по-меко.

— Може би мой старец не е виновен? Нали баща ти е жив и здрав...

Аха, значи, него го интересува не Вера, а съдбата на собствения му баща. Значи, той мисли и се тревожи не за нея, а за семейните си работи? В такъв случай той няма да постигне много.

— Не зная — отговори Вера, която вече нямаше никакво желание да му помогне.

Михайло се помести по-близо до нея.

— Тъкмо за това исках да те помоля, затова ти изпратих и бележката...

А, такава ли била работата, почакай, почакай, ще ти дам да се разбереш...

— ... Ти едва ли знаеш колко е важно това за мене. Не вярвам, че баща ми е предател, а не мога да докажа... Никой не може да докаже това... Знаеш ли, откакто се завърна Максим Павлович, баща ми стана по-весел, походката му е по-лека, смее се, вечер пише нещо... Понечих да го запитам, а той така ме нахока... Никога досега не е бил такъв... А аз нямам сили да живея в неведение. Убедих се, че е безсмислено да мечтая за тебе...

— Виж го ти! Сигурен ли си в това?

— Да, сигурен съм. Аз съм виновен за всичко. Но това не е важно...

— Не е важно ли?

— Да, сега ме интересува само въпросът за татко. И няма да се успокоя, докато не узная истината. Трябва да ме разбереш...

Вера не му отговори. Думите „не е важно“ я засегнаха дълбоко.

— Имам голяма молба към тебе — запитай баща си. Той помни и знае всичко, нали е бил там...

— Няма да го запитвам — отговори рязко Вера.

Михайло я погледна учудено.

— Защо? Постави се на моето място...

— Това никак не ме засяга — и тя показва крайчето на розовото си пръстче. — Няма да го питам...

— Добре, както искаш... Имам само добри намерения. И ако не ти е удобно, ще го запитам аз, колкото и да е неприятно това... Разбери, че не мога да живея така...

— Да не си посмял да го питаш! — извика девойката.

— Защо? Кой може да ми затвори устата? — запита учуден Михайло.

— Да не си посмял да го питаш! Разбра ли? — Очите на Вера святкаха, тя беше готова да го разкъса.

— Какво ти е?

— Нищо ми няма, но да не си посмял да го питаш! Да не си посмял!

— А пък аз нарочно ще го запитам.

Вера разбра, че е прекалила. Току-виж наистина започнал да разпитва баща ѝ и тогава... Какво ще стане тогава? Вера не можеше да си представи последствията от това, но не можеше също така да допусне някой да постави баща ѝ в деликатно положение.

Тя се помести по-близо до Михайло и го замоли горещо:

— Моля ти се, недей го пита.

— Защо? Кажи ми защо? Нищо не разбирам?

— Не мога да ти кажа. Не ми се сърди, но те моля, умолявам те, не го разпитвай!

— Но защо? — Михайло не можеше да проумее всички тези неочеквани промени в настроението на Вера. Вероятно девойката има много важни причини да се тревожи. Тя цялата беше се зачервила, дишала тежко, а очите ѝ са насълзени.

Колко е хубава сега. Михайло не бе я виждал такава. Той не можеше да познае предишното палаво момиче, което мислеше само за себе си Сега всичко в нея се бе изменило — и очите, и думите, и поведението ѝ. „Тя изведнъж е станала по-голяма“ — помисли Михайло.

— Странно — каза младежът. — Кому може да попречи това?

— Не зная, но много те моля да не закачаш баща ми. Поне за известно време...

Вера докосна нежно ръката му и сладка нега се разля по тялото на младежа.

— Аз не мога да ти забраня, но те моля да почакаш още две седмици, десетина дни. Заради мене... Почакай... в името на нашето щастие. Да не мислиш, че не разбирам мъката ти? Да не мислиш, че не ми се иска и аз да зная всичко? Да не мислиш, че не ми се иска да оправдая баща ти? Само че не всичко е така просто, както ти се струва. Сега не мога да ти обясня. Но моля те, потърпи още малко.

— Не разбирам защо трябва да чакам. Щом е честен човек...

Вера усети, че Михайло се колебае, хвана ръката му с двете си ръце и я стисна здраво:

— Остави това на мене. Аз ще узная всичко, обещавам ти. Само че почакай десетина дни. Съгласен ли си? Ще почакаш ли?

Тя го погледна в очите и погледът ѝ, горещ и ясен, проникна в най-дълбоките кътчета на душата му.

— Добре — каза глухо Михайло, — нека бъде твоето: десет години съм чакал — ще почакам още десет дни. — Той помълча миг-два, сетне махна съкрушен с ръка и добави: — Баба съм аз, а не мъж. Ще ти се усмихне, ще ти се примоли, ще свие очи — и вече се размекнах.

— Ако не се чувстваш мъж, можеш да си вземеш думите обратно.

Михайло я изгледа с безразличие: че какво, тя има основание да се подиграва.

— Не — каза той, — том съм обещал, ще почакам.

Те отново се умълчаха и мълчанието ги гнетеше много повече от разговора. Искаше им се да станат и да тръгнат в различни посоки. За ла запълни с нещо тази пауза, Вера каза:

— Горин развали твоя магнитофон.

— Ще трябва да дойда да го поправя.

— Заповядай, много ще се радвам.

Виж я ти, щяла да се радва! В гърдите на Михайло кипна злоба, ала той се сдържа и рече:

— Ще се радваш ли? Какво е това — възнаграждение за обещаното чакане?

— Глупак! — пламна Вера.

Тя се надяваше, че младежът ще избухне, но той посрещна тази дума спокойно и дори се усмихна.

— Да, аз наистина съм глупак. Ти си права. Ходя, мечтая, строя някакви въздушни замъци... Добре, ще почакам десет дни.

Доядя го на себе си и той стана от пейката, изпълнен с чувство на пълно безразличие към тази русокоса девойка.

— Отиваш ли си?

Отгоре на всичко се чуди! Друг на негово място би избягал отдавна заради нейните прищевки.

— Да, отивам си.

— Добре, отивай си.

И той отново долови някаква промяна в гласа ѝ. Какво иска тя от него, какво е намислила? Стана от пейката, а не може да тръгне. Какво му е? Защо тази девойка може да го води за носа? Не, сега ще се обърне и ще тръгне.

Но вместо да закрачи решително по алеята. Михайло каза:

— Не е ли време да си вървя?

— Както искаш!

— Кажи ми какво да те правя, като си такава вятърничава? —  
плесна с ръце младежът — Човек не може да разбере какво искаш...  
Иде ми да те хвана за гърлото и да те удуша...

— Опитай се.

— Не, предпочитам да те целуна, за да знаеш...

— Да не си посмял!

— А пък аз ще посмея, това е единственият начин...

Вера разбра, че заплахата е напълно реална, и се уплаши.

Той се доближи до нея и я притисна о облегалото на пейката.

— Да не си посмял! Ще извикам отредник.

— Викай.

Тя се съпротивяваше, но Михайло я прегърна, извъртя ръцете ѝ и я целуна силно по устните. След това я пусна, седна до нея, погледна зачервеното ѝ лице и запита:

— Е, ще викаш ли отредниците?

— Ти — Вера се задъхваше от гняв, — ти... ти не сгреши. Това е възнаграждението за съгласието да чакаш. Но ако не исках, никога нямаше да ме целунеш. Разбра ли?

— Разбрах. Да ти дам ли разписка?

— Дай.

Те бяха седнали един срещу друг на пейката, като се гледаха изпод вежди.

Така ги завари Максим Павлович Шайтан.

— Ето къде сте се скрили! — каза весело той и се запъна. — Но какво става с вас?

Те сякаш не го чуваха.

— Какво се е случило, да не сте се побъркали? — разтревожи се Шайтан.

Той се доближи до пейката и застана между тях. След това хвана с двете ръце Вера за раменете, разтърси я здраво и изведнъж усети, че тя се отпусна и успокои.

— Хайде, съвземи се. Какво ти е? — запита я той.

Вера не му отговори.

Тогава Шайтан се обърна към Михайло.

— И тебе ли трябва да разтърся?

— Не, благодаря.

Младите хора се поуспокоиха, но бяха готови да потънат от срам в земята.

Михайло пръв съобрази, че не бива повече да мълчи, и каза, сякаш нищо особено не се бе случило, сякаш бе дошъл тук, за да се срещне с Шайтан:

— Максим Павлович, имам голяма и неотложна молба към вас: много ви моля да дойдете утре след закуска на пусковия обект. Желателно е да бъдете сам — той изгледа изкосо Вера. — Става дума за машината. Ние вече я монтирахме на новото място, където ще работи при обикновени производствени условия.

— И аз ще дойда да я видя — обади се Вера.

— Това ще реши Максим Павлович — отговори учтиво младежът, без да изказва с нещо собствените си чувства. — Моля да не забравяте, че това не е обикновен, а сериозен мъжки разговор.

Максим се усмихна.

— Няма как, Верочка, сериозен мъжки разговор. Разбиращ ли колко е важно това?

— Тъй или иначе, аз утре ще бъда в тръбния цех — каза Вера.

— Извинете, това сега не ме интересува. Важното е Максим Павлович да дойде. Това исках да кажа. Всичко най-хубаво.

Михайло се поклони.

Вера стоеше, устремила нехаен поглед към реката. Добре, той сега ще ѝ даде да се разбере...

— Отивам на танцувалната площадка — каза той с такъв израз на лицето, сякаш целият свят се интересуваше къде ще иде сега Михайло Кравченко.

— Защо не разгласиш това във вестниците — не пропусна случая девойката.

— Всичко най-хубаво — Михайло още един път се поклони, стрелна Вера с черните си очи и без да се оглежда, бавно и важно тръгна по алеята.

Максим Шайтан го проследи с поглед.

— Добро момче — каза той, като се усмихваше.

— Най-обикновен културно-производствен стандарт. Сега такива има много. Нищо забележително и положително, нищо интересно и завладяващо.

— Нима? — в гласа на Максим Павлович прозвуча весело, дълбоко скрито съмнение.

— Точно така. Моля ти се — стига сме говорили за него. Дотегнал ми е.

— Добре, щом си рекла.

Той седна на пейката. Вера се притисна до него и го прегърна. Колко приятно е да седиш така и колко нищожно изглеждаше спречкването им с Михайло в сравнение с щастиято да седи до баща си, да мълчи, знаейки, че той е тук, до нея.

Същото чувство бе завладяло и Максим Шайтан. В живота си той не бе имал по-щастливи минути и те положително няма да се повторят. Въпреки това той не мислеше за бъдещето. Той си спомняше много рядко за Елза Таубе и нейните заповеди и винаги бързаше да ги прогони от съзнанието си, както се прогонва омразна есенна муха.

Щастливото настроение, което бе обхванало Шайтан, се пренесе и върху другите. Максим пиеше от щастиято си с пълни шепи, То бе разцъфтяло внезапно, както се разпукват и цъфват за една нощ набъблалите пъпки на цветята. Дълги години му липсваше именно това чувство. То се бе спотаило в душата му, но продължаваше да живее, очаквайки подходящ момент. И го дочака...

Проклетата война! Колко години и колко радост му бе отнела тя!

Тази мисъл не го оставяше на мира, макар че сърцето му жадуваше само за спокойствие и щастие.

— Каква красота — каза тихо той, като наблюдаваше бързата река, притиснал силно Вера до себе си.

— Защо хората обичат да се любуват на бързи води и буен пламък? — запита неочекано Вера.

— Не зная.

Умълчаха се за миг-два. Когато човек отгатва мислите на друг, паузите често стават по-интересни от разговора.

— Странно, как може да има такава тишина?

— На мене тази тишина ми се струва измамна, коварна — рече замислено Вера. — Не вярвам в тишината още от войната, от деня, когато се завърнахме от евакуацията и бяхме бомбардирани. Тогава бях още дете, а помня и най-малките подробности. Имаше и плач, и смях.

— Смях ли?

— Да. Тогава с нас беше началникът на нашия ешелон. Когато падна бомбата, една дъска се откъсна от вагона и го удари силно по устните. Те се подуха, станаха на кренвириши и той на всички се оплакваше, че не му върби, че хората биват наранявани с куршум или снаряд, а той — с дъска по устните. Много му беше мъчно. А какъв смел човек, колко хора бе спасил тогава. Не е ли смешно?

— Много — отговори Шайтан, без да се усмихва.

— Ето, ти каза — тишина — продължи Вера, наистина наоколо е мъртва тишина и спокойствие. Но за мене няма тишина и спокойствие. Разбирам, че това звуци неестествено, и с никого не бих го споделила... Аз съм една типична съвременна девойка с разклатени нерви... Така ме нарича този... Михайло Кравченко... Аз винаги се вслушвам в тишината и винаги ми се струва, че някъде съвсем наблизо бръмчи самолет, който носи бомба... Тази бомба я видях на кино, видях как избухва... Там всичко е показано... Виждал ли си как избухва бомба?

— Да, виждал съм.

— Това е ужасно. Взрив, тъмночервен букет на фона на синьото небе, а сетне само червеникава пръст и сенки на загинали хора върху развалините на стените. Това е ужасно.

— Да — съгласи се Шайтан, макар че всички атомни експлозии, които е виждал на кино при Елза Таубе, не изглеждаха никак страшни, напротив — предизвикваха радост. Но сега, след като чу Вера, тези впечатления се промениха и от предишния му възторг не остана и следа.

— Откъде са тези мисли? — запита той разтревожен.

— Това е нещо естествено — отговори замислена дъщеря му. — Много хора на земята мислят за атомната смърт.

— И ти ли мислиш за смъртта?

— Не, мъча се да не мисля, но не бива да се забравя. Трябва да се направи нещо!

— Какво?

— Не знам, но аз разсъждавам така: щом хората са изнамирили това смъртоносно средство, те могат да го премахнат.

— Смяташ ли, че това е възможно?

— Да, убедена съм.

— Не зная. Досега подобни мисли не са ме вълнували...

— Това е погрешно. На земята няма неща извън нашите интереси.

— Може да е така, но аз никога не съм се замислял върху това.

Разговорът доби извънредно сериозен тон. Шайтан едва сега разбра, че познава много малко вътрешния мир на дъщеря си.

Над земята се бе възцарила благодатна юлска тишина. Слънцето клонеше към залез, като осветяваше ярко огледалната повърхност на Донец. Откъм химическия завод, нарушивайки тишината, се дочу свирка на маневрен локомотив.

До пейката се доближи бавно мъж с протеза на единия крак и с много белези от рани по обгорялото лице. Той седна, без да иска разрешение, и изгледа Максим. Върху изтърканата му рубашка личеха колодки от ордени, образувайки същинска дъга. Те отразяваха изминатия от него път през Волга и Кавказ, през Варшава и Одер до самия Берлин. От цялата фигура на този як човек с лъскав бастун в ръка, от всяко негово движение лъхаше дълбоко скрита, неизказана болка, подтискана от желязната сила на волята.

Той поседя миг-два мълчаливо, любувайки се ла красотата на юлската вечер, сетне обърна лице към Максим.

— Позволете да доложа, другарю майор!

— Да не сте се припознали?

— Не, как мога да се припозная. Как си, Максим Шайтан?

— Вие... ти ме познаваш?

— Ха-ха-ха! — закиска се инвалидът, като показва белите си зъби.

— „Вие ме познавате?“ Ха-ха-ха! Но и ти ме познаваш като петте си пръста, но не искаш да признаеш, и това, братко, искрено казано, не е твоя вина. Аз съм Федир Малцев. Капитан Федир Малцев. Помниш ли ме?

— А-а-а — каза неуверено Максим. — Здравен.

— Здравей, приятелю! — Малцев му протегна ръка и стисна здраво ръката на Максим. — Здравей. Да знаеш само как се радвам, че те виждам.

— И аз също.

— Не ме гледай така. Нима не вярваш, че съм Малцев? Ако желаеш, мога да ти покажа паспорта си.

— Недей, вярвам ти.

— Няма защо да се чудиш, братко, никой не може да ме познае, а камо ли ти. Когато се видяхме за последен път, войната не ме беше още обезобразила. Това стана по-късно... — Той помълча малко и сетне продължи: — Нервите ми не издържат. Но въпреки всичко радвам се, че те виждам, мед ми капе на сърцето... Казват, че и ти си изтеглил доста.

— Кой казва?

— О, за тебе се говори много в нашия град. Казват, че най-после те излекували.

— Не съвсем.

— Разбирам. На времето и аз обикалях болници и лазарети. И ако се направи сметка, ще излезе, че от всичко четирийсет и шест месеца война само девет месеца съм бил на фронта, а останалите трийсет и седем и още една година след войната съм прекарал на легло. Рязаха ме, кърпеха ме, преливаха ми кръв... И ето резултата! И въпреки всичко останах жив... И тебе ще излекуват.

— Надявам се.

— Правилно. Най-главното е да не губиш присъствието на духа. Колко пъти ми се е случвало да наблюдавам в лазарета: здрав младеж, с не много тежка рана, изгуби присъствието на духа, уплаши се от смъртта и току-виж го понесли в моргата, а друг вече бере душа, но намира сили да каже на смъртта: „Махни се, не съм твой“, и след време го гледаш — излиза сам от лазарета. Изгубиши ли самообладание — край. Запомни това.

— Правилно — съгласи се Вера.

— Хубава дъщеря имаш — усмихна се Малцев, — ние с нея сме стари приятели.

— А ние сега се запознахме.

— И това се случва на тоя свят. Не ще и дума. Слушай, Максиме, да ходим у нас, ще си пийнем, ще си побъбрим...

— Недей, татко — стресна се Вера.

— Виж ти — засмя се Малцев, — и ти ли си имаш комитет за партиен и държавен контрол?

— Не — усмихна се Максим, тя не е комитет, тя е нещо повече.

Наблизо засвири музика. Вера се сепна, след това се успокои, поколеба се и най-после не издържа:

— Татко, мога ли да ида?

— Разбира се — те проследиха с поглед момичето, което се отдалечаваше по алеята, стъпвайки уверено по златистия пясък.

Максим си спомни, че и Михайло Кравченко отиде на танцувалната площадка. Той каза това на всеослушание. Да, днешното им скарване няма да трае дълго, положително няма да трае дълго.

— Хубава дъщеря си имаш — каза Федир Малцев, като улови погледа на Максим Шайтан, — и жената ти е много добра. Ние тук всичко знаем, всичко виждаме, народът има милион очи. Понякога виждаме и такива неща, че ти иде да ослепееш... А за тях нищо лошо не може да се каже... Добри момичета! Ела в къщи да си гаврътнем по една чаша за тяхно здраве. Запазил съм една заветна бутилчица, трофейна. Разбиращ ли?

— Разбирам, но днес не мога. Имам среща.

— С кого?

— С жена си.

— Аха. Още не сте се налюбували. Добре, тогава утре. Няма така лесно да се отървеш. Откровено казано, тази бутилчица не беше предназначена за тебе, защото бях убеден, че си загинал. Но аз предчувствах, че един ден ще дотрябва. И ето че дотрябва! Стана така, както аз исках! А каква бутилка само! Върху етикета е нарисуван един коремест монах с плешива глава, превързан с въже, и току намига проклетникът. Свърши се с мигането му. Ще му натикам тирбушона в шкембето, ще си напълним чашите и ще ти кажа благодаря. Отдавна чаках тоя случай.

— За какво ще ми благодариш?

— А ти все такъв скромен ли си? Няма да ти благодаря, загдето ме измъкна тогава от танка. В боя всички са братя и аз щях да те измъкна, ако се беше запалил. Но че не се побоя да кажеш истината на хората за тоя бой — за това заслужава човек да ти благодари. Да защитиш приятеля си не на бойното поле, а в тила, което изискваше

сто пъти по-голяма смелост — това беше истински героизъм. Бях помислил, че с мене е свършено: и техниката изтърва, и задачата не изпълни. Току-виж ме обвинили, че съм хвърлил във въздуха годния за сражение танк. С една дума — свършено е с Федир Малцев. Наоколо само мъртвци, никой дума не може да продума. А най-главното, ако съдят мене — ще оправдаят началството. По едно време гледам — идва другарят Шайтан и взема думата... Рискува кариерата си, но каза истината. Признай си, положително си треперел от страх? Това ще е било много по-страшно, отколкото да атакуваш вражески танкове?

— Това беше отдавна — отвърна неопределено Максим.

В портрета на младия Шайтан, който Максим така грижливо и съвестно рисуваше въз въображението си, се появи още една ярка черта.

— Лъжеш, ти много добре помниш, но не искаш да признаеш. Какъвто си беше срамежлив, такъв си и остана. Такова нещо не може да се забрави. Ако не беше ти, за мене оставаше само един път — за наказателния батальон и оттам на оня свят. А така възтържествува истината — дадоха ми орден. Чудо! Чудни са делата ти, господи! Направо от трибунала те водят при командващия армията и ти окачат орден.

— Наистина чудо.

— Не, това не е чудо, Максиме, на този свят има правда и тя винаги излиза наяве, както и да я криеш. Винаги съм вярвал и ще вярвам в това. Затова съм щастлив!

— Ти? Щастлив?

— Ами ти какво мислиш! Щастлив съм, разбира се.

Той произнесе тези думи с такава увереност, че човек не можеше да се усъмни в правдивостта им. Това заинтригува Максим. Прекалено несъвместими и противоречиви изглеждаха видът на осакатения инвалид от войната и щастието.

— В какво се заключава щастието ти? — запита тихо, но ясно Максим. Този въпрос беше от голямо значение и за самия него.

— Моето щастие ли? Ще ти кажа, нищо няма да скрия от тебе. Първо, вместо да умра през четирийсет и първа, останах жив, разговарям с тебе и дори се надявам утре да се почерпим. Нима това не е щастие? Второ, съвестта ми е чиста и мога да гледам хората право в очите. Нима това не е щастие? Трето, целия ме обезобразиха, но

никому не тежа — нито на държавата, нито на децата. Живея си и пет пари не давам. Нима това не е щастие? Четвърто, и преди, и сега ме заобикалят истински хора. Имам много приятели, мнозина от които не ги беше страх да кажат истината и пред съда. Нима това не е щастие? Пето, би трябвало да бъда зъл, саможив инвалид, но характерът ми не е такъв, той не ми позволява да се чувствам като инвалид, защото зная, че ако се отпусна, веднага ще се обадят всички болки, ще се отворят всички рани и ще капитулирам. А пък аз не им позволявам да вземат връх. Надсмивам им се! Така им стъпвам на врата, че гък не могат да кажат. И побеждават не те, а аз Нима това не е щастие? Шесто, аз съм жив — това е най-голямото щастие, това не е шест или седем, а милион щастия, ако мога така да се изразя.

— Дали може или не може — не е важно. Но аз те разбирам. Мога да кажа, че и аз зная какво е щастие.

— Разбира се, че знаеш. Ти трябва да знаеш, защото то е предназначено специално за такива хора като нас.

— А какво правиш сега?

— Сега ли? Работя, преквалифицирах се от танкист на обущар. Основали сме кооперация от такива недобити танкисти, артилеристи и летци като мене. Липсват само пехотинци и пионери, иначе са представени всички родове войска. Кърпим обуща, поставяме подметки, поправяме токове. Клиенти много. Знаеш ли колко е мило — ще дойде някое момиче и едва не плаче — скъсала се е обувката му. Ти ще я духнеш, ще я наплюнчиш, ще побаеш като магъосник — и момичето си отива като кралица.

— Добре разказваш.

— Нима само разказвам? Аз, може да се каже, със собствените си ръце я посвещавам за кралица, издигам я на малък, десетсантиметров пиедестал. А дойде ли празник. Нова година или Първи май, веднага обущарските маси настрани. На Нова година поставяме по средата елха, нареждаме маси, на масите сядат истински хора. Има доста бастуни и протези, но това никому не пречи. Никой не танцува, чuvат се само песни: „Къде сте сега бойни приятели?“, а от другата страна се обажда като echo: „В Германия, в Германия, в край далечен“. Седим, пием наздравици, спомняме си за приятели — живи и мъртви, и мислим...

— За какво мислите?

— Че за какво може да се мисли? Само за едно — за войната.

— За войната ли? Малко ли ти беше?

— Не, мислим какво трябва да се направи, че малчуганите ни да не знаят какво е война. Аз имам две. Сашо и Маша. Следвоенно производство. Вече ходят на училище. Моля те, Максиме, ела ни утре на гости, все едно няма да се отървеш, ела с добро, иначе ще трябва да те доведа насила. Нали знаеш, с мене шега няма.

— Защо насила, с удоволствие ще дойда сам.

— Зная, ти си истински приятел. Често казвам на моите малчугани: на този свят най-скъпото е животът, човек трябва да се бори за него и да го изживее така, както си го изживял ти. — Той помълча, сетне добави доволен: — Ти дори не можеш да си представиш колко се радвам, че те виждам.

— Аз също — отговори Максим. Този едър симпатичен инвалид с несломима воля му внушаваше голямо уважение.

— Май че наближава краят на нашия разговор — засмя се Федир. — Началството идва.

Наистина пред стръмнината бяха застанали Мария и Гана Гавrilovna Жук. Те постояха малко, като се любуваха на позлатения от слънцето Донец. Мария се обърна, забеляза мъжа си и усмивка озари разцъфтялото й подмладено лице.

Гана проследи неволно погледа на Мария и забеляза мъжете.

— А, ето къде те влече — засмя се тя. — Добър вечер, момчета.

— Здравей, майко-командир! — извика Федир Малцев и ехото от вика му долетя откъм Донец.

— А ти, Федир, какво правиш тук? Защо не си на конференцията на инвалидите?

— Бях вече там, майчице, бях.

— Е, кого избрахте? Пак ли тебе?

— Пак мене, Гана Гавrilovna.

— Значи, ще продължиш да ми досаждаш с твоите работи?

— Да, няма да те оставя на мира, докато градският съвет не даде прилични квартири на всички инвалиди.

— А пък аз се надявах да изберат някой друг, по-кротък и повежлив.

— Напразно се надяваш, майчице. Сто петдесет и шест — „за“ и единайсет — „против“.

— Браво. Все пак имало е и против?

— Това са единайсетте, които са без квартири. Но сега и на тях ще дадеш.

— Положително — засмя се Жук. — Когато дойде в градския съвет, всички бягат от него. Добре, че не идва много често...

— Защото зная, че градският съвет си има и други грижи. Трябва да разберете, че когато идвам за квартира, значи положението е непоносимо и не търпи отлагане. Дължна си да ме слушаш.

— Непременно ще те слушам.

— Тук си добра, а когато дойде човек при тебе, не може да мине от секретари и заместници, сякаш си се оградила с противотанкови укрепления. Само че сега позициите ти се влошиха, а нашите сили нараснаха. Пристигнал е бойният ми другар Максим Шайтан. Да му мислиш сега. Каня го в къщи да се почерпим по тоя случай, а той не иска, имал бил среща. Честито, Мария Григоровна, поздравявам ви. И аз се радвам не по-малко от вас. Обичам такива изненади.

— И аз ги обичам — каза Мария.

— Правилно. Да му мислиш, кмете. Знаеш ли каква сила сме ние сега? — Той стана от пейката и вдигна полирания си бастун. И като смигна, изкомандува високо: — Танкове, напред! Довиждане, Максиме, бъдете здрави, момичета!

И без да се оглежда, тръгна нататък, като се мъчеше да върви така, че никой да не вижда лицето му. Мария изпрати с поглед високата му фигура, след това седна до Максим, привлече, към себе си Гана Гавrilovna и попита:

— Вера идва ли?

— Да, отиде да танцува.

— Правилно — обади се Гана Гавrilovna, — и аз едно време обичах да танцувам. Помниш ли как играехме с тебе на сцената, Максиме?...

— Това беше отдавна — каза Максим.

— Да, отдавна, но все пак сме играли. Никак не ми се иска да забравям младините. Дори за най-тежките дни си спомням с приятно чувство.

— Само дано не се повтарят — отбеляза Мария.

— Разбира се. Отдавна ли познаваш Федир Малцев?

— Ние сме бойни другари — отговори Максим.

— Да знаеш само как ме тормози. Ако хвана туберкулоза — само заради него...

— Остави тия работи. Гана Гавриловна, нищо ти няма! — засмя се Максим, като измери е поглед мощната фигура на председателката.

— Не се знае, той е способен за три дни да те завлече в гроба. А каква тактика е усвоил! Когато Няма квартири, никакъв го няма, а щом се предаде някой обект, сякаш от земята изниква. Дай и дай. Казвам му, че всичко е разпределено, че няма откъде да взема. А той: „Намери, ти имаш резерва“. Резерви естествено има, но те са за други, а той не иска да ме слуша. „Това момче — казва — заради тебе е останало без ръка.“ Казвам му да дойде след един месец. „Не — вика той, — сега, след един месец ще ходатайствам за друго момче, а за тоя ще съм забравил.“ Казвам му: „Няма да ти дам!“ А той: „Не, ще дадеш!“ Казвам му: „Ще повикам милиционер!“ А той: „Викай, те са ми приятели“. Аз го пъдя. А той: „Донесъл съм си и възглавница, и одеяло, ще се настаня в приемната и ще чакам, докато не дадеш квартира На Иван или Степан!“ И какво мислите — налага се да му дадеш. Чудесно момче!

Краят беше толкова неочекван, че Шайтан се засмя.

— Не се смей, не се смей! Ще се увериш, че е така. Чуден човек е той! Когато няма възможност — не идва. А иска само тогава, когато е сигурен в успеха си. Зная, че ме е заобиколил от всички страни, че се е промъкнал в самия апарат на градския съвет. В съвета работят и инвалиди. Един друг се поддържат... Юнаци, дружно си живеят. Сега са добре... А след войната се завърнаха страшни, зли, без квартири, без работа. Той ги събра, организира кооперация, намери за всеки работа. Вместо да хленчат и да чакат някои да им помогне, той ги научи да работят... И се почувствуваха хора... Всичко направи. Браво на него!

— И Гана Гавриловна Жук ги подпомогна малко — добави Мария.

— Какво е моята помощ? Ако човек не изпита това, което е изпитал той, ако не походиш с протези, нищо не можеш да разбереш. А най-главното — не хленчи. Нарочно отидох в поликлиниката, за да прочета „историята на болестта“ му. Ей такава тетрадка, цели два тома. Написано „история на болестта“, а всъщност това е история на мъжеството, на едно истинско мъжество. Зная страданията му, зная, че

раните го болят непрекъснато, всеки ден, всяка минута. Докато той се прави, че нищо му няма, ходи, организира лагери и ясли за деца на инвалиди. И винаги е весел, никога не е намръщен или унил. Човек!

Тя изтри с ръка челото си, сякаш прогонваше мрачни мисли. Да беше се завърнал без ръце, без крака, осакатен... Какво щастие би било това!

Но Гана Гавриловна с нищо не изказа неизразимата си мъка. На тази тема не биваше повече да се говори. Тя хвърли поглед към далечния бряг, който се бе проточил пред нея, озарен от последните лъчи на слънцето, и каза:

— Помниш ли тоя район, Максиме?

Пред очите на Шайтан се ширеше грамадна зелена равнина, сред която някой сякаш беше хвърлил кривата сребърна сабя на Донец.

Мария изтълкува по своему неговото мълчание и тутакси му дойде на помощ:

— Разбира се, кой от нашия град не познава крайбрежието на Донец. Прекрасен район.

— Да, това е крайбрежието — съгласи се Шайтан, без да разбира добре защо тази обширна ливада се нарича район.

— Щом отпуснат пари, ще започнем да го застрояваме. За това ще трябват много пари, но аз съм сигурна, че ще ни дадат. Тук, на брега на Донец, ще издигнем нов жилищен комплекс, четири найсет микрорайона. Това ще бъде цял град! Какво ще кажеш, Максиме, за това?

— Прекрасно!

— Не, гълъбчето ми, с една дума няма да се отървеш! Щом те видях, веднага помислих за тези микрорайони, за този нов град над лъкатушния Донец. Представяш ли си какви възможности дава тук природата на архитекта!

— Представям си!

— Много добре, щом си представяш. Ще ти изпратя плана и някои технически данни. Седни и помисли през свободното си време. Няма по цели дни да се любуваш на дъщерята и жената я. Нали и двете работят?

— Да.

— Аз много добре помня какви приказни палати издигаше на времето ти на тоя бряг. А сега ти давам картбланш. Фантазирай

колкото щеш, издигай се в небето, създавай здания от слънце, вятър, стъкло и бетон, а ние ще свалим после твоите фантазии на земята. Странно, оттогава се изминаха не година или две, а цели десетилетия, а всички твои планове сякаш са пред очите ми — така образно, така релефно ги споделяше ти с нас Моля те, вземи молив и нарисувай всичко, както си го представяше тогава. Тъкмо сега му е времето да мечтаем, да строим от тухли, бетон, стъкло и желязо...

— Това беше много отдавна — повтори любимото си изречение Максим и без да се пази, добави: — Струва ми се, че всичко съм забравил.

— Не, ти не си могъл да забравиш такова нещо. Само вземи молив в ръка и той сам ще започне да рисува. Опитай се — и веднага ще се убедиш. Така е винаги: струва ти се, че си забравил абсолютно всичко, а то се спотайва някъде и само чака сгоден момент, за да се яви. Опитай се...

Тя говореше и всяка нейна дума се откликуваше болезнено в душата на Шайтан. Устремил поглед към брега на Донец, той се мъчеше да си представи новите строежи, но въображението му беше мъртво, пред него не израстваха високи, свързани помежду си ансамбли, не се откряваше картината, която така ясно виждаше пред себе си Гана Гавриловна.

Стана му тежко.

А колко добре би било да се поразходи с молив в ръка по този син, забулен с лека предвечерна мъгла простор и след всяко движение на ръката да израстват все нови и нови високи и светли блокове, цели комплекси или, както ги наричат сега, микrorайони, а ти да се почувствуваш ако не бог, най-малко творец на земна красота...

Нищо подобно обаче няма да стане, защото избухването на един-единствен фаустпатрон върху бронята на тежкия танк му бе отнело всичко. Войната уби неговите мечти, осути неговите планове! Проклятие!

Кой знае защо му допаднаха много думите на Федир Малцев за войната. Той ще си спомня дълго за тях и ще мисли... А какво може да се измисли? Щастлив е Малцев, той е убеден, че мислите и думите му могат да играят никаква роля, могат да влияят върху световните работи, могат да осуетят войните.

— Опитай се — настояващие Гана Гавриловна, — опитай се на всяка цена. А аз ще наредя да преровят всички архиви и да издирят твоите скици. Досега нищо не можахме да намерим. Много архиви бяха унищожени, фашистите подпалваха е тях печките. Моля те, опитай се!

— Ще се опитам, непременно ще се опитам! — каза Максим.

— Край, разорахме се — Гана Гавриловна стана от пейката. — Само недей отлага тази работа. Още утре сядай на масата.

— Добре.

— Ако имаш нужда от нещо — обади се веднага по телефона. А сутринта ще ти донесат технически данни за терена, за приблизителната площ и парите. Хайде, сбогом! — тя се наведе, целуна Максим и се засмя: — А ти, Маруся, не ме гледай накриво... Да знаеш само как ти завиждам! Струва ми се, че в целия Светлоград няма жена, която да не ти завижда... Ако можеше и в мене да се влюби някой като Максим... Но тази мечта е неосъществима. Материалите ще изпратя утре. Желая ти успех.

И тя тръгна, като се усмихна леко на Мария, като на стара и вярна приятелка.

Тя каза: „Ако можеше и в мене да се влюби някой!“ Значи, той се е влюбил и това забелязват другите? Истина ли е?

Да, истина е. Той е влюбен във Вера и Мария, влюбен е безумно. Щастието му е толкова голямо, че изглежда неестествено. То сигурно няма да трае дълго...

Защо няма да трае дълго? От какво се страхува той? Това не му беше известно, но тревогата не минаваше. Той е обвързан с много хора, поел е много задължения. Но няма защо да си спомня сега за тях. Той е вкусил от щастието, което стои до него на пейката... Но и най-голямото щастие крие в себе си своеобразна рана, която не заздравява и постоянно се обажда. Това е споменът за задачата, която му възложи Гана Гавриловна. Какво може да нарисува той сега? Какво знае той за приказните дворци? Страшно е да съзнаваш собственото си безсилie. Пък може да е била права, може би щом седне на масата и вземе в ръка молив, ще си спомни всичко и ще го възстанови?

— Нима това е истина? Нима съм в състояние да си спомня всичко? — запита тревожно той.

— Тя няма интерес да те лъже! Помисли! — обади се Мария. — Ето, вече виждам големия град, дело на твоите ръце. Ти виждаш ли го?

— Виждам го. Ние непременно ще се преместим там.

— Да. Старата си квартира ще оставим на младите — отговори Мария, — а ние с тебе ще се преместим там, в новия град.

— Погледни — прошепна Максим, — ей там, в оня краен блок, до завоя на Донец. Онези три прозореца на втория етаж са нашите. Виждаш ли?

— Виждам. Да, това наистина са нашите прозорци. Това е нашият дом, ние мечтаехме за него и го построихме.

Максим се засмя тихо.

— Но ти нищо не виждаш.

— Не, всичко виждам.

— Очите ти са затворени.

— Това не ми пречи да виждам. Виждам със сърцето си. Наскоро четох за една девойка, която вижда с помощта на ръката си. Тя е изключение, но сега се уверих, че всички хора могат да виждат със сърцето си.

— Това сигурно е истина.

— И аз съм безкрайно щастлива, че си тук, до мене, че ме обичаш...

— А ти?

— Какво, аз?

— Обичаш ли ме?

— Има ли нужда да питаш? — Тя се наведе, притисна се до гърдите му и се засмя. — Чуй, Максиме, ние с тебе не сме млади, а говорим като...

— Но не сме и стари. Знаеш ли, понякога ми се струва, че виждам как трябва да изглежда новият град.

— Сигурна съм, че ще направиш всичко. Слънцето се бе скрило зад хоризонта. Пред тях лежеше Донец, спокоен, сякаш излят от сребро, а вятърът, притаил се зад храстите, като че ли се страхуваше да наруши щастието им.

## ПЕТА ГЛАВА

Максим Шайтан затвори вратата и влезе в стаята. Вера свиреше унесено „Апасионата“. Това беше не обикновено развлечение, а опит да се постигне пълно съвършенство в изпълнението.

— Ти не си за химическия институт, ти са само за консерваторията — говореше често майка й, когато я слушаше.

— Както е известно, Бородин е бил химик — отговаряше Вера.

Щом изскърца вратата, Вера заряза пианото и дотича до баща си.

— Господи, колко си смешен! — извика тя.

— Смешен ли? — запита закачливо Шайтан. — На нашия строеж всички носят такива дрехи.

— На нашия строеж! Ха-ха-ха! — прихна да се смее Вера. — При нас само общите работници носят такива комбинезони.

— Правилно. Ами че аз какъв съм? Да не съм голямо началство?

Обикновеният син комбинезон наистина стоеше някак си смешно на Максим. Личеше, че баща й не е свикнал да носи такива дрехи. Лицето му, изцапано с алабастър, сияеше от задоволство.

— Не се ли обажда майка?

— Обажда се. Една минута не можете да живеете един без друг.

— Виж го ти какво нахално дете — засмя се Шайтан. — Сега ще ти дам да се разбереш как се подиграва майка и баща. В края на крантата аз баща ли съм ти? Кой трябва да задава въпроси? — Той грабна Вера и я вдигна високо. — Кажи, ще се надсмиваш ли?

— Какви са тия навици — възнегодува Вера. — Не ме оставят една дума да продумам. Да не съм кукла?

— Нещо повече от кукла — смееше се Максим, като сваляше комбинезона в банята, — ти си ми дъщеря и с това всичко е казано. Между другото, днес близо три часа работих с твоя приятел.

— Кой приятел? — повиши глас Вера, та я чуха и на горния етаж.

— Има там един такъв — кикотеше се Максим, застанал под душа. — Трябва да ти кажа, че никога не предполагах, че е такова умно

момче.

— За кого говориш?

— За един наш познат — отговори Максим продължавайки да се мие.

След малко той излезе от банята освежен, преоблечен. Сърцето на младото момиче се топеше от радост — толкова хубав и весел беше баща ѝ.

— Майка скоро ли ще си дойде? — попита Максим и седна до дъщеря си на дивана.

— Скоро. Къде сте работили с него?

— С кого? — изгледа я дяволито Максим. — Не разбирам за кого говориш?

— Стига бе, татко. Трябва да ми помогнеш. Само ти можеш да ми помогнеш.

— Ами майка?

— Това не е за нея. Къде сте работили?

— На трийсет и седмия блок. Тази машина вече е прехвърлена там. Чудесна машина! Не мога да разбера как ми е дошла на времето тази идея. Това беше много отдавна...

— Наистина ли върши работа тази машина?

Максим Шайтан се помести по-близо до нея, сложи ръце на раменете ѝ и я погледна в очите. — Много ли го обичаш?

— Много.

Тя произнесе тази дума без колебание, без вълнение.

— Ами той?

— Още повече.

— Тогава какво има да се мисли?

— Не зная. Когато го няма — не ми се иска да живея, тогава съм готова да тръгна да го търся. Само че той няма представа за това... А когато се срещнем, веднага започва нещо невероятно. Иде ми да му кажа нещо хапливо, за да не вири нос, за да не мисли, че съм лапната по него... Помогни ми!

— Какво да ти помогна?

— Трябва да кажа една решаваща дума, а как да сторя това — не зная.

— Ами той?

— И той навярно не знае. Разбира се, всичко това би трябало да кажа не на тебе, а на майка, но аз не смея дори да й намекна за това. Тя така мрази стария Кравченко... Затова се обръщам към тебе... Разбираш ли?

— Разбирам.

Той гледаше дъщеря си, сякаш за да отгатне целия ход на нейните и своите мисли, и разбираше ясно, че причината за нейните преживявания и колебания се крие в Степан Кравченко, че именно това не ѝ позволява да каже открито и смело последната дума на сина му.

Какво можеше да ѝ отговори той, какъв съвет да ѝ даде? Максим се опасяваше, че в стремежа си да узнае истината Вера ще започне да го разпитва за далечното минало, обвito с гъстата мъгла на небитието. Какво ще ѝ отговори тогава той?

И сякаш отгатнала мислите му, Вера го попита:

— Татко, вярно ли е, че ви е предал в лагера?

— Кой?

— Старият Кравченко.

— А-а-а! Не зная. Това е такава объркана и сложна история... Още много неща трябва да се проверят.

Вера изведнъж се сепна. Господи! Колко нетактична и непредпазлива е тя! Сигурно е причинила голяма болка на баща си, макар че въпросът ѝ беше съвсем естествен. Не, това никога вече няма да се повтори.

Тя изгледа плахо баща си изпод вежди. Не, той не ѝ се сърди, лицето му е спокойно, значи не е отдал особено значение на нейния въпрос.

Ако знаеше само колко струваше на Шайтан това спокойствие!

В този момент той като че ли се почувствува виновен в нещо. Ако можеше да се възврне паметта му, тогава всичко веднага би застанало на мястото си и той нямаше да се измъчва и да мисли дали Степан Кравченко е предател или не. Въщност какво отношение може да има това към Михайло?

Естествено, ако не се вземе всичко присърце, това няма никакво отношение към него. Но ако обичаш человека и мислиш да живееш с него цял живот, не можеш да се отнасяш с безразличие към минали дни и събития, а любимият трябва да отговаря не само за себе си, но и

за целия свят. И тъкмо поради това, не знайки дали има право да изкаже всичките си мисли и съмнения, Вера го помоли отново:

— Татко, помогни ми.

— Какъв ден сме днес? — попита неочеквано Максим Шайтан.

Но не е ли това манкиране от негова страна?

— Понеделник. Значи, не искаш да ми помогнеш? — за първи път в гласа на Вера се долови горчивина и разочарование.

Значи, утре е вторник, утре свършва фаталната седмица, която си бе измолил Горин. Свършват седемте дни, дадени на стария Кравченко. Предстоят някакви събития. Може би в тях се крие спасението на Вера?

Ако можеше да си спомни поне един миг, поне една дума! Какво е станало с проклетия му мозък?

— Защо те интересува какъв ден сме днес? — попита нехайно Вера.

— Дребна работа, Верочка. Почакай още малко, дано измисля нещо.

Вера сви рамене — един вид, надеждата беше много малка. А пък тя се надяваше, че именно той...

— Слушай — каза Шайтан, — искаш ли да поговорим за това довечера?

— С майка?

— Разбира се. Ако желаеш, можем да бъдем четирима. Доведи го тук, не се бой.

— Защо пък ще се страхувам? Но дали е удобно аз да му предлагам?

Шайтан се засмя:

— Защо не? Има ли значение?

— И то голямо. Не, така не може. Няма да му се кланям... О, майка си идва!

Ключалката щракна, откъм антрето след малко се дочуха стъпки и Мария Григоровна влезе в стаята. За тези няколко дена тя се бе освежила и подмладила. Това се случва, когато човек наистина е щастлив. След завръщането на Максим Мария стана неузнаваема, тя се чувствуваше на седмото небе, дъхът ѝ спираше от щастие и страх да не го изгуби.

— Мене ли чакате? — попита весело тя. — Едва се изскубнах — толкова много работа! Но, слава богу, отървах се, днес вече никой няма да ме беспокои. Слушай, Максиме, утре ще трябва непременно да дойдеш на пусковия обект. Да знаеш каква гледка, каква неизразима красота. Още десет дни — и първата тръбичка ще излети като снаряд от оръдие. Ще дойдеш ли?

— Разбира се. Но дали ще ме пуснат там?

— Голяма работа, нима това е тайна? Почакай да си измия ръцете.

И тя излезе.

— Е, как ще започнем атаката? — запита тихо Максим.

— Не зная, нищичко не зная — отговори Вера. — Дали изобщо трябва да я започваме...

— Да, тъкмо сега му е времето — настоя весело Максим, — никакво отлагане!

Влезе Мария, измита, освежена, усмихната.

— Искам да зная програмата на днешната вечер — заяви тя. — Трябва да ви кажа, че имаме голям избор. Получих специална информация. В нашия клуб има голям естраден концерт. В театъра дават „Платон Кречет“. В „Колос“ прожектират „Балада за войника“, а във „Волга“ — „Карнавална нощ“. Освен това в ресторант „Антарктида“, по проверени сведения, има чудесни шишчета.

Вера изгледа майка си — погледът ѝ изразяваше и недоволство, и разочарование.

— От известно време — каза тя — в тебе започнаха да се проявяват някакви странни, бих казала натуралистични склонности.

— Но аз не скривам това — засмя се весело Мария. — Иска ми се да изпия недопитото вино, да видя всички представления, да чуя всички стихотворения...

— И да изядеш всички шишчета!

— Да, и шишчета искам! В живота ми не е имало такива щастливи дни. Всичко искам! Кино! Театър! Гости! Шишчета! Дори да поседя в къщи! С всичко съм съгласна! Жivotът е прекрасен, както и да го погледнеш, и аз заявявам това официално!

— Смешна е станала майка — каза със скептичен глас Вера, — всичко ѝ харесва.

— Правилно, всичко харесвам. Но като изключение вие днес нещо не ми харесвате. Сериозни, замислени, сякаш ви предстои да разрешавате някакви световни проблеми. Не искам да чувам за проблеми. Животът е прекрасен.

— Щастлив човек — каза с ирония Вера, като въздъхна.

Максим я изгледа изкосо и лицето на Вера доби отново сериозен израз.

— Нашите планове, може да се каже, са много прости — каза той. — Най-напред ще постоим малко в къщи. Трябва да дойде един човек. Не сме определяли часа, но мисля, че скоро трябва да дойде — той изгледа изкосо Вера, — пък може да не е един...

— Много добре — съгласи се Мария. — Как трябва да посрещнем вашите гости?

— Нашите ли? — обади се Вера.

— Именно вашите. Да не мислите, че не виждам как си смигате?

— Не, това са мои гости — засмя се Максим.

— Много добре. Как трябва да ги посрещнем тези гости? Може ли да знаем, ако не е тайна, кои са?

Максим се замисли за миг и Мария се сепна.

— Трябва да дойде Степан Иванович Кравченко.

— А другият?

Максим погледна Вера и тя внезапно се изчерви.

— За втория не съм сигурен дали изобщо ще дойде.

Мария хвърли поглед на мъжа си, сетне на дъщерята. Жалко, че хората не са се научили още да четат мислите на другите. Какво ли са намислили? Да, явно е, че са се наговорили.

— Аха — каза Мария, — значи решили сте да ми развалите настроението? Поканили сте Кравченко? Но имайте предвид — никой не е в състояние да ми развали настроението. Той е много лош човек, той е предател, заради него са загинали десетки, ако не стотици хора...

— Майко! — извика Вера.

— Откога си започнала да защищаваш Кравченко? Зная какво говоря. Той може да се хили и да се преструва на невинно пострадал, но ние знаем истината, това не е трийсет и седма година. Той беше осъден справедливо и си изтърпя присъдата. Защо не го амнистираха, защо не го реабилитираха?... Защо? Защото е предател! — Тя мъкна, погледна тъжното и развълнувано лице на Максим и зачервеното лице

на дъщеря си и добави: — Но той не може да ми развали настроението. Той изкупи вината си, опита от сибирското удоволствие. И макар че ми е неприятен, нека дойде, щом вие желаете това. Ще го приемем като гостенин. Съгласна съм.

Вера беше поразена.

Какво значи това, нима този, който е сгрешил, няма право да живее, нима за него няма прошка? Нали е изкупил вината си? Нима хората не стават по-съвършени, по-добри и по-честни?

Мария пък мислеше за съвсем други, прозаични неща:

— Ние ще посрещнем както трябва този неочекван гостенин, но как ще направим това, не зная. Хладилникът е празен. Вино нямаме. Можем да пригответим само пържени яйца с шунка, но според мене това е недостатъчно... Но ако желаете да посрещате гости както подобава, отивайте в гастронома!

— Какво трябва да се купи? — запита Максим, като стана от дивана.

— И аз ще дойда — скочи Вера.

— Там ще решите.

— Значи, предоставяш на нас? — запита учтиво Максим.

— Хайде! — каза решително Вера.

Мария Григоровна отиде в спалнята и се погледна в огледалото. Щастието бързо измени човека. Тя наистина изглеждаше много добре. Дори очите и светеха. Един ден, при комунизма, хората ще бъдат лекувани с щастие и това ще бъде най-силният лек на света.

Май че трябва да се премени. Да, разбира се. И то не в никакъв домашен пеньоар, а в хубава пъстра рокля с деколте, за да подхожда за настроението.

За настроението ли?

Но какво настроение ще има Мария Шайтан когато дойде Кравченко? Нима наистина никой не е в състояние да ѝ развали настроението? Да, никой!

Тя се преоблече на бърза ръка, отиде в столовата и седна в креслото. Тишината и вечерният покой извикваха спокойни мисли. За първи път, откакто се бе завърнал мъжът ѝ, тя мислеше не за него, а за предстоящото посещение на Кравченко.

Зад него се криеше нещо неизвестно и тъкмо това я тревожеше и дразнеше и не я оставяше да се радва изцяло на щастието.

Звънецът иззвъня тревожно. Странно, нима може по звъна да се различи кой натиска копчето? Сигурно е Кравченко.

Тя отвори вратата и се смая: на прага стоеше висока жена с пищна светла прическа и големи сиво-сиви очи. На Мария ѝ се стори, че е виждала някъде тази жена, но не можеше да см опомни коя е тя.

— Вие ли сте Мария Григоровна Шайтан? — запита жената.

— Да, аз. Но аз не приемам в къщи по служебни въпроси.

— Не съм по служебна работа. Мога ли да ви побезпокоя?

— Заповядайте.

Те влязоха в столовата, седнаха. Мария забеляза и оцени с вкус подбранныте ѝ обувки, модната ѝ рокля.

— Мога ли да запаля, нещо съм развлнувана...

— Моля.

Гостенката извади като стар пушач цигара от кутията и щракна запалката.

— Позволете да премина веднага към същината на работата.

— Да, тъкмо това щях да кажа и аз. Ние чакаме гости...

— О, не се тревожете, няма да ви отнема много време. Ние с вас сме съвременни жени и бързо ще се разберем.

На Мария не ѝ хареса много изразът „съвременни жени“, но тя нищо не каза.

— Казвам се Надежда Александровна Горина — най-после се представи гостенката.

— Съпруга на Серафим Горин?

— Да, същата.

— Чудно, как досега не сме се запознали.

— Да, чудно, но, искрено казано, бих предпочела да се срещнем с вас по друг повод.

— Не разбирам.

— Сега ще разберете — Надежда Александровна засмука дълбоко от цигарата, сякаш искаше да спечели време или да добие кураж за последна решителна стъпка. — Работата е там, че се е завърнал вашият съпруг и, колкото да е странно това, неговото завръщане се отрази върху положението на нашето семейство. Има ли някой друг тук освен вас?

— Не. — Вместо да се разтревожи, Мария кой знае защо остана напълно спокойна. Нещо повече, беше ѝ приятно да слуша гостенката,

да наблюдава израза на лицето й, движенията ѝ.

— Не бих желала да ме чуе някой друг. С вас мога да говоря съвсем свободно, предполагам, че между вас и Максим Павлович не може да има тайни...

— Да, така е — съгласи се Мария.

— Ще бъда откровена. Някога в хитлеристкия лагер мъжът ми в минута на слабост...

Надежда Горина вероятно надценяваше собствените си сили, уверена, че ще може да каже всичко просто и непринудено. Но се оказа, че не е лесна работа да се говори за подли постъпки на близък човек.

— Слушам — окуражи я Мария.

— Всичко това не е така просто, както може да ви се струва — Горина отново засмука дълбоко от цигарата. — Хайде, стига съм нервничила... През време на войната в минути на слабост мъжът ми е извършил нещо, което сега може да се тълкува различно от хората.

— За много подла постъпка ли става дума?

— Не зная. Мисля, че нито вие, нито аз можем да съдим правилно за това, след като са изминали близо двайсет години оттогава. Времената и възгледите са други, други са гледните точки.

— Не, гледните точки по отношение на подлостта не са се променили.

— Може би, но аз не съм дошла тук за дискусии на морално-етични теми. Работата е там, че това знае само другарят Шайтан. Във всеки случай той не ще скрие от вас...

— Може би — отговори неопределен Мария. — Но защо сте дошли при мене?

— За да предупредя вас или вашия съпруг.

— Да предупредите ли? — Мария и сега не почувствува тревога.

— Именно. Помолете вашия съпруг да забрави завинаги за този случай, да го изхвърли от паметта си. Така ще бъде по-добре за всички ни.

Мария се усмихна някак горчиво и ъгълчетата на устните ѝ помръднаха. Странно, Надежда Горина я моли да направи сега това, което отдавна бе направила войната.

Надежда забеляза сянка от усмивка по лицето на Мария, но я изтълкува по своему.

— Мисля, че не съвсем точно преценявате положението и затова си позволявате да се усмихвате — каза тя, — а положението на вашия съпруг в нашето съветско общество не е така просто, както може да изглежда на пръв поглед...

— Не ви разбирам.

— Помислете сама, близо двайсет години в чужбина, неизвестно с кого, неизвестно къде, направо казано — всичко е възможно и на всичко може да се вярва и да не се вярва. Ненадейно и странно завръщане... Близо двайсет години в някаква тайнствена болница, за която никой никога не е чувал... Не ви ли изглежда странна тази история?

— Не, не ми изглежда.

— И аз нищо не подозирам, но вие знаете, че хората обичат да се ровят в чуждия живот. За съпруга ви вече се носят клюки, и то такива невероятни, че дори не ми се говори за тях... Клюките естествено си остават клюки, но мина лото на вашия съпруг също може да не бъде съвсем безупречно... И в него могат да се намерят слаби места и минути на слабост...

— Не, не могат.

— И аз доскоро вярвах в кристалната чистота на моя мъж. Всичко може да се случи на този свят, Мария Григоровна. Хората обичат да вярват на злите езици, защото това, един вид, оправдава собствените им простъпки. И нищо да няма в миналото на Максим Шайтан, хората ще измислят...

Мария наблюдаваше мълчаливо Надежда Горина.

Нима тя наистина вярва, че в наше време може да се очерни невинен човек? Нима толкова дълбоко са се втълпили в съзнанието ѝ нравите от неотдавнашното минало, когато беше достатъчен един донос, за да се унищожи един невинен човек? Нима не е разбрала, че сега времената са други?

Какво ужасно наследство! Вероятно няма да се отървем скоро от зловещата му сянка!

— Помислете сама колко смешно звучи всичко това — каза Мария, — вие сте съгласна да не клеветите Максим, ако той мълчи. Правилно ли ви разбрах?

Очите на Надежда станаха стоманено-сиви, но гласът ѝ звучеше меко и приветливо:

— Защо говорите думи, които не подхождат за нашето време? Всичко е много по-сложено, отколкото си мислите, Мария Григоровна. Едителността не беше снета от дневния ред нито преди, нито след култа.

Надежда не разбираше само едно — защо Мария Шайтан е спокойна? Именно това непоклатимо спокойствие нарушаваше нейното равновесие. Щом Мария е спокойна пред лицето на такава опасност, значи тя знае нещо, неизвестно на Надежда. Какво е това: някакви сведения за Серафим Горин или дълбока вяра в хуманността на нашето време?

— В това се заключава най-главната и, ако искате да знаете, фаталната ви грешка, Надежда Александровна. Вие сте закъснели най-малко с осем-десет години. Наистина, ако Максим се бе завърнал към петдесет и трета година, положението му щеше да бъде доста сложно и той би имал доста неприятности. Но сега времената са други. Който има чиста съвест, няма от какво да се страхува...

Дълбоко разочарование и завист овладяха душата на Надежда. Тя завиждаше на Мария, която беше убедена в чистотата на своя мъж. Това можеше да се обясни с любовта.

Надежда си спомни за Горин, представи си обърканото му и наплашено лице. Дали би го защищавала, ако той изпаднеше в същото положение? Това изглеждаше смешно. На такъв въпрос можеше да има само един отговор. И тъкмо заради това в нея се породи неверие.

Надежда разбираше колко е тежко да се бори, без да вярва в успеха на своето дело. Но малко ли партии — на шахматната дъска и в живота — са бивали спечелвани само заради това, че противникът, спечелил една позиция, е допускал една единствена, незначителна грешка?

— Значи вие сте напълно уверена, че съвестта му е чиста?

— Да, напълно съм уверена.

— Това ще трябва да се докаже.

— Не, Надежда Александровна, вие забравяте, че живеем в друго време. Сега човек няма защо да доказва правотата си. В наше време в случая се връчва обвинителен акт и не обвиняемият трябва да го опровергава, а хората, които го обвиняват, трябва да докажат думите си. Вие много добре знаете това.

Надежда разбра, че е ударила на камък. Защо не притежава поне един непроверен факт? Какво може да направя тя срещу тази бетонна стена?... Ох, тежко е да се защищава човек като Серафим Горин.

Тя помълча, събра всичките си душевни сили и произнесе студено, като човек, който знае много, но казва далеч не всичко:

— Дойдох да ви предупредя. Не е в мой интерес да откривам сега всичките си карти, но вие можете да бъдете сигурна в едно: загази ли Серафим, ще повлече в пропастта и вашия съпруг. Това е мъчно да се разбере.

— Максим няма откъде да пада — каза Мария.

— Но има къде да падне.

Горина изговори тези думи натъртено и изгледа многозначително събеседницата си.

— Вижте какво — каза Мария, — можете да говорите каквото си искате и колкото си искате. От това все едно нищо няма да излезе. Съжалявам ви. Не зная какво е направил Горин, но щом дойде мъжът ми, ще го запитам и ще разбера. А вие предизвиквате в душата ми съжаление и учудване. Нима подлите хора заслужават защита?

— Да не искате да ми четете извадки от моралния кодекс на строителя на комунизма?

— Не, за друго мисля. Това, което вършите сега, не е изгодно за самата вас. Подлостта има дълги и остри рога и колкото и да ги прикрива човек, те все едно ще се покажат, ще излязат наяве...

— Нас никой не ни е чул и вие нищо не можете да докажете.

— Аз изобщо няма да доказвам. Помислете за своята роля...

— Той ми е мъж.

— Обичате ли го?

Това беше най-страшният въпрос. Надежда Горина дори се стъписа.

— Мисля, че най-добре ще е да си ходите — каза Мария Шайтан.

Да, това би било най-добре, но Надежда Горина не можеше да напусне бойното поле победена. Какво може да постигне тя, какво беше спечелила в резултат на този унизителен разговор?

Абсолютно нищо. Само е загубила.

Сега Мария Шайтан положително ще се заинтересува какво се е случило в лагера преди двадесет години. Значи за това ще знае още

един човек, значи възможността да бъде изобличен Серафим Горин става още по-голяма. А това беше загуба.

Но защо Мария е спокойна?

Да, времената са други. И това може би беше най-голямата грешка на Надежда. Но тя не искаше да се признае за победена и затова каза на излизане:

— Не се тревожете, сега ще си ида. Казах ви всичко. Помислете добре. Времената са нови, но хората са същите. Сбогом.

Тя тръгна към вратата. Мария мълчеше. Дотегнал ѝ беше този разговор.

Но преди да излезе Надежда Горина, дрънна звънецът. Мария побърза да отвори и се върна в стаята със Серафим Горин. Директорът заслужаваше съжаление. Лицето му бе отслабнало, кожата на бузите му бе увиснала като на стар булдог, тъмните му очи се бяха насълзили. Големите му пресъхнали устни трепереха и Горин непрекъснато ги облизваше.

Той влезе в стаята, изгледа объркано Надежда, подозирачки някакъв заговор срещу него.

— Какво търсиш тук? — запита плахо той.

— Играя на кукли с Мария Григоровна — отвърна рязко Надежда.

Тя гледаше Горин с отвращение. Каква голяма грешка е допуснала, защо ѝ трябваше да идва тук?... Времената са други, там е работата, че времената са други.

Мария гледаше ту Горин, ту жена му.

— Какво търсиш тук? — викаше Горин.

— Надежда Александровна ми предложи една много изгодна сделка — каза най-после Мария, — мълчание срещу мълчание. Както казват — това за това. Без заплащане и проценти.

— Не, вие грешите — обади се Надежда, — може да се помисли и за доплащане, и то доста солидно.

— Виждате ли — отговори иронично Мария, — оказва се, че може да се помисли и за доплащане. Откровено казано, не предполагах, че сте способна на това.

Надежда се изчерви, а Горин избухна в благороден гняв:

— Не, няма да го бъде! Става дума не за материално, а за морално доплащане. Искаш да ми припишеш още едно престъпление?

— Не се тревожи, нямам такова намерение.

— Защото не можеш — най-после се овладя Горин. — Къде е мъжът ви? При него съм дошъл, а не при вас. С него ще говоря, само с него и с никой друг. Предстои ни истински мъжки разговор.

— Скоро ще се върне. Не може ли разговорът ви да се отложи за утрата? Ние очакваме гости...

— Днес понеделник ли е? Не-е-е! Не може. Утре ще бъде късно!

— Тогава почакайте.

— Напразни надежди — намеси се Надежда.

— Не, аз ще почакам.

— Дано пукнеш, глупак с глупак! Бях готова да направя всичко заради него, а той ще ми играе роля на благородник... Срам ме е да те гледам! Как можах да се омъжа за тебе?

Горин остана изненадан. Вярно казват хората — бедата никога не идва сама. Ето че и Надежда е против него. Голяма работа! Сега той знае как да се държи, и ще докаже на всички, че е бил наистина смел човек, който знае да отговаря за постъпките си.

— Не мога повече така, разбираш ли — не мога — каза той и гласът му от басов изведенъж стана тънък и сипкав. — Не може да се живее, когато над главата ти е надвиснала такава опасност. Всичко съм обмислил и нямам нужда от защитници като тебе.

Той извади от джоба на кремавото си сако няколко грижливо стънати листове хартия и ги заобръща объркан. Листовете потреперваха в дебелите му пръсти като крилца на пеперуда.

— Тук съм написал всичко, цялата истина.

— И сега, разбира се, ще го дадеш на Шайтан? — иронизираше го Надежда. Страшно много й се искаше да изскубне листовете от ръцете на Горин, да ги накъса и разпилее.

— Да, ще му ги дам — каза смело Горин, — ще му ги дам, нека прави с мене каквото ще. В противен случай остава само едно — куршум.

— Отново комедии? Няма обаче кой да ти ръкопляска — подиграваше го Надежда.

— Не, аз имам достатъчно воля.

— За тебе това би бил най-правилният изход — каза Надежда, — във всеки случай всички биха си спомняли за тебе с уважение. Иначе ще загинеш и хората ще кажат — загина като подлец.

Серафим Петрович погледна жена си, след това извика с прегракнал глас, сякаш някой го душеше:

— Лъжеш! Лъжеш! Аз ще живея! Шайтан е честен човек, той ще постъпи справедливо! Убеден съм, че ще ме помилват, това се случи преди около двайсет години...

— Не, никой няма да те помилва — отсече Надежда.

— Не е ли по-добре да продължите разговора си в къщи? — каза Мария.

— Не — отговори твърдо Горин. — Моето решение е твърдо и непреклонно. Не мога да живея повече така.

— Мри тогава, червей гаден! — ядоса се Надежда. — Оставай и чакай колкото си щеш! — Тя се запъна за миг и добави: — Когато се върнеш, няма да ме завариш в къщи. Отивам си завинаги. Сбогом, Горин. Да знаеш само колко си ми противен! Дано никога вече не те срещна! Не трябваше да идвам при вас, Мария Григоровна. Моля да ме извините.

И тя тръгна да си върви.

— Стой! — изкряска Горин.

— Какво има? — обърна се Надежда. — Искаш да ми кажеш, че си смел и честен човек ли?

— Отивай си! — извика Горин. — Отивай си, коварна жено! Знаех, че си способна да оставиш мъжа си на произвола на съдбата...

— Горин — каза Надежда, като се усмихваше презрително, — нима не разбиращ, че на Мария Григоровна никак не ѝ се слушат нашите приказки?

— Мария Григоровна е честен човек! А плъховете вече напускат потъващия кораб? Ами ако не потъне?

— И да не потъне, все едно никога няма да се върна при тебе. Това ми е урок за цял живот. Мария Григоровна, бих искала да ви уверя, че никога не ще забравя този разговор. Моля да ме извините и да не ми се сърдите.

И тя излезе, без да се обръща.

— Отиде си! — извика Горин, като се огледа с ужас. — Защо я пуснахте?

— Тя не е малка. — Душата на Мария Григоровна се тресеше от погнуса.

— Много добре — каза с по-спокоен глас Серафим Горин. — Разбрахте ли сега каква змия е тя?

— Мога ли да прочета какво сте написали? — попита Мария и посегна за листовете, които Горин беше оставил на масата.

Горин усети как по кожата му полазиха тръпки, спусна се към масата и грабна листовете. Как може някой друг да чете изложението ми! Но защо тогава го е писал?

— Не, не може — извика той, това е моя тайна, моя най-голяма тайна!

— Вие, струва ми се казахте, че сте донесли това за Максим. Той няма тайни от мене.

— Разбира се — омекна той, — аз съм нещастен, обречен човек. Вземете.

Мария Григоровна докосна листовете с някакво странно чувство. Тук беше скрита една голяма тайна за живота и смъртта на много хора.

Колко болка и мъка се крие зад думите: „... лагерът ни бе ограден с бодлив тел“, „не бяхме яли по цели дни“, „всеки, който лягаше на земята, биваше разстрелян“, „от високите лагерни комини непрекъснато излизаше тежък черен дим — там изгаряха трупове“... Този внезапно остарял и съсипан мъж, който седи пред нея и наблюдава всяко движение на очите ѝ и сякаш се мъчи да отгатне собствената си присъда, е видял и преживял всичко това.

Но защо се вълнува така? Може би не е написал всичко, може би е скрил най-главното?

Не, не го е скрил. Ето започва най-страшното. Тези думи би трябвало да се напишат не с мастило, а е кръв, за да напомнят винаги на Горин извършеното от него престъпление.

— „Двадесет души — четеше шепнешком Мария, като мърдаше леко устните си, — в това число Максим Шайтан, бяха отделени в специална група. Ние разбрахме какво означава това. Положително Елза Таубе бе намислила някаква нови опити, които свършваха с моментална или бавна смърт...“

С каква точност описваше той миналото. Така може да разказва само човек, който е видял всичко със собствените си очи и е изгубил вяра в бъдещето.

Пред погледа на Мария израсна лагер с гъста телена ограда с бели изолатори, залепени като охлюви за коловете, със смъртоносните

проводници с високо напрежение, със схлупени бараки без прозорци, без слънце, вонящи на креозот, пропити със задушливи дезинфекционни средства. Часовои с кръгли каски, застинали на наблюдалните кули, черен пушек от комините. И през този ад вървят бавно към смъртта двадесет и пет концлагеристи, между които и Максим Шайтан.

Мария си представи ясно тази ужасна картина, тя се пренесе мислено в лагера и тръгна заедно с групата към смъртта...

Най-после се освободи от това видение и зачете по-нататък.

— „Цялата група реши да избяга. Бягството се подготвяше отдавна, но трябваше да се ускори. Бях посветен в тайната, беше ми възложено да прекъсна високото напрежение и да отвлека вниманието на часовоя. По-късно узнах, че ролята ми се дублира и в случай на несполука същото е трябвало да направи Кравченко С. И., който не знаеше нищо за моята роля, тъй като бях помолил другаря Шайтан да скрие това от конспиративна гледна точка. Той одобри предложението ми. Три дни преди бягството бях извикан в управлението на лагера. Как можа да стане това — не зная, тъй като следователят от гестапо нямаше никакви данни. Започнаха да ме изтезават. Спрямо мене беше приложен така нареченият осми комплекс. Аз не издържах и издадох всичко. Признавам се искрено за виновен, осъждам дълбоко простъпката си и съм готов да отговарям за нея. Но моля да се има предвид, че тогава бях млад и неопитен.“

„Млад и неопитен.“ Ето го человека, който с цената на живота на свои приятели е можал да спася кожата си. Очите му не отразяваха нищо друго, освен страх и скрита надежда — дано се смилят, дано му простят...

Мария се задъхваше от гняв. Не, трябва да прочете всичко докрай.

— „... Бягството на групата, разбира се, беше осуетено. Всички бяха затворени в газова камера-вагон. Ние знаехме че от този вагон никой не се връща, и как е останал жив Шайтан М. П. — не ми е известно. Вероятно само той може да разкаже за това. Но същата нощ гражданинът Кравченко С. И. използува случая и изчезна от лагера. Подробностите за бягството му знаех само аз, защото ми беше известно къде може да се прекъсне незабелязано високото напрежение. Естествено веднага след бягството на гражданина Кравченко С. И. тази

възможност беше премахната и поради това аз не можах да повторя неговия опит. Трябаше да отклоня подозрението от себе си и затова разпространих слуха, че групата е предадена от Кравченко С. И. Този слух намери благоприятна почва, защото се оказа, че ролята на Кравченко е била известна не само на мене; той беше лош конспиратор, а за мене никой не знаеше. На другия ден разбрахме, че другарят Шайтан и останалите концлагеристи са още живи — те успяха да пратят бележка. В тази бележка другарят Шайтан М.П. писа, че съм ги предал аз. Не ми е известно как е узнал той това. Благодарение на един щастлив случай бележката попадна в мене. Разбира се, аз я унищожих. Съзнавам, че простъпката ми заслужава най-строго осъждане, осъждам я и аз, както би постъпил на моето място всеки съветски човек.“

Следваше нечетливият подпис на Горин, а след това името му, написано с печатни букви, за да не сгреши, един вид, някой. На края беше поставена и датата.

Мария отпусна ръката с листовете и погледна в лицето на Горин. Той седеше пред нея изплашен и гаден, с единствената мисъл в главата: дали е написал правилно всичко, дали е вмъкнал достатъчно самокритика?

Нещо я бодна в слепоочията и главата ѝ сякаш се наля с олово. Каква е тая мисъл, която непрекъснато се мъчи да улови? Защо бяга от нея тази много важна мисъл?

От дъното на душата ѝ се надигаше силно негодуване и от доскорошното ѝ спокойствие не остана и следа. И тя произнесе думите, които може би не трябаше да каже:

— Так-а-а, значи унищожил си бележката... Излязъл си от лагера и си наблюдавал спокойно как съдят Кравченко? Да не си бил свидетел на делото му?

— Не, не — побърза да се оправдае Горин, — за това никой не знаеше. Но във вашите думи има много истина... Няма защо да го извъртам, всичко е точно така, както казвате вие... Кажете ми откровено — много ли сте изненадана? Как ви се струва това? В края на краишата всичко признах... Оттогава има вече близо двайсет години...

— Да — каза замислена Мария, — признавате защото Максим Шайтан знае всичко и може да ви изобличи. Иначе една дума не бихте

казали...

— Нищо подобно, не съм толкова подъл човек. Сигурен съм, че Максим Павлович ще потвърди това... Той знае всичко...

— Почакайте — сепна се Мария.

Стори ѝ се, че именно в този миг се оформи леко неуловимата мисъл-догадка, която я тревожеше непрекъснато.

Горин моментално се сви и се наведе леко напред, готов да се затича и изпълни каквато и да е заповед. Нещо кучешко, покорно и умолително се появи в големите му тъмни очи и зад всички тези чувства се криеше нещо съвсем друго — надеждата.

— Слушам ви!

— Друг въпрос ме интересува. Постарайте се да си спомните нещо и да ми кажете истината.

— Аз съм честен човек.

— За това после. Кажете ми знаел ли е Максим Шайтан в лагера как се казвате?

Въпросът беше толкова странен и неочекван, че Серафим Горин едва пое дъх, сякаш усетил някаква голяма опасност. Какво се крие зад тези думи? Защо Мария я интересуват такива обикновени неща? Въпросът положително не бе зададен току-така и Горин трябва веднага да разбере какво се крие зад него...

Стори му се, че зад думите „Знаел ли е Шайтан как се казвате?“ се крие някаква заплаха.

И тъй като не беше в състояние да вникне в същината на Мариините подозрения, Горин се разсърди.

— Защо ми задавате идиотски въпроси?! — навика той.

— Този въпрос не е толкова безсмислен, както ви се струва. Аз трябва да уточня: знаел ли е Максим в лагера името ви?

— Разбира се, че го знаеше — сви рамене Горин и в гласа му отново се долови уплаха.

— В самия лагер, непосредствено преди бягството? — настояващия Мария, впила очи в Горин.

— Защо ме питате за това? — разпери ръце Серафим Петрович.

— Разбира се, знаеше, нали ми писа бележка...

— Извинете, май че сте прав — каза тихо Мария, — сега разбрах, че въпросът ми беше неуместен.

— Но какво се криеше зад него?

— Нищо.

Наистина защо зададе тя този въпрос, кое я подтикна към това? Има някакво несъответствие в разказите на Максим и Горин, някакво странно, недопустимо несъответствие. На какво се дължи то? Как се е породило? Горин не лъже в изложението си — тук всичко е истина. Но положително и Максим не я е изльгал, нещо повече, той се мъчи с всички сили да прикрие загубата на паметта си. Кога е станало това? Може би Шайтан не знае истината? Кога тогава? И на какво може да се дължи, освен на избухването на фаустпатрона? В това има нещо странно, и на нея никак не ѝ се отдаваше даолови най-главната мисъл.

Не, сега тя не е в състояние да открие нещо. За това са необходими по-задълбочен анализ и по-точни факти. Пък може да няма нищо важно в това?

Не, положително има. Пред очите ѝ се мяркаше някаква загадка, която тя не можеше да открие, и от напрегнатата мисъл още по-силно я заболяха слепоочията. Стига е мислила. Нека си иде Горин, да настъпи нощта, тя ще се успокои и тогава ще помисли.

— Може би сте прав — каза Мария, въпросът ми беше неуместен. И аз не зная защо го зададох. Ще оставите ли листата, или ще почакате Максим?

Горин плесна с ръце:

— Разбира се, ще го почакам. Може ли другояче? Ще падна на колене, ще се превърна на килим, нека ме тъпче, но само и само да ме пощади... Той е добър, аз го познавам... Добър и милостив, той положително ще ми прости... Нали оттогава има двайсет години, изживени честно и безупречно...

„Честно и безупречно — помисли Мария. — Странно същество е човекът.“

Звънецът в антрето отново иззвъня.

— Не чакахте дълго — каза тя.

— Аз съм готов на всичко — произнесе с вдигната глава Горин.

Мария отвори вратата, но вместо Максим на прага стоеше старият Кравченко. Идването му не беше никак навременно, особено сега, когато у тях беше Горин. Пък може да е за добро?

Степан Иванович изгледа учудено Горин, сетне Мария, разтърси прошарената си коса, изгледа отново Горин и каза весело:

— Ще извинявате за изненадата. Сигурно не сте ме очаквали?

— Напротив, очаквахме ви — отговори любезно Мария. — Максим ме предупреди, че ще дой дете.

— Виж ти! И тебе ли е предупредил?

Този въпрос се отнасяше до Горин.

— Не — отговори сърдито Серафим Петрович, — аз сам дойдох.

— Добре — усмихна се Кравченко, — щом си дошъл, стой.

Нешто много си кисел.

— Това си е моя работа.

Кравченко се поразходи из стаята, хвърли поглед към Мария и Горин, сякаш ги съпоставяше, и каза:

— Мария Григоровна, много добре разбирам, че идването ми не ти доставя голямо удоволствие, но моля да бъда извинен. Ще потърпиш, аз няма да стоя много. Къде е стопанинът?

— Заповядайте, седнете, Степан Иванович — покани го вежливо Мария. — Максим скоро ще се върне.

Кравченко изсумтя и седна на стола до пианото. Любезнотта на Мария го учуди. — Степан Кравченко не бе свикнал да слуша любезности, още повече от нея.

Като се мъчеше да се държи непринудено, той изгледа внимателно Горин, който седеше загрижен в креслото с отпуснати на коленете ръце, и каза високо:

— Какво си се затъжил, Серафим Херувимович? От Максим Шайтан ли се уплаши? Или от римския папа?

— Никой на този свят не може да ме уплаши — отговори с достойнство Горин.

— Виж го ти, храбреца!

— Не желаете ли по един аперитив, докато се върнат Максим и Вера? — запита Мария Григоровна, за да промени темата на разговора.

— А те къде са?

— Отидоха за вино.

Големите вежди на Кравченко се вдигнаха от учудване.

— Какво, какво-о? — попита той проточено. — Какво става на този свят, многоуважаема Мария Григоровна? Нищо не разбирам!

— Домакинята е длъжна да посреща гостите — отговори Мария.

— Да, права си. Учудва ме друго — защо досега не си ме канила? Да не е казал нещо Максим?

— За вас ли?

— Не, за Пушкин.

— Не, нищо не ми е говорил. Просто животът се оказа много по-сложен, отколкото ни се е струвало.

Кравченко я стрелна с очи изпод големите си вежди, мъчейки се да прочете в погледа ѝ онова, което се криеше зад любезните ѝ думи. Но нищо не можеше да се прочете по хубавото ѝ изразително лице. По него личеше дълбоко вътрешно спокойствие. Явно беше, че завръщането на Максим Шайтан се е отразило благотворно върху нея. Кравченко изсумтя сърдито и каза:

— Да, права си, Мария Григоровна, животът е нещо сложно. Истинска загадка! Сфинкс! Преди, съгледала ме отдалеч, ти пребледняващ от гняв, а сега си решила да ме черпиш с вино! Какво ще кажеш по тоя случай, Серафиме?

Горин премълча. Той дори не чу думите на Кравченко. Всичките му мисли бяха заети с едно: ще му прости ли Максим Шайтан или не?

— Да не сте решили да ме амнистирате? — продължи Кравченко, без да дочека отговора на Горин. — В такъв случай трябва да вя кажа, че нямам нужда от такава амнистия. След дъжд качулка! Малко ли бяха смешките, та искате да станат още повече? Пришло ви се е да се посмеете?

— Във всеки случай по-добре е човек да се посмее, отколкото да плаче.

— И това е истина. А ти, Горин, какво ще кажеш по тоя случай?

Горин мълчеше. Думите им почти не достигаха до съзнанието му. Не го интересуваше нищо друго, освен собствената му съдба.

— Всички ще се радват, ще се смеят, само Серафим Горин е нещастен — продума той.

— Какво си се намусил? — попита го насмешливо Кравченко. — Защо си толкова тъжен?

Горин се сепна и за миг се преобрази в силния и властен Серафим Петрович.

— Не, не съм тъжен — каза твърдо той, — просто размишлявам върху това колко странна е човешката съдба. Непостижими са нейните пътища!

— О, оказва се, че те интересуват такива важни неща — подигра го Степан Иванович. — Какво знаеш ти за тях, за тези странини пътища,

когато цял живот си прекарал като бъбрек в лой?

— Аз ли?

— Не, Пушкин.

Горин махна отчаян с ръка, отпусна отново рамене, а очите му станаха като стъклени. Кравченко едва не го заплю — такива слабохарактерни хора винаги предизвикваха у него отвращение.

— Противно ми е да седя тук — каза той, — да гледам киселата ти усмивка — кимна той на Мария, — да слушам хленча ти — Кравченко хвърли унищожителен поглед към Горин. — Изобщо аз съм излишен тук... Къде е стопанинът?

Но Мария не обръщаше внимание нито на думите му, нито на неговия тон — тя мислеше и се мъчеше да улови най-главната мисъл.

— Не се ядосвайте. Степан Иванович — каза ласкато домакинята, — зная, че съм виновна пред вас, и ако желаете, ще се извиня пред всички.

Кравченко изсумтя.

— Нямам нужда от твоето извинение. Но все пак какво е станало?

— Почакайте да дойде Максим.

Умълчаха се. След малко Мария се осмели да пристъпи към най-тайнственото:

— Мога ли да ви запитам нещо?

— Защо трябва да искате разрешение?

— Така, налага се... Кажете ми, когато бяхте в лагера, Максим спомнял ли си е за мене?

— За Достоевски си спомняше — отговори сърдито Кравченко.

— Ще извиняваш, Мария Григоровна, смятах те за умна жена, а се оказва... а се оказва, че жената си остава жена, та дори когато е инженер или председател на Върховния съвет. Виж я ти, като че ли това е най-важното! Смъртта косеше хората като трева, а на нея ѝ се иска да знае дали са си спомняли за нейната уважаема персона! Сякаш няма друг по-важен въпрос.

Мария го изгледа строго, сякаш думите му не бяха достигнали до съзнанието ѝ, и каза сериозно:

— Вие не грешите: в този момент за мене не съществува друг по-важен въпрос.

Кравченко недоумяваше. Мария Шайтан говореше сериозно, а в гласа ѝ се долавяше някаква тревога.

— Нищо не разбирам — каза той, — какви са тия странни въпроси?

— За мене това е от голямо значение.

— Можеш да не се тревожиш, мъжът ти не те е разлюбвал.

— Не това ме интересува.

— Какво тогава? — попита Кравченко.

— Кажете ми само дали си е спомнял той за мене в лагера или не?

— Можеш да бъдеш спокойна. Благоверният ти съпруг мислеше само за тебе. Когато веднъж му откраднаха едно твое писмо, за да си правят от него цигари, той едва не ги изтрепа, вагабонтите...

— Това в лагера ли стана?

— Не, в рая — ядоса се Степан Иванович.

Някой отвори входната врата и домакинята въздъхна с облекчение.

Максим и Вера с пакети в ръце влязоха в стаята. Те забелязаха гостите и спряха.

— Охо, днес сме имали голяма компания — обади се Максим. — Добър вечер.

— Верочка, иди да приготвиш вечерята — каза Мария със спокоен глас.

Вера усети, че става нещо необикновено, усмихна се, изгледа заговорнически Максим и като взе покупките, отиде в кухнята.

— Добър вечер — повторно поздрави гостите Максим, след като Вера затвори вратата.

— Мислиш ли, че е добър? — измърмори Кравченко.

— Надявам се.

В този момент Горин доби кураж, стана от дивана и каза с обичайния си уверен глас:

— Смятам, че вечерта е добра. Въпреки това, Максим Павлович, трябва да кажа, че престоят ми тук не ми доставя много голямо удоволствие. При това смея да ви напомня, че днес е понеделник. Аз съм точен на обещанието си. Седмицата, която ми дадохте, изтича утре, но аз бих искал да имам в резерва известно време и затова идвам днес. Ето, заповядайте.

Горин подаде на Максим прочетените от Мария листове, в последния момент обаче понечи да отдръпне ръката си, но се овладя и даде листовете, като каза:

— Всичко съм описал. Моля да имате предвид, че тук всичко е истина, а оттогава има близо двайсет години.

Максим Шайтан докосна обикновената плътна хартия с някакво странно чувство.

Защо се вълнува? Нима го е страх да узнае истината за някогашния Шайтан и да се гордее е него?

Ами ако този Шайтан се окаже противен и долен човек, извършил недостойни постъпки?

Не, това е невъзможно!

— Бих искал да зная — каза Степан Иванович, — нарочно ли си организирал тази среща или случайно?

Максим Шайтан не отговори.

— Добре, ако щеш отговаряй, но аз ще ти поднеса подарък. И на мене не ми доставя удоволствие тази среща. Утре е вторник. Ето ти моето изложение, написал съм всичко, три пъти съм го прегледал, заклевам се.

Най-после Максим Шайтан имаше в ръцете си данни за миналото си. Да ги прочете или да остави това за друг път, за да не се развлъннува пробуденото му сърце?...

— И ти ли си написал? — изкрешя Серафим Петрович.

— Написах — отговори Кравченко, който не разбра причината на тази уплаха. — Защо да не напиша?

— Да, да! — крещеше Горин. — Сега ви е кеф да пишете! Нещастен човек си ти, Серафим Горин! Никой вече няма да те съжали, всички ще се нахвърлят върху тебе като вълци!

— Седни, истерик нещастен! — заповядда му Кравченко. — Какво си се развикал?

— Няма честни хора на този свят — заяви Горин, като се строполи в креслото.

Мария наблюдаваше мълчаливо тази сцена. Тя се мъчеше да не изпусне нито една дума. Всичко в този разговор беше извънредно важно за нея. Мисълта, която така много я тревожеше, ставаше все по-остра, пареше мозъка ѝ. Мария искаше да се освободи от нея, да я забрави, а тя ставаше все по-ясна и най-после се оформи окончателно.

„Кога е изгубил Максим паметта си?“ — запита се Мария.

И тъй като не можеше да намери отговор на въпроса, съмнение загриза душата ѝ. Тя поиска да запита Максим, но не посмя. Нека си отидат гостите. По-добре да изчака. Ето Максим вече зачете акуратно изписаните листове. Изразът на лицето му се промени, сякаш беше в театър и гледаше някакво старо, но интересно представление Колко бавно се точеха минутите!

Най-напред Максим прочете изложението на Горин, след това листчетата на Кравченко. Описаното в тях съвпадаше. Кравченко не знаеше само едно в цялата тази история — ролята на Серафим Петрович. Че какво, картина сега е напълно ясна.

Той погледна Горин, който седеше неподвижно в креслото, след това хвърли поглед на написаното. Няма съмнение, че Горин се страхува от пълно изобличаване и е написал цялата истина.

Той е предал Шайтан и неговите другари и сега описва всичко с такова спокойствие, сякаш изминалите двадесет години могат да го спасят от заслуженото наказание...

Но нима времето може да прости извършена подлост? Нима тази подлост може да се премълчи?

Не, Максим Шайтан няма право на това.

— Значи, ти си ни предал? — попита той, като се мъчеше да сдържи гнева си.

— Нима той е знаел за нашето бягство? — обади се изненадан Кравченко.

— Знаел е. Тук всичко е написано.

Кравченко поиска да каже нещо, но нямаше сили.

Когато в съда го запитаха: „Щом не си ти, кой тогава е направил това?“ — той не знаеше какво да отговори. Стори му се, че Горин беше тогава в залата. Да, той положително беше там и слушаше.

Идеше му да го стисне сега за гърлото така, че да вземе душата на тази угоена свиня.

Той дори направи една крачка към Горин, но нямаше сили да продължи и спря.

— Не удържате думата си — изкрештя Серафим Петрович, — нали обещахте да мълчите?!

„За какво ли говорят тия?“ — помисли Кравченко, усещайки как бавно се възвръщат силите му. — Тоя тип заслужава да бъде изгонен

оттук, да го развеждат из града, та и децата да го сочат: „вижте, този е предател“.

Той хвърли поглед на Мария. Лицето ѝ беше пребледняло, само тъмните ѝ очи светеха от възбуда, замислена, тя не смееше дума да продума. За какво ли мисли?

Погледна Шайтан. Лицето му беше решително и малко дяволито, сякаш само той знаеше как трябва да се накаже Горин.

— Значи, ти си ни предал и гледаше сеир, когато ме съдеха? — Кравченко вече се бе овладял. — Знаеш ли, че заради тебе бях пратен десет години в Сибир?

— Не можете да докажете това.

— Не става дума за наказание. Работата е там, че хората трябва да знаят, че си подлец. Те ще запитат Шайтан и всичко ще се изясни без твоите писма...

— Не, ще има и наказание — каза твърдо Шайтан и Мария дори не позна неестествения му сипкав глас. — Горин сам ще се накаже...

— Не, аз не съм способен на това! — извика Серафим Петрович.

— Никой не те пита. Не става дума за самоубийство. Ти не си способен ка това. Но от днес нататък ще проклинаш себе си, докато не пукнеш от яд.

— Нима ще покажеш изложението, нима няма да удържиш думата си?

— Това вече няма никакво значение. Сега аз мисля за друго — за миналото.

— Всички ние трябва да мислим за него — каза Кравченко.

— Не само да мислим, но да правим и изводи — добави Мария.

— Именно — подчертала Шайтан, — да мислим за миналото и да правим изводи. Колкото и да се мъчи човек да го потули, то излиза наяве. Трябва постоянно да мислим за него. Човек умира, споменът за него изчезва и затова той е длъжен да остави нещо, което заслужава внимание...

— Стига философия — не издържа Горин, — дотегна ми да слушам празни приказки...

Максим Шайтан го изгледа отново насмешливо и Мария не можеше да разбере откъде се появиха тези чувства у него.

— Сега ще се увериш, че това не е само философия, но и практика — усмихна се весело Максим.

Той отиде до масата, издърпа чекмеджето, сложи там двете изложения, заключи чекмеджето, а ключа сложи в джоба си. Горин, Кравченко и Мария наблюдаваха всяко негово движение.

— А сега слушай, Горин — каза Шайтан, усещайки студения ключ върху дланта си. — Само внимавай да не припаднеш от изненада. Когато те помолих да опишеш всичко, не направих това с цел да те изпитам. Трябва да знаеш, че след избухването на фаустпатрона завинаги изгубих паметта си, която още не се е възвърнала. С една дума, Максим Шайтан не помни половината от живота си. Не помни нищо от това, което е преживял през време на войната, не си спомня нито едно събитие от лагерния живот, дори не знае кой ни е предал и дали изобщо някой ни е предавал... Не помня хората, с които съм страдал, не мога да си спомня дори тези, които съм обичал над всичко.

Горин го слушаше и не можеше да повярва. Нима това е истина, нима опитният и всезнаещият Серафим Горин е измамен, нима наистина се е хванал на въдицата?

Не, не може да бъде! Максим нищо не е забравил, той всичко помни, а сега се преструва, че е шегаджия. Всъщност от това нямаше да му олекне. Но друг път Максим Шайтан ще има много здраве...

Ами ако говореше истината?

Той трябва да се убеди в това, на всяка цена трябва да се убеди! Пък може да не е необходимо да се убеждава? Да приеме това като истина? Все едно нищо не може да се промени, защото листовете са в чекмеджето.

— Не помниш ли? Нищо ли не помниш? — изтръгна се неволно от гърдите му.

— Да, не помня — отговори Шайтан и тонът, с който той отговори, убеди окончателно Горин, че Шайтан му казва истината.

Изгубил всякакво самообладание, осъзнал каква страшна и непоправима грешка бе допуснал. Горин се нахвърли върху Шайтан:

— Измамник! Подлец! Провокатор! Върни ми изложението!

Кравченко, който стоеше до него, го бълсна обратно в креслото.

— Върни ми изложението! — настояваше с прегракнал глас Горин. — Върни ми изложението, подлецо!

— Никога няма да ти го върне — каза Кравченко, — няма защо да се надяваш и да чакаш. Не предполагах, че си такъв шегаджия,

Максиме — обърна се той към домакина. — Защо трябаше да измисляш това? За да се подиграеш с това чучело ли?

— Не ми ли вярваш?

— Не.

— Аз нищо не измислям.

— Възможно. И все пак ти ме изльга, и това е непонятно за мене.

Кога си изгубил паметта си?

Мария се помести напред и впи поглед в лицето на мъжа си.

Максим изгледа смутено Кравченко, не разбирайки въпроса му.

— Как кога съм си изгубил паметта? След избухването на танка.

Това знаеха всички у нас...

— Къде у вас?

— Там... в болницата. Това се случва често след тежко контузване. Защо трябва да лъжа?

— А излиза, че лъжеш. За избухването на танка съм чувал от тебе още в лагера. Тогава ти всичко помнеше.

— Не може да бъде... — прошепна Максим с недоумение.

— Может. Кажи ми, наистина ли нищо не помниш или нарочно си подготвил тази сцена, за да ядосаш това чучело?

— Не, аз наистина нищо не помня.

— Серафиме, Серафиме, нещастен човек си ти! — викаше Горин, като кършеше ръце; той мислеше не за миналото, не за подлата си постъпка, а за недосетливостта си.

Кравченко ходеше из стаята, решителен, развълнуван. Личеше, че цялото му същество е овладяно от една мисъл, и той трябаше да я потвърди или да я отхвърли незабавно.

— Какво са правили с вас в тази група? — запита той, като се обърна рязко.

— Не зная.

— Нищо ли не знаеш?

— Последните години ни учеха да говорим, да стреляме и пишем.

— Но кога си изгубил паметта си? Това ще е станало не в танка, а по-късно. Спомни си!

— Не зная.

Мислите на Максим се надпреварваха една с друга и ту се издигаха стремително нагоре, ту падаха надолу като птици, сякаш в

някакъв безумен танец. И внезапно от самата среда на черното ято от мисли, наподобяващи врани, прелетя светкавица и го удари в мозъка така силно, че той дори затвори очи от болка и страшна догадка.

— Почакай — каза глухо Максим, — в групата, за която говориш... в моята група имаше ли един чернокос с белег на челото, като буква „хикс“?

— Гаприндашвили! — изкрештя Горин.

— Ами един рус с откъсната мека част на ухoto?

— Семънов — каза Горин.

— Ти нищо не си забравил — рече насмешливо Кравченко на Горин. — Къде са сега тези момчета?

— Наведнъж ли ни изкараха от лагера?

— Да. Елза Таубе ви подбираше нарочно.

— Къде ни откараха?

— Това никой не знае.

От вълнение Максим не можеше да стисне зъби и те трракаха ли, трракаха като в треска. Най-после се поуспокои.

Мария Григоровна гледаше мъжа си и разбра цялата истина. Какво само не би направила тя, за да облекчи положението му, за да поеме върху себе си поне малка част от страданията му.

Тя бе разбрала всичко, но мълчеше като няма. В душата ѝ растеше чувството на някаква заплаха и същото чувство в същия миг овладя и Максим.

— Значи, всички сме имали памет? — недоумяваше Максим. — Говори! За мене сега няма нищо по-важно от това.

— Да, тогава помнехте всичко — отговори твърдо Кравченко.

— Горин, ти какво ще кажеш?

— Какво мога да кажа? Аз съм нещастен човек и кръгъл глупак.

— Друго те питам! Имахме ли тогава памет?

— Разбира се, че имахте.

Максим потри с ръка челото си, сякаш за да успокои мислите си, но това движение не му донесе спокойствие.

— Значи, това е станало по-късно? — запита той объркано. — Но защо? Как е могло да стане, нали войната бе свършила? Такова нещо може да се случи само през време на война.

— Или след войната — каза Кравченко.

— Това е работа на Елза Таубе. Тя е погубила хиляди хора, за да си прави опити.

— Но защо ѝ трябва нашата памет?

— Как защо? Нима с другите момчета също? — стресна се Кравченко.

— Да, и те.

— Паметта сама по себе си никому не е нужна — каза Степан Иванович, — но човек без памет може да послужи някому...

— Да не предполагаш, че...

— Нищо не предполагам, защото не разполагам с факти. Само ти можеш да предполагаш...

— Нима това е могло да стане по-късно? — повтори той объркано.

— На тоя свят всичко е възможно, всичко! — подскочи Горин. — В това няма нищо чудно. Върни ми обаче веднага изложението. Ти нямаш право да си играеш с човешкия живот.

Кравченко го бълсна отново в креслото.

— Млъкни, истерик такъв. Щом си го написал, имай смелост да отговаряш.

В стаята влезе Вера с голям поднос в ръце. На подноса имаше шампанско и чинии с мезе. Очите на девойката светеха от радост. Тя зашари с поглед по лицата на присъстващите и моментално се досети, че се води сериозен разговор. Дали е дошла навреме?

— Хайде — каза тържествено тя. — Заповядайте.

Никой не помръдна от мястото си. Вера се озърна учудена:

— Приличате ми на хора, които, се канят да се сбият. Нима отново...

— Не, всичко е наред — каза Максим Шайтан, — всичко е наред.

— За последен път — върни ми изложението — настояваше Горин, сякаш не бе чул думите на Вера.

Шайтан не помръдна.

— Е добре — каза Кравченко, като направи крачка към вратата, — смятам, че трябва да поразмислим. На пръв поглед всичко е ясно, но на мене ми се струва, че Максим или не знае истината, или иска да я скрие. Но стига сме говорили за това. Описал съм всичко откровено и точно, сега е ред на твоята съвест.

— Отиваш ли си?

— Не, ще нощувам тук.

— Ами шампанското?

— Не съм много по шампанското. Не ми се сърди, Мария Григоровна, всички трябва да помислим върху това. Бъдете здрави.

И излезе, като стъпваше леко като на пружини.

Горин го изпрати с поглед и въздъхна с облекчение.

— Предполагам, че сега ще ми върнеш изложението. Ако си честен човек...

— Нищо няма да ти върна. Върви си, Горин.

— Ще удържиш ли на думата си? Нали сключихме джентълменско споразумение!

— Ще удържа на думата си. Върви си.

— Но аз нищо, аз... Ти сам разбираш, обстоятелствата...

Двайсет години...

Максим се надвеси над него с цялата тежест на грамадното си тяло.

— Вън!

Горин го погледна уплашено. Той все още не можеше да повярва — изльгал ли го е Шайтан или наистина е изгубил паметта си? Недоволен от себе си, объркан и отчаян до безкрайност, той напусна стаята, без да има смелостта да погледне Максим.

— Ама че гости — изпрати го с объркан поглед Вера, — едва донесох шампанското, а те се разпръснаха! Комедия!

— За тях това положително не е комедия — каза Мария.

— Но какво да правя с вечерята? — учуди се Вера. — Да я слагам или да я върна в кухнята?

Максим погледна дъщеря си и се усмихна дяволито-заговорнически. Вероятно мисълта, която се породи в главата му, му направи голямо удоволствие.

— Защо пък в кухнята? — каза той. — Напротив, сложи я веднага на масата.

— За нас ли?

— Защо пък да не е за нас? Слагай за четири души.

— Защо?

— Имам една молба към тебе. Иди, моля ти се...

— Къде?

— Иди намери Михайло и го доведи тук жив или мъртъв. Само че по-бързо.

За всеки случай, за по-сигурно, девойката запита:

— Михайло Кравченко?

— Да. — Очите на баща ѝ се усмихваха.

Вера изгледа умолително майка си.

— Баща ти говори истината, Верочка, ние ще се радваме много да го видим. Отивай.

Странно! Какво се бе случило тук през тези някакви си петнадесет минути?

— Добре, щом желаете, ще го повикам — каза Вера и тръгна.

Тя затвори бавно вратата и след малко токовете ѝ затракаха като картечница по стълбището.

Максим се усмихна.

— Симпатично девойче.

— Да, симпатично — обади се Мария. — Дай ми писмото на Кравченко.

Максим ѝ подаде изложението. Мария започна да чете, а той я наблюдаваше внимателно, като че ли се мъчеше да отгатне мислите ѝ. Веждите ѝ се сключиха, лицето ѝ стана студено и сурово.

Той мислеше за своето минало, за Елза Таубе, и в душата му се вдигна истинска буря. Паметта му подсказваше хиляди подробности от миналото, които преди му изглеждаха съвсем несъществени и незначителни. Той не можеше да повярва в предположението.

„Кога съм изгубил паметта? Нима това е сторила Елза Таубе? Защо?“

Но ако размисли добре, всичко ще стане ясно. Всички бивши концлагеристи на Елза — летци, танкисти, пионери — бяха хора без памет, без родина. Те приличаха на живи автомати, които не знаят какво е колебание и съмнение, за които има само един закон — заповедта на командира. Отглеждаха ги като питомни зайци, и те бяха доволни, когато опитите даваха добри резултати.

Той дори се задъха от неочеквания пристъп на гняв.

„Тя е отваряла хиляди черепи за опитите си“ — спомни си той думите на Горин. Може би още тогава е търсела човешката памет?

Какво трябва да прави сега?

Да умре ли?

Не, той нямаше това право. Да се умре — значи да остави Елза Таубе ненаказана. Това няма да го бъде!

Или да махне на всичко с ръка и да остане тук с Мария и Вера, за да се радва на щастието?

Ами инжекциите на Елза?

Дали наистина са необходими, или Елза само ги е плашила, за да насаждда в тях страх и подчинение?

На лекарите сигурно са известни тези инжекции, но не е там въпросът...

Има ли той право да купи собственото си щастие с цената на мъката, а може би и живота на десетки, хиляди, ако не и милиони хора?

На всички тези въпроси трябваше да се даде отговор, това може да направи само той, никой друг не е в състояние да му помогне...

Мария отпусна ръката с изложението.

— Сега всичко е ясно — каза тихо тя. — Ти си изгубил паметта си много по-късно.

— Изгубил ли съм я?

— Разбира се.

— Не съм я изгубвал.

— Не разбирам.

— Не съм я изгубвал. Това не е от фаустпатрона. Паметта ми е отнела Елза Таубе! Отнела ми е всичко — паметта, миналото, приятелите, любовта. Засега в нашата група сме само дванайсет души. А колко ще станат те след пет години! И все млади хора, в силите си, лишени от всякакви човешки чувства — летци, танкисти, ракетчици! Хиляди? Десетки хиляди? Сто? Осакатени, лишени от минало, от памет, любов, нерви. Представяш ли си какво може да направи една армия от такива хора?

Мария ахна — ето го най-страшното.

— Не разбирам едно — защо трябваше да ме изпращат тук?  
Защо?

— Може би е трявало да се провери нещо?

— Къде?

— В тебе, в твоя мозък, в паметта ти.

— Възможно ли е това?

— Успокой се — каза Мария, като сложи ръце на раменете му, гледайки го в очите като в бездънен кладенец, — утре ще заминеш за Москва, ще идеш в редакцията на „Правда“, ще разкажеш и ще напишеш такава статия, че целият свят да изтръпне от ужас...

— Статия ли? Статията няма да помогне. Никой, в това число и аз, не знае къде живее Елза Таубе, къде се намира лабораторията й. Някъде в северозападна Европа. Този адрес прилича повече на някаква мистификация.

— Но ти нали знаеш къде трябва да се върнеш?

— Да, в Брюксел. Там ще ме качат на самолет, който ще полети в неизвестна посока. След три прехвърляния на военни летища ще пропътуваме десетки километри в затворена кола и най-после ще стигнем нашата научна болница. Ще напиша статия, а те ще отговорят, че това е маниаческа фантазия, и Елза Таубе ще продължи спокойно работата си, ще осакатява хора, ще комплектува от тях роти, батальони, полкове. И един прекрасен ден в небето ще литнат стотици хиляди летци, лишени от човешки чувства, памет, страх, нерви, летци, надеждни и жестоки. Ти ще разкажеш за това.

— Аз?

— Да, ти. Но по-късно. Ти си права — в Москва трябва да знаят. Но за вестника е още рано. Зная кому трябва да разкажа всичко преди да замина... Какъв ужас! Колко добре, колко щастлив се чувствах тези дни...

На Мария и се стори, че потъва бавно в някаква непрогледна бездна. Дъхът и спря, нещо стисна гърдите й.

— Да не искаш да ни напуснеш?

— Да ви напусна ли?

Стори му се, че тази мисъл е недопустима и за него.

— Да замина ли? Не зная, трябва да помислим, може би ще се наложи да замина, ако не се намери друг изход...

— Това е жестоко!

— Жестоко ли? Навсякъде в живота на всеки човек настъпва частът, когато той се запитва: за какво си живял и живееш на този свят? Коя е най-важната ти цел в живота? Постигнал ли си тази цел? Сега зная коя е най-важната ми цел. Непрекъснато виждам пред себе си младия и здрав Максим Шайтан, непрекъснато се мъча да си представя неговия

портрет и искам да узная как би постъпил той, ако би бил на моето място.

— Ами ние? За нас мислиш ли? — продума с горчивина Мария, като помръдна леко пресъхналите си устни.

— За никого не съм мислил през живота си с такава болка, както за вас, за моето щастие.

На Мария Григоровна ѝ се стори, че именно сега трябва да каже решителната дума, и тогава ще изчезнат всички опасения у Максим Шайтан. Нима в сърцето му няма капчица чувство, капчица любов?

— Не — с мъка произнесе тя, — никъде няма да те пусна. Представяш ли си колко е жестоко това?

Тя каза това, но много добре разбираше, че ако Шайтан реши да замине, никаква сила няма да може да го задържи.

— Защо жестоко? — попита Максим.

— А за Вера помислил ли си?

— Малко съм мислил и нищо още не съм решил. Разполагам с много малко време. Трябва да обмислим всичко добре...

Тя вече знаеше всичко предварително. И той чувствуващ в дъното на душата си, че наближава краят на краткото им безоблачно щастие, че започва отново жестока и напрегната борба, само че не за лично щастие, а за нещо много по-голямо и по-важно.

— Ох, Максиме — плесна с ръце Мария, — защо сме толкова нещастни, защо именно ние трябва да понесем това?

— Не зная. Така сигурно мисли всеки човек, изпаднал в затруднено положение.

— Но как ще живеем без тебе?

— Не, отсега нататък вие винаги ще бъдете с мене, дори и да замина. Още нищо не съм решил и не зная какво ще стане утре, но във всеки случай вие ще живеете и ще ме чакате, ще знаете, че съм жив и че мисля за вас. И ако се наложи да замина, положително скоро ще се върна... Макар и стар, побелял, но щастлив, защото ще постигна целта си...

Мария разбираше, че няма никаква надежда да задържи Максим. Той само си въобразяваше, че размисля, че се колебае и пресмята, а в действителност всичко беше вече решено — ще постъпи така, както му подсказва сърцето.

Но какво ще направи сам, невъоръжен и беззащитен? Как ще се бори? Не е ли по-добре да започне тази борба тук, без да заминава?

Най-после Мария дойде на себе си. Максим беше прав — разсъждаваше мислено тя, — върху тях лежи голяма отговорност и те нямат право да бъдат лекомислени.

Странно, че в такива минути той може да говори за щастието. А всъщност какво чудно има и това? Тъкмо сега щастието е най-скъпо. И все пак сега тази дума звучи неуместно...

— Щастлив ли? — попита като на сън Мария, смаяна от звученето на тази обикновена дума.

— Да, щастлив. Каквото и да става. Дали ще замина или ще остана тук, няма да забравя тази седмица, тази любов... В моя живот беше ти и Вера... В живота ми беше милият Михайло Кравченко. Беше баща му, честният, невинно пострадалият, но винаги бодър Степан Кравченко. Беше танкистът Федир Малцев, един верен до гроб приятел. Беше Гана Жук. Дори Горин, този жалък и нищожен човек... Ако решава да замина, ще предадеш тези изложения, неговото и на Кравченко, в партийния комитет, там ще се ориентират по-добре и ще решат какво да правят с него. В изложението е написана самата истина. Жал ми е за Степан, но годините вече не могат да се върнат. Горин естествено ще бъде наказан, но това не е утешение. Подлостта не бива да се прощава...

Той говореше, сякаш разглеждаше и себе си, и Мария, и тази уютна квартира.

— Заминаваш ли? — попита го Мария.

— Не, тук съм още и не зная дали трябва да замина. Това е въпрос на живот и смърт. Всичко трябва да се обмисли. Най-малката грешка може да бъде фатална.

— Да, това е истина.

Обзе ги голяма мъка и не можеха да намерят думи, за да я разпръснат. Овладя ги чувството на отговорност не само за своето щастие. Тепърва трябваше да отговарят за пелия свят, за живота на милиони хора и може би именно тази тежка отговорност намаляваше болката.

Вратата изскърца и на прага се появи развълнуваното лице на Вера, а зад нея стоеше Михайло Кравченко. Макар и разтревожени, те се мъчеха да се държат така, сякаш нищо особено не се бе случило.

— Ето — каза Вера, като влезе в стаята и затвори вратата след Михайло.

Младежът поглеждаше изпод вежди родителите на Вера. Той доби кураж и понечи да каже нещо, но нямаше сили. Устните му запитаха:

— Викали ли сте ме?

— Да, поканихме те — каза Максим.

— За какво пък съм ви дотрябал? — попита полугласно Михайло.

— Ей така, поканихме те на гости. Ще вечеряме, ще пийнем шампанско.

Михайло изгледа Вера, като че ли зад тези обикновени думи можеше да се крие някаква страшна тайна или хитрост.

— На гости ли? — попита той.

— Да, ей така, на гости — изчурулика Вера. — Трябва да знаеш, че отсега нататък ще бъде така. Хората трябва да ходят не само по работа, но и на гости. Разбра ли?

Михайло Кравченко разбра, че това е решаващ момент.

Той хвърли поглед на Мария Григоровна и като събра всичките си сили, за да не секне гласът му, каза смело:

— Знаете ли, че я обичам?

— Как можа! Мълкни! — извика Вера, но Михайло не се уплаши нито от тона ѝ, нито от блъсъка на сините ѝ очи.

— Не ви ли е страх, че ще я взема със себе си? — продължи той, като се пъчеше със смелостта си.

Максим Шайтан се засмя тихо.

— Не, не ни е страх.

— Хайде, заповядайте на трапезата — подкани ги тихо Мария, сякаш току-що бе станала от сън, — остават ни още няколко дни.

След това настъпи нощта, топла лунна нощ. Синьозеленикавата светлина, която се струеше през прозореца, образуваше в стаята някакви чудновати петна.

Максим лежеше, сложил ръце под глава, и не можеше да заспи. Мария дишаше равномерно до него. И нея не я хващаše сън, но тя не смееше да помръдне. Лежеше с отворени очи и гледаше пред себе си, без да мига.

Най-сетне сънят я повали, като прекъсна мисълта й, и тя простена от болка. Дишането ѝ веднага стана по-дълбоко и бавно и Максим Шайтан едва тогава усети, че е останал насаме с мислите си.

Той имаше на разположение цяла нощ. Но вместо да мисли за бъдещето, Максим се пренесе в миналото.

— Какъв ли е бил той на младини?

Пред него се изпрачи весел, усмихнат, светлоок младеж. Той имаше много приятели, жена. Той обичаше весели компании, обичаше да си поприказва, да се посмее и да се почерпи с приятели. Той мечтаеше да строи сгради, квартали, градове. Верността беше неговото най-важно правило в живота, той никога не се страхуваше да каже истината, дори когато това биваше свързано с някаква опасност. Той добре свиреше на роял, но най-много обичаше онът миг, когато мечтите му се въплътяваха в бетон и стъкло. През време на войната той пострада доста, но другарите му не, го забравиха. Нещо повече, те и до ден днешен пазеха добри спомени за него, като претвориха в живота някои негови идеи.

Как би постъпил младият Шайтан? Какво би му подсказала съвестта? Дали би останал в тази уютна, изпълнена с лунна светлина стая?

Разбира се, той може да остане, излагайки се на смъртна опасност, защото тук нямаше кой да му сложи проклетата инжекция, но собственият му живот не струва чак толкова много. Той може да каже всичко на всеослушание и не милиони, а милиарди хора щяха да изтръпнат, разбрали истината за тихата, никому неизвестна лаборатория. Елза Таубе ще бъде настанена на още по-сигурно място, а нейните господари ще кажат, че всичко това са измислици на умопомрачен маниак.

Въпреки всичко светът трябва да знае за опасността, която го заплашва. Максим Шайтан няма да мълчи, той ще седне на масата и ще напише... Светът трябва да знае всичко...

Но само това не е достатъчно. Той трябва да се бори, да се бори активно, и тъкмо затова трябва да се върне в лабораторията на Елза Таубе.

Но какво ще направи там?

Защо мълчиш, млади Максим Шайтан? Да знаеш само колко си ми скъп и как те обичам. Ти си най-добрата част ст мене, от моя живот,

от моите мечти и чувства. Кажи ми, какво да правя?

Би ли заминал или би останал тук, при Вера и Мария, в този чуден дом на Шайтан, наподобяващ дворец?

Зашо мълчиш и се усмихваш смутено? Кажи ми, как би постъпил ти? Положително не би се колебал нито миг. Ти беше човекът на действието и проклета да е войната, която унищожи паметта ти! Искаш да кажеш, че това е направила не войната а Елза Таубе? Все едно, това е пак дело на войната.

Какво може да направи той?

Първо, утре трябва да седне на масата и да напише не статия, а истинска изповед с всички подробности, защото всичко в тази изповед може да бъде от голямо значение...

А след това?

След това трябва да замине.

Да замине оттук? Да напусне намереното щастия, Мария, Вера?

Нима с досегашните си мъки не е заслужил това щастие? Защо не замине някой друг?

Но кой?

Той погледна заспалата Мария. Устните ѝ се бяха изкривили от болка. Навярно сънуваше тежък сън.

„Нима трябва да се откажа от щастието си? Да убия чувствата си? Ще ми достигнат ли сили за това?“

Младият Шайтан престана да се усмихва. Лицето му доби сериозен израз. Сякаш в този миг държеше изпит с живия Шайтан.

„Но нима ще бъдеш щастлив, ако останеш тук?“ — запита се тутакси Максим.

Не се лъжи. Максиме. Тежка е участта ти.

Ти можеш да удължиш щастието си с още два-три дни, за да станат всичко десет. Това е премного. Помисли, че можеше да нямаш и това...

Но защо именно на него се паднаха такива страдания и мъки, такава отговорност и тревоги?

Защото ти си Максим Шайтан, син на едно велико и многострадално поколение, което може да издържи всичко, може да победи и атомната бомба.

Да, когато се налага, дори с цената на собствения живот и личното щастие. За един честен човек това не е чак толкова голяма

жертва.

Той се изправи развълнуван и се доближи до прозореца.

Небето на изток започна да посинява. Някъде на строежа иззвири локомотив. Мария дишаше тихо на сън. Светът беше спокоен, неподвижен. Съдбата на този щастлив свят беше в ръцете на Максим Шайтан.

## ЕПИЛОГ

Леките завеси в голямата лаборатория на професор Елза Таубе бяха спуснати. В стаята цареше мека светлина. Тя падаше от невидими светилници на тавана, отразяваше се върху стените, пода, голямата писалищна маса и стелажите с различни уреди.

Човек можеше да остане с впечатление, че нищо не е в състояние да наруши реда в тази лаборатория.

Както при заминаването на Шайтан, Елза седеше до голямата си писалищна маса, а полковник Корен — малко встрани в креслото, само че тогава бе слънчев ден и стаята бе обляна с ярка светлина, а сега беше вечер.

Полковникът разглеждаше умореното лице на Елза и мислеше за странните превратности на човешката съдба, за мислите и деянията на тази тиха миловидна жена, които не отговаряха на външния ѝ израз. Мислеше за грандиозните открития в тази лаборатория. Когато чу за първи път за тях, дори се уплаши. Сега страхът беше отминал, отстъпил място на възторга.

Ако опитът с Максим Шайтан наистина излезе сполучлив, няма да може да се отрече гениалността на Елза Таубе, пък и никой не те пожелае да прави това. Ако всичко излезе така, както те се надяват, полковникът ще трябва да иде до колата и да извади от кожената чанта една черна кутийка. Там, върху червено кадифе, лежи едно много голямо отличие. Правителството, президентът и канцлерът ценят високо работата на професор Таубе. Но Елза още нищо не знае. Най-напред той трябва да се увери във всичко и едва тогава да връчи ордена. Такава е заповедта.

Сега полковникът беше убеден, че наградата е напълно заслужена. Странна е човешката съдба. От съда и бесилката до гениалното откритие, от камшик в ръката на надзирателката до почетния орден с диаманти. Значи, някой, някой е предвиждал...

Все пак Елза Таубе е смела жена. Тя рискува, но не се знае дали е спечелила.

— Кажете, Елза — запита Корен, — не ви ли беше страх, че ще остане там?

— Не. Той нямаше такава възможност. Хора, които са лишени от памет, също желаят да живеят.

— Нима наистина инжекциите, които им слагате всеки месец, са от решаващо значение?

— Важното е, че те вярват във важността на тези инжекции. Те видяха какво стана с колегата им, който не беше инжектиран.

— Видяхте ли тринайстия номер?

— Не, той сега се мие. Ще дойде в девет часа.

— Интересно.

— Аз съм спокойна.

Стрелките върху сребърния циферблат показваха девет без десет. Оставаше съвсем малко време. Личеше, че спокойствието на Елза Таубе е привидно. Тя дръпна с нервно движение новия вестник, зачете бегло редовете, спря поглед на един пасаж, като се намръщи, и извика:

— Идиоти!

— Извинете, кого нарекохте така?

— Господин канцлеръ.

— Извинете, но аз... — смяя се полковникът.

— Какво искахте да кажете? — запита го любезно Елза.

— Не може ли по-учтиво?

— Виж ти. Какво е това — благородно негодуване? — отвърна подигравателно Елза. — Не, не може по-учтиво. Когато хората правят глупости, не може да се мълчи, дори ако се отнася до канцлеръ...

„Вероятно има пълно основание“ — помисли полковникът и не посмя да й възрази.

— Точно така — продължи Елза, като сгъваше и разгъваше вестника, — точно така. Забранили да продават дебели стоманени тръби на Съветския съюз и там веднага пристъпили към собствено производство. Вече пуснали нов завод. Ето снимката на първата тръба. Преди известно време американците отказаха да им продават турбини, за да забавят с това развитието на тяхната електрификация. И какво излезе от това? Червените веднага организираха собствено производство и сега турбини от някакъв харковски завод се въртят не само в Съветския съюз, но и в цяла Африка и Азия. Щраусова политика. Стратегически материали! Глупак!

— Господин канцлерът се отнася с вас много по-благосклонно, отколкото вие с него — каза меко полковникът.

— Не съм се уверила още в това.

Елза разгъна вестника. Хартията не издържа и се скъса. Тя го смачка, сякаш се мъчеше да излезе яда си върху него, захвърли го настрана, стана, разходи се из стаята и погледна часовника.

— Къде се бави тоя покойник?

Това беше някаква новаnota в разговора и полковникът вдигна учудено вежди.

— Покойник ли?

— Да — Елза продължаваше да ходи нервно из стаята. — Това е моментът, когато човек още ходи, мисли, говори, но е вече мъртъв.

— Защо?

— Знаете ли, господин полковник — каза дръзко Елза, — струва ми се, че армията, дори в лицето на най-добрите й представители, никога няма да достигне интелектуалното равнище на съвременността. Тринайстият не бива да остане жив. Малка е вероятността да му се е възвърнала паметта. Много по-опасно е друго: той е могъл да подразбере защо я е изгубил. Нещо повече, не е изключено да са го подпомогнали, а това е вече опасно. Според мене на човек, който е бил там, вече не може да се вярва. Днес ще го проверим, ще го посрещнем колкото се може по-любезно, няма да дадем повод и за най-малко подозрение, а утре сутринта той просто няма да се пробуди. Той не ни е необходим повече.

Ужас отново обхвана полковник Корен. Той се страхуваше от Елза Таубе и в същото време се възхищаваше от нея. Защо му липсва тази безжалостна студена решителност? Пази боже, той никога не е правил опити с хора, неговите опити се ограничаваха само с животни, но ако се наложи да премине...

— На мене ми се струва — каза той, като се мъчеше да се успокои, — че канцлерът наистина никак не е сгрешил по отношение на вас. — Той помълча малко и внезапно извика: — Но това е ужасно!

— Кое е ужасно? — учуди се Елза. — Всеки от нас една сутрин няма да се събуди. Има ли значение дали това ще стане днес или утре?

Полковникът я изгледа изпитателно. Как може да бъде толкова спокойна? Какво е това — увереност в собствената си гениалност,

убеденост в това, че важността на открытието оправдава всички жертви, или просто навик да се убиват хора като един вид право?

— Добре — усмихна се той сдържано, — вие имате право, в това няма нищо за учудване. Нещо повече, аз вероятно ви подценявам до известна степен. Канцлерът се оказа много по-далновиден от мене...

— Затова той е канцлер, а вие... — жегна го Елза.

— Да, той е канцлер, а аз — обикновен полковник. Ако опитът излезе сполучлив, ще ви поднеса не голям подарък. От името на канцлера и президента.

— Орден?

Очите на Елза светнаха от възбуда и нетърпение.

— Не зная — отговори нехайно той, — може би. А вие не сте ли се замисляли, че една сутрин също няма да се пробудите?

— Защо ме питате за това? Има ли такава опасност?

Очите на Елза станаха прозрачни като лед.

— Не. Друго искам да кажа. Няма никаква опасност. Но има възраст, сърце, нерви. Не ви ли е страх, че ще отнесете тайната си със себе си?

— А, ето каква била работата — засмя се гордо Елза. — Не, не ме е страх. Нямам още намерение да умирам, но за всеки случай съм мислила върху това. Може би дори ще е по-добре, ако знаете всичко.

Тя се доближи до стената, където се виждаше малка вратичка, извади ключ, изви дръжката и отвори касичката. Оттам извади две тетрадки, сложи ги пред себе си на масата, като ги опипваше с любов, сякаш галеше любими деца.

— Тук, господин полковник, е записано всичко, тук — и никъде другаде. За всеки случай искам да знаете, че съществуват тези тетрадки. Всеки от нас един ден няма да се пробуди. Това е истина.

— Мога ли да ги видя?

— Не — тя затвори тетрадките и ги сложи пред себе си, като ги погали нежно с длан по корицата. — Не. — Тя помълча, след това въздъхна и каза със съвсем друг тон: — Къде се бави това животно?

— Сега е девет без една минута — каза Корен, без да откъсва поглед от черните тетрадки.

— Вашият сигурно изостава.

— Не, моят часовник е точен. Защо се нервирате?

— Защото горя от нетърпение да получа подаръка от канцлера.  
— Той и сега не можеше да разбере подиграва ли се професор Таубе или наистина ѝ се иска да докосне бленувания орден?

Някой почука леко на вратата. Елза внезапно се понадигна от креслото и сякаш стана по-висока.

— Идва — каза тя, — вашият часовник наистина е точен. — И добави по-високо: — Влез!

Облечен в унiformен сив костюм, Максим Шайтан влезе в стаята и се спря на две крачки от прага.

— Позволете да вляза.

— Влезте, тринайсти — подчертано спокойно каза Елза Таубе. — Радвам се на вашето завръщане.

Погледът ѝ падна върху двете черни тетрадки, които сякаш плуваха по лъскавата повърхност на масата. Тя ги взе внимателно като някаква голяма ценност, която в този момент ѝ се струваше още по-скъпа, отвори касичката, сложи вътре тетрадките, заключи тежката вратичка и пъхна ключовете в джеба си.

След това се обърна към Шайтан, като се вглеждаше изпитателно в сухото му лице, мъчейки се да отгатне дали не се е възвърнала паметта му.

Нищо обаче на се бе променило върху това лице. То беше все така сухо, лишено от израз, готово да изпълнява заповеди. В погледа му също нямаше никакви промени, той беше все така съсредоточен и безразличен.

Елза Таубе въздъхна с облекчение. Вероятно опитът е излязъл сполучлив.

— Докладвайте — заповядала тя.

— Задачата е изпълнена. Бях в Светлоград, Донбас, УССР, Съветски съюз. Видях се с някои хора, които се оказаха мои стари познати.

Пред погледа му се изпречиха Гана Жук, Федир Малцев и Степан Кравченко. Те влязоха в просторната стая и застанаха до стената, втренчили поглед в Максим Шайтан. Те искаха да знаят какво ще говори и как ще се държи Максим Шайтан. Видението беше толкова реално, че той дори се усъмни дали Елза Таубе не вижда приятелите му.

— Видяхте ли се с вашето семейство?

Във въображението му се явиха Мария и Вера и сърцето на Максим се сви от мъка.

- Да, видях го.
- Голямо ли е семейството ви?
- Жена... дъщеря.
- Познаха ли ви?
- Жената веднага ме позна.
- Ами дъщерята?
- Не. Тя никога не ме бе виждала.
- Как да се разбира това? — намеси се внезапно полковник Корен.

Елза го изгледа укорително като малко дете, което поставя неразумни въпроси.

- Отговаряйте, тринайсти — каза тя.
- Дъщеря ми се е родила след отиването ми на фронта.
- Ясно — измърмори недоволен Корен.
- Вие познахте ли ги? — попита Елза Таубе.
- Не, никого не познах. Нито роднините, нито приятелите.
- Разбраха ли, че сте изгубили паметта си през време на войната?

— Да, отначало аз доста сполучливо прикривах този факт, но после всичко се изясни. Намериха се дори хора, които са видели избухването на танка.

- Кой?
- Горин, Серафим Горин, за когото ме предупредихте.
- Много добре. Какъв сте били преди войната?
- Архитект.
- Видяхте ли строежите си?
- Да.
- Познахте ли ги?
- Не. Ако разбирам правилно целта на моето пътуване, то се заключаваше в това да се провери дали няма да се възвърне паметта ми при среща с познати хора.  
„В него все пак има някаква промяна, като че ли е станал по-умен — помисли Елза. — Това е още един повод да не се пробуди утре. Но той говори не като враг, а като съучастник. Това е добре.“

— Да, така е — каза тя, — ние имаме за цел да изнамерим начин да ви възвърнем паметта.

— Мозъкът ми не можеше нищо да си спомни — продължи Максим Шайтан, — но ръцете ми си спомниха за много неща. Те помнят докосването на тухлите и зидарския инструмент, ръцете на някои хора, които преди са били мои близки приятели, но главата ми нищо не си спомни.

— Интересно — каза Елза. И тутакси отбеляза на ум: „Значи не съм изключила всички центрове на паметта, значи трябва още да поработя“. — Имахте ли силни преживявания, когато срещнахте семейството си?

— Не, тази среща не ми направи никакво впечатление.

Елза изгледа гордо полковника.

— Жена ви не се ли е омъжила повторно?

— Не.

— Хубава ли е?

Образът на Мария внезапно се открои ясно във въображението му. Ох, ако можеше само това чудовище да си представя колко е хубава Мария!

— Да, тя безусловно е хубава.

— Голяма ли е дъщеря ви?

— Да.

— Омъжена ли е?

— Да.

Сега върху екрана на паметта му сякаш се откроиха двете — Вера и Мария. Такива, каквито ги бе видял за последен път — влюбени и натъжени.

— Стanal ли сте дядо? Видяхте ли внуките си?

Виж за това той никога не е мислил. Да, той положително ще има внуци, но няма да ги види. Опита се да си представи техните образи, но не можа, пък и нямаше време да мисли за това — нали трябваше да отговаря.

— Не, не съм станал още дядо.

— И през цялото това време нищо ли не си спомнихте? — настояваше упорито Елза.

— Не. Остатъци от паметта запазиха само ръцете ми.

— Убеден ли сте?

— Напълно.

Елза Таубе стана, разходи се из кабинета. Сега тя беше на върха на щастието. Не, думата щастие не подхождаше в случая — това е триумф, несъмнен триумф, венец на цялата й многогодишна работа. Хората могат да си спомнят за Дахай и Заксенхаузен колкото си искат, на нея сега й е безразлично, защото победителите не се съдят.

— Боля ли ви главата?

— Не.

— Дори когато се мъчехте да си спомните нещо?

— Да, дори в такива случаи. Те бяха малко. Невъзможно беше да си спомня нещо. Скоро се убедих в това и махнах с ръка.

— Здрав ли сте?

— Напълно.

— Нищо ли не си спомнихте, абсолютно нищо? — запита Корен.

Максим Шайтан сви рамене:

— Отговорих вече на този въпрос.

— Добре, тринайсти — обърна се на острите си токове Елза. — Какво ще кажете, господин полковник, заслужила ли съм подаръка от канцлера?

Корен стана от креслото, тържествен, радостен. Сърцето му бе изпълнено с възторг.

— Да — каза той, — и аз безкрайно се гордея с това, че именно на мене се падна голямата чест да ви го връча. Сега ще го донеса...

Сянка закри лицето на Елза: — Не го ли носите със себе си?

— Там е под стража...

— Значи, не ми вярвахте?

— Това няма вече никакво значение. Извинете, аз ей сега ще се върна. Лабораторията ви е доста далеч от входа. Ще трябва да ида на улицата.

— Не е ли по-добре да изпратим някой?

— Не, ключът от колата е у мене. Като вас не обичам да давам ключовете си на външни лица. Честито! Пригответе се за кратката, но много радостна церемония.

Корен излезе. Елза погледна подире му, след това извърна погледа към Шайтан. Той стоеше на две крачки от прага, гледаше само нея в очакване на нова заповед, като ловеше всяка нейна дума.

Нищо не се бе променило в него, нищо! В мозъка му живеят само мислите, втълпени от Елза Таубе. Нима това не е истински триумф, нима това не е победа? Никой досега не е сполучвал да създаде такъв покорен, предан автомат. Никой на света не ще може да устои на една армия от такива хора-автомати След време паметниците на Елза Таубе ще красят площадите на всички цивилизовани градове по света!

— Е, тринайсти — каза тя, — с божа помощ всичко свърши прекрасно. Доволна съм от вас. Вие оправдахте най-хубавите ми надежди.

— Иначе не можеше да бъде.

— Това е истина. Днес ще пренощувате тук, а утре ще се върнете при другарите си.

Тя се замисли за миг, след това се усмихна, отиде до масата, издърпа чекмеджето и извади оттам дългия безшумен пистолет:

— Вземете си оръжието, тринайсти.

Нито един мускул не помръдна върху лицето на Максим Шайтан, когато дланта му усети хладната грапава дръжка на добре познатия пистолет.

— Благодаря, мадам — каза той по стар навик. — Той много ми липсващето там.

— Разбирам ви. Освен това вие безусловно заслужавате награда. Имате ли някакво желание?

— Не — Максим продължаваше да гали ръбовете на пистолета.

— Тъкмо сега е време да се мисли за награда. После ви чака работа.

В този момент Елза беше великодушна. Утре този висок, преждевременно победял мъж няма да се събуди. Защо тогава да не му достави едно макар и малко удоволствие?

„Преди никога не ми е идвало на ум нещо подобно — учуди се Елза Таубе. — Да не съм остаряла, откъде е тази сантименталност? Не, това е от радостта, от желанието да се убедя в собственото си всевластие.“

Максим Шайтан стоеше неподвижно. Видението все още не изчезваше. Той гледаше унесен Мария, Вера, далечните познати, като се мъчеше да отсрочи края на това видение, когато ще трябва да се върне към живота и изпълни замисленото.

Ето че лицето на Мария започна да се обвива с мъгла, сякаш потъващ във вода, все по-дълбоко и по-дълбоко, усмихнато, развлнувано. Най-после във въображението на Максим останаха само очите, само погледът на Мария, но в него имаше толкова любов, че той едва не извика от мъка.

Видението изчезна. Пред погледа му остана само Елза Таубе. За какво го пита тя? За награда ли?

Мисълта, която се породи в мозъка му, беше по-светла от светкавица. Той дори не предполагаше, че може да бъде толкова дързък. Не, нищо няма да излезе от това. Но какво ще загуби той? Нищо! Какво може да спечеля? Всичко.

— Помислете — настояващо Елза, — нима нямате никакви желания?

— Може би... — устните не слушаха Максим Шайтан.

— Какво „може би“?

Трябващо да реши незабавно и Максим доби кураж:

— Позволете ми да се обадя по телефона в Светлоград.

Молбата беше неочеквана и дръзка, но в този тържествен ден нищо не можеше да учуди Елза Таубе. Утре този висок мъж не ще се пробуди, защо да не му достави това удоволствие?

— В къщи ли искате да се обадите? — запита Елза.

— Да.

— Какво искате да им кажете?

Шайтан за миг се запъна, сетне каза:

— Те ме плашеха и ми казваха, че щом се завърна, веднага ще ме арестуват и убият. Предупреждаваха ме, че уж на хора, които са посетили Съветския съюз, никога вече нямат вяра... Искам да им кажа, че тук ми върнаха всичко, дори пистолета...

Сякаш желаейки да убеди Елза, той извади и й показва пистолета.

Елза го слушаше внимателно, като се мъчеше да открие в гласа му поне една умолителна нотка или заинтересованост. Акооловеше нещо подобно, в никакъв случай не би се съгласила.

„Може би той има право утре да се събуди?“ — запита се Елза и тутакси отхвърли тази мисъл.

— Добре, ще получите този подарък — съгласи се тя, — това може да бъде от полза.

— Кога?

— Сега, естествено.

Шайтан наблюдаваше със студени очи как Елза Таубе поsegна към лъскавия диск и избра номера. Зави му се свят, той не чуваше думите на Елза, сякаш те долитаха през дълбоки памучни преспи.

— Дежурният? — запита Елза. — Свържете ме веднага през Берлин със Съветския съюз. Да, незабавно. Украина, Донбас, град Светлоград, номер...

Тя погледна Шайтан, който все още не вярваше.

— Телефонният номер? — заповяда тя.

— Три, трийсет и три, шейсет и един — произнесе Шайтан, сякаш вдигаше никаква голяма тежест.

— Три, трийсет и три, шейсет и един. Да, незабавно.

Тя остави слушалката и като се разкайваше за проявеното великодушие, го предупреди сухо и сдържано:

— Но ще трябва да говорите в мое присъствие. Разбрахте ли?

— Не, мадам — отговори неочеквано Шайтан. В момента, когато Елза остави слушалката, всичко в него се промени — и лицето, и погледът, и ръцете. Елза усети моментално това.

— Какво? — извика тя. — Как да разбирам това?

Защо не е скрил пистолета? Защо цевта му е насочена срещу гърдите ѝ?

— Много просто — каза Шайтан. — Преди да ни свържат, вие ще умрете.

— Какво? — извика Елза.

— Ще умрете — цевта през цялото време беше насочена срещу гърдите и. Елза с цялото си същество усещаше това и трепереше като трескава.

С голямо усилие на волята тя се окопити и се разсмя. Не, сега това животно ще се покори.

— Долу пистолета! — заповяда властно жената.

Ръката на Максим трепна. Силата на многогодишния навик едва не го накара да отпусне пистолета. Стори му се, че в ръката си има не обикновен пистолет, а голям стоманен къс, и за да го удържи, трябва да притежава грамадна сила.

— Долу пистолета! — извика Елза Таубе, усетила колебанието му.

Ала този път ръката на Максим не трепна.

— Не, мадам, вие сега ще умрете.

Елза Таубе се уплаши.

— Излишно е да викате и натискате копчета — предупреди я Максим, като произнасяше натъртено думите си, — и без това ще стрелям преди...

— Какво се е случило? Защо? Да не сте се побъркали? — мяташе се Елза, сякаш бе попаднала в някакъв капан.

— Не, не съм се побъркал.

— Тогава оставете шегите! Долу пистолета!

— Не, мадам, това не е шега. Това е изпълнение на присъдата. Вие нямаете право да живеете на земята. Аз знам всичко. Зная, че сте били надзирателка в Равенсбрюк и Дахау. Зная, че не избухването на танка, а вие лишихте мене и цялата наша група от памет. Зная защо сте направили това, знам какви нечовешки планове кроите...

— Тринайсти, там са ви изльгали!

— Не, там никой нищо не ми е говорил. Аз сам разбрах, сам проверих и съпоставих фактите. Вие сте били осъдени на смърт чрез обесване, но някой ви е помогнал, някой от силните на деня ви е отървал от бесилката. Никой обаче не може да отмени присъдата на народите. Сега аз ще изпълня тази присъда и ще съобщя за това в Светлоград, ще съобщя, че жена ми, дъщеря ми, бъдещите ми внуци и милиони други внуци могат да спят спокойно, без да се страхуват, че над главите им ще се появи тъп жесток идиот, лишен от памет, любов и щастие...

— Вие също ще умрете!

Шайтан сви рамене. Той знаеше това със сигурност. Но той също така добре знаеше за какво умира. От това смъртта нямаше да бъде приятна, но по-лека.

— Аз много добре знам това — въздъхна Максим, — но иначе не може. Никой друг няма да има такъв случай...

Елза разбра, че наближава смъртта, неумолима и жестока. Оставаше само една слаба, тънка като паяжина надежда — връщането на полковник Корен. Разбира се. Шайтан ще успее да стреля, но може би в последната минута нещо ще се промени. Нима ще трябва да умре тъкмо когато е спечелила най-голяма победа?

— Чуйте, тринайсти — заговори трескаво тя, — опомните се. Помислете за бъдещето на човечеството! Ако ме убиете, ще загине

може би най-гениалното научно откритие...

— Тъкмо това откритие трябва да унищожа. Това е опасно откритие, човечеството няма нужда от него...

— Не е истина, то може да лекува болести... — В такъв случай учените отново ще го изнамерят, но не за да осакатяват хората. Всяко откритие може да бъде използвано различно, в зависимост от това в чии ръце ще попадне. Смъртоносните отрови в ръцете на престъпници унищожават хората, а в ръцете на лекарите спасяват живота на болните. На вашето откритие не провървя. То е попаднало в мръсни ръце...

Секундарникът на големия стенен часовник отброяваше секунда след секунда. На Елза Таубе ѝ се струваше, че тази стрелка е станала сто пъти по-тежка и бавна. Тя не смееше да погледне часовника, но през цялото време стреляше неволно с очи големия сребърен циферблат. Шайтан забеляза този поглед.

— Оставете всякаква надежда — каза той, — щом влезе полковникът, ще стрелям, без да чакам и един миг: Само че ще трябва да направя това по-рано, защото, когато влязох тук, вие скрихте никакви книжа в касата. Ключът е в джоба ви. Това сигурно са записките от вашите опити. Аз трябва да ги унищожа...

Той говореше бавно, делово и тъкмо този тон лиши Елза Таубе от всякаква надежда. Тя още се владееше, но всеки момент можеше да изпадне в истерия и да се нахвърли върху Шайтан, макар и да знаеше, че това ще предизвика точен неумолим изстрел.

„Хора, чиято памет неочеквано се възвърне, могат да се окажат страшни“ — това бяха нейни собствени думи. Паметта на Шайтан не се е възвърнала, но пред очите му ще е преминал целият му живот и сега положително няма да има пощада. Твърде много е изгубил той, доста му е отнела и Елза Таубе.

Споменът за касата и книжата я караше да побеснее. Сега тя ще се спусне и ще забие ноктите си в гърлото му...

— Хората отдавна са ви осъдили и присъдата е обявена — кънтеши някъде гласът на Шайтан. — Вие често споменавахте името божие. Искате ли да се помолите?

Изгубила самообладание. Елза се спусна напред и моментално падна, пронизана от кратък, остьр изстрел, приличащ на плясък с ръце. Тялото ѝ потръпна веднъж-дваж и се отпусна в Дълбокото кресло.

Максим Шайтан се доближи до нея. Куршумът я бе улучил в сърцето. Присъдата беше изпълнена. Той бръкна в джоба на костюма ѝ и извади ключа от касата. Без да се оглежда, отиде до стената, отвори тежката вратичка. Две черни тетрадки лежаха на рафта. Освен тях в касата нямаше нищо друго.

Прехвърли страниците. Да, това са записи от опитите, рецепти и формули. Как ли го е лишила от памет?

Ето номер тринайсет. Датата на първата инжекция. Колко отдавна е било това!

С чувство на човек, който е взел справедливо решение, той извади запалката, щракна и поднесе тънката хартия към синьото пламъче. Тетрадките пламнаха и след малко на пода лежеше само бяла пепел.

Доближи се до креслото. Елза Таубе лежеше неподвижно, лицето и беше вече студено.

Когато иззвъня телефонът, Максим Шайтан не можа веднага да се съобрази какво е станало, сетне се сепна, дотича до масата и дигна слушалката.

Отначало се дочу тънък мелодичен шум, звънтене, умножено на хиляди километри, които го разделяха от Светлоград. След това чу далечен весел глас, роден и познат, и сърцето на Максим едва не се пръсна от болка.

— Слушам — говореше Вера, — слушам. Кой е? Татко, ти ли си?

— Вера, Верочка! — извика Максим. — Добре, че си в къщи! Къде е майка?

— Майка е на пусковия. Скоро ще си дойде. Как от, татко? Как си със здравето?

— Всичко е добре, много добре.

— Татко, можеш да ме поздравиш, последния изпит взех с петица...

Нешо стегна като с клещи гърлото на Максим.

— Говори, говори!

— Михайло също е добре. Машината работи, много добре работи. Ти какси?

— И аз съм добре. Кажи на майка си, че всичко е наред и че може да започне работата си... Разполагам със съвсем малко време...

Чакайте ме! Чакайте ме непременно! Ще се върна! Непременно ще се върна и ще построя град...

Пред погледа му внезапно израсна Светлоград, новият, голям град на бъдещето. А той, млад, весел, върви по широката улица. До него от едната му страна е Мария, а от другата Вера, и той дори усеща топлината на телата им. До тях има хиляди и хиляди километри, а той ги видя до себе си като живи.

— Татко, защо прекъсна? Аз те слушам — говореше Вера. — Не се тревожи, ние сме добре.

— Не, аз вече не се тревожа. Направих каквото можах. Кажи това на майка. И ме чакайте. Аз ще се върна, това няма да стане скоро, но ще се върна.

— Кога ще се обадиш пак, татко?

— Не знам. Но вие ме чакайте, аз ще се върна.

В този момент хлопна вратата. Максим прекъсна разговора и сложи слушалката. Внезапно всичко изчезна, останаха само очите на Мария и чувството, сякаш върви съвсем близо до него, допряла плътно рамото си.

Полковник Корен влезе тържествено в стаята, носейки кадифена кутийка, в която блестеше с диамантите си малтийски кръст. Той погледна Елза Таубе, забеляза пистолета в ръцете на Шайтан, стъписа се и тутакси се спря объркан.

Шайтан сложи пистолета на масата.

— Не се бойте, господин полковник, аз няма повече да стрелям. Ще имате случая да носите този оден пред ковчега й. Можете да извикате стражата... Елза Таубе умря.

И пред погледа му отново израсна Светлоград и десетте дни щастие, за които заслужаваше да даде живота си, израснаха пред очите му и изчезнаха в неизвестността. Остана само чувството, което изпитва човек, когато редом до него върви приятел, притиснал здраво рамо о него.

**Издание:**

Вадим Собко. Десет дни щастие  
Повест

Под редакцията на: Христо Траянов, Васил Карапеодоров, Богдан  
Глогински

Преведе от украински: Петко Атанасов

Художник: Евгений Босяцки

Худож.редактор: Енчо Минков

Техн.редактор: В. Карналов

Коректор: Ася Пенчева

Дадена за набор на 4 VII 1966 г.

Формат 1/24 от 59/84. Печатни коли 17.

Тематичен № 373. Издателски коли 9.47.

Тираж 25 120 екземпляра. ЛГ VI-1966 г.

Издателска поръчка № 98 (2253). Цена 0,81 лв.

Излязла от печат на 20 XI 1966 г.

Печатница „Профиздат“ — София Пор. № 1603

Вадим Собко. Десять днев щастя

повесть

Радянський письменник

Киев — 1965

# ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.